

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РУСЕНКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 351:323.2 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Н. В. Русенко

Науковий керівник: Масик-Бесова Марія Зіновіївна, кандидат наук з державного управління

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Русенко Н. В. Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ, 2023.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктор філософії «PhD» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Київ, 2023 року.

У дисертаційній роботі виконано актуальне наукове завдання, що полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні теми та розробці науково-практичних рекомендацій удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Дисертація присвячена народові України, що героїчно бореться з російським ворогом від початку повномасштабного воєнного вторгнення та гідно відстоює свою незалежність, суверенне існування та історичне минуле.

Внутрішньополітична сфера України зазнавала втручання з боку росії ще до повномасштабного вторгнення, інші життєвоважливі сфери суспільства також піддавалася гібридним атакам через політичну сферу, тож наше дослідження є вельми актуальним для української держави сьогодні.

Таким чином, у науковій роботі обґрунтовано сутнісне наповнення поняття «внутрішньополітична безпека», здійснено теоретичний аналіз термінів «безпека», «політика, політична безпека» та «внутрішньополітична безпека» в розрізі таких аспектів як зміст та об'єм, що дало змогу з погляду спеціальності «Публічне управління та адміністрування» надати авторське визначення поняття «внутрішньополітична безпека». Доведено, що внутрішньополітична безпека є частиною політичної безпеки України. Встановлено місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України.

Об'єднавши доробок наших сучасників, а саме: науковців та законодавців, систематизовано знання у сфері внутрішньополітичної безпеки. Для визначення шляхів творення поняття, окремо, застосовано метод семантичної деривації.

Отримані наукові результати апробовано у публікації *«Внутрішньополітична безпека в системі національної безпеки України»*.

Проаналізовано державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки з погляду єдиної системи. З'ясували, що система забезпечення внутрішньополітичної безпеки має чітку і визначену структуру, яка базується на основі системи забезпечення національної безпеки та формується під дією політичної організації держави. Доведено, що система передбачає існування об'єкта та суб'єкта забезпечення безпеки. Виявлено, що структура державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки являє собою організаційну форму, яка має наступний вигляд: Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, КМУ, ВРУ, Конституційний Суд України, суди; центральні органи виконавчої влади, в тому числі зі спеціальним статусом, органи виконавчої влади місцевого рівня, органи самоврядування, громадяни та їх об'єднання. Розкрито систему механізмів та охарактеризовано кожен із них. Отримані наукові результати апробовано у публікації *«Структура державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*.

Аналіз стану розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки, дав змогу визначити, що механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки досліджуються науковцями з метою виявлення причин всіх небезпек, які переживало українське суспільство. Зацікавленість науковців підтверджено графічним способом. Доведено актуальність теми в кризові періоди політичного життя держави, виявлено паралелі з виборчими та революційними процесами. Отримані наукові результати апробовано у публікації *«Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*.

Узагальнено складові системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки України через інституційний підхід. Охарактеризовано поняття «інститут» та «інституція» в системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Розкрито основні функції складових: Президента України та його Офісу, Ради національної

безпеки і оборони України, Верховної Ради України та її Комітетів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів судової влади, прокуратури, а також Кабінету Міністрів України в розрізі конкретних міністерств та кількох інших центральних органів виконавчої влади. Отримані наукові результати апробовано у публікації *«Міністерство внутрішніх справ України в системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*, а також у статті *«Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*.

Вивчено нормативно-правове забезпечення національної безпеки України шляхом роботи з законами та підзаконними нормативно-правовими актами законодавчої бази України. Підтверджено, що на основі розглянутої бази побудована вся організаційна та адміністративна робота виконавчої системи органів державної влади щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки. За отриманими результатами створено базу нормативно-правових актів, що діють у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Запропоновано згрупувати отримані матеріали по розділам за видами забезпечення. Отримані наукові результати висвітлено у статті *«Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки»*.

Аналіз системи забезпечення безпеки виявив ряд особливостей, що дозволило дати характеристику загрозам внутрішньополітичній безпеці та визначити їх класифікацію. Визначено функції системи, її принципи, завдання та основні напрями забезпечення безпеки. Окреслено деякі засоби забезпечення серед яких: політичні засоби, силовий сектор, виховання і освіта, посади і структурні підрозділи органів влади. Отримані наукові результати апробовано у публікаціях: *«Характеристика основних загроз у внутрішньополітичній безпеці України»*, *«Реалізація виборчих прав осіб, які не здатні пересуватися самостійно»*, *«Посади державної служби як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*, *«Професійна підготовка спеціалістів як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»* та

узагальнено у статті *«Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*.

Аналіз зарубіжних досліджень щодо формування та реалізації державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки дав змогу узагальнити напрями удосконалення державних механізмів та успішні програми національної безпеки, що дозволило зробити висновки та розробити власні пропозиції. Наукові результати апробовано у публікації *«Базові документи України та країн світу у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки»*.

Окреслено недоліки нормативно-правового та інформаційного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки, які полягають у відсутності національної стратегії у сфері, незрілості концептуальних ідей, неузгодженості дій суб'єктів та невизначеності ролей органів влади, низька кваліфікація державних службовців, відсутності державних програмних документів, планів їх виконання та загалом інституційної підтримки ідей на місцевому рівні.

Надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки України шляхом розроблення та затвердження концепції, як важливої форми взаємодії суб'єктів системи, адаптації вітчизняного законодавства до європейських норм та сучасних безпекових викликів, перегляд нормативно-правового інституційного забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Запропоновано підходи щодо посилення системи безпеки шляхом перегляду функцій деяких державних органів, а також більшого залучення громадськості в контексті прийняття управлінських рішень та контролю за їх реалізацією у сфері через активну взаємодію із всеукраїнськими громадськими об'єднаннями та консультативно-дорадчими органами при органах виконавчої влади різних рівнів.

У рамках удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки України запропоновано: доопрацювати діючу Стратегію національної безпеки України,

уточнити Концепцію забезпечення національної системи стійкості, ввести в дію Стратегію політичної безпеки і Концепцію забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, затвердити програму діяльності КМУ, оскільки ефективне виконання Концепції базується на чіткому виконанні всіма органами влади, що беруть у ньому участь, своїх повноважень, прав та обов'язків, які закріплені в Конституції України та інших законів та нормативно-правових актах. Отримані наукові результати апробовано у публікації *«Планування у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*.

Ключові слова: державна безпека, механізми забезпечення безпеки, інституційне та нормативно-правове забезпечення безпеки, національна безпека, політична безпека, внутрішньополітична безпека.

ANNOTATION

Rusenko N.V. State Mechanisms for Ensuring Ukraine's Internal Political Security. A qualifying scientific work as a manuscript. Kyiv 2023.

A dissertation to obtain a PhD degree in speciality 281 «*Public Governance and Administration*» – Tavriya National University named after V.I. Vernadsky, Kyiv, 2023.

In this research, a pressing scientific task has been accomplished, which involves the theoretical-methodological justification of the topic and the development of scientific-practical recommendations for enhancing the state mechanisms ensuring Ukraine's internal political security.

The dissertation is dedicated to the Ukrainian nation, valiantly fighting the Russian foe since the inception of the full-scale military invasion and nobly defending its independence, sovereign existence, and historical past.

The internal political arena of Ukraine experienced interventions from Russia even before the full-scale invasion; other vital societal sectors were also exposed to hybrid attacks via the political sphere, making our research profoundly relevant for the Ukrainian state today.

Thus, this scientific research delineates the intrinsic content of the notion of «internal political security» and conducts a theoretical analysis of terms such as «security», «politics, political security», and «internal political security» in terms of content and scope, which has enabled, from the speciality «*Public Governance and Administration*», to provide the author's definition of «internal political security». It's proved that internal political security is an integral part of Ukraine's political security. The position of internal political security in the system of Ukraine's national security has been established.

Combining the contributions of our contemporaries, specifically scientists and legislators, knowledge in the field of internal political security has been systematised. To define ways of conceptual creation separately, the method of semantic derivation was

employed. The obtained scientific results have been validated in the publication *«Internal Political Security in the System of National Security of Ukraine»*.

State mechanisms for ensuring internal political security have been analysed from the perspective of a unified system. It has been ascertained that the system ensuring internal political security possesses a distinct and defined structure, anchored on the foundation of the national security system, and is shaped under the influence of the state's political organisation. The author substantiated the fact that the system presupposed the existence of both an object and a subject of security assurance. It was discovered that the structure of the state mechanism for ensuring internal political security embodies an organisational form comprising the following entities: The President of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, courts; central executive authorities, including those with special status, local executive authorities, self-governing bodies, citizens, and their associations. The system of mechanisms has been elucidated, and each of them has been characterised. The scientific results obtained have been validated in the publication *«Structure of the State Mechanism Ensuring Ukraine's Internal Political Security»*.

An analysis of the state of development of the issue of internal political security has enabled the determination that the mechanisms for ensuring internal political security are being researched by scholars to identify the causes of all threats that Ukrainian society has encountered. The interest of scholars has been affirmed graphically. The topic's relevance during crisis periods of the state's political life has been substantiated, revealing parallels with electoral and revolutionary processes. The scientific results obtained have been validated in the publication *«The State of Development of the Issue of Ensuring Ukraine's Internal Political Security»*.

The author has summarised the components of the system for ensuring Ukraine's internal political security through an institutional approach. The concepts of «institute» and «institution» in the system of ensuring internal political security have been

characterised. The primary functions of the components have been elucidated: The President of Ukraine and his Office, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and its Committees, the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights, judicial authorities, the prosecution office, as well as the Cabinet of Ministers of Ukraine, in terms of specific ministries and several other central executive bodies. It is suggested that the Ministry of Internal Affairs of Ukraine be considered the primary body in the system of ensuring Ukraine's internal political security, which, according to this status, requires a review of its functions. The scientific results obtained have been validated in the publication *«Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the System of Ensuring Ukraine's Internal Political Security»* and also in the article *«Institutional Provision of Ukraine's Internal Political Security»*.

The regulatory and legal framework for Ukraine's national security has been studied by working with the laws and bylaws of Ukraine's legislative base. It is confirmed that the entire organisational and administrative work of the executive system of state authorities concerning ensuring internal political security is founded on the considered base. According to the results obtained, a database of regulatory acts operating in the field of ensuring Ukraine's internal political security has been created. The author proposed to group the obtained materials by sections according to the types of security provisions. The scientific results are highlighted in the article *«Regulatory and Legal Provision of Internal Political Security»*.

The analysis of the security system has revealed a number of features, allowing a characterisation of threats to internal political security and determining their classification. The system's functions, principles, tasks, and main directions of security assurance have been identified. Some means of security provision have been outlined, including political means, the power (enforcement) sector, education, positions, and structural subdivisions of the authorities. The scientific results have been validated in the publications: *«Characterization of the Main Threats in Ukraine's Internal Political*

Security», «*Realization of Electoral Rights of Persons Unable to Move Independently*», «*State Service Positions as a Special Means of Ensuring Ukraine's Internal Political Security*», «*Professional Training of Specialists as a Special Means of Ensuring Ukraine's Internal Political Security*», and summarised in the article «*Features of Ensuring Ukraine's Internal Political Security*».

The examination of foreign studies on the formulation and implementation of governmental mechanisms for internal political security has afforded a comprehensive understanding of directions for refining state mechanisms and successful national security programs. This has paved the way for drawing conclusions and formulating the author's own proposals. The scientific findings have been validated in the publication titled «*Foundational Documents of Ukraine and Global Nations in the Realm of Internal Political Security*».

There are delineated deficiencies in the regulatory-legal and informational mechanisms of ensuring internal political security. These encompass the absence of a national strategy in the domain, the immaturity of conceptual ideas, misalignment of actions by entities, ambiguity in the roles of governing bodies, low qualifications of state officials, a lack of state programmatic documents, their execution plans, and, broadly, institutional support for ideas at the local level.

Proposals have been presented to enhance the regulatory-legal mechanism of Ukraine's internal political security. This is achieved by crafting and endorsing a concept as a pivotal form of interaction among system entities, adapting domestic legislation to European standards and contemporary security challenges, and reviewing the regulatory-legal institutional provisions for Ukraine's internal political security. The author suggested approaches to bolster the security system by revisiting the roles of certain state institutions, notably the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, and also by intensifying public engagement in decision-making processes and their subsequent oversight within the domain through active collaboration with nationwide public associations and advisory bodies at various levels of the executive power entities.

In the context of refining the regulatory-legal and institutional provisions for Ukraine's internal political security mechanisms, the following suggestions have been conveyed: To finalise the existing National Security Strategy of Ukraine; to clarify the Concept of Ensuring the National Resilience System; to initiate the Strategy for Political Security and the Concept of Ensuring Ukraine's Internal Political Security; to approve the action plan for the Cabinet of Ministers of Ukraine, as the effective execution of the Concept is based on the precise fulfilment of their respective duties, rights, and responsibilities by all participating governing bodies, as enshrined in the Constitution of Ukraine and other laws and regulatory-legal acts. The scientific results derived from these considerations have been corroborated in the publication titled «*Planning in the Domain of Ensuring Ukraine's Internal Political Security*».

Keywords: State security, security provision mechanisms, institutional and regulatory-legal security provisions, national security, political security, and internal political security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Русенко Н. В. Внутрішньополітична безпека в системі національної безпеки України. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. К. 2023, № 8 (38). С. 83-92.

Свідоцтво: серія МН, № 01185, головний редактор Романенко Є. О.

URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-8-9121>

2. Русенко Н. В. Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Мультидисциплінарний міжнародний журнал «Věda a perspektivy»*. Прага, Чехія. 2023, № 10 (29). С. 165-178.

Свідоцтво: від 01.11.2023

URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-10\(29\)-165-178](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-10(29)-165-178)

3. Русенко Н. В. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. К. 2023, № 5 (35). С. 58-65.

Свідоцтво: серія МН, № 01150, головний редактор Романенко Є. О.

URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8941>

4. Русенко Н. В. Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Публічне управління і адміністрування»*. 2023, № 3 (81). С. 95-103.

URL: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.3.15>

5. Русенко Н.В. Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. К. 2023, № 7 (37). С. 43-51.

Свідоцтво: серія МН, № 01174, головний редактор Романенко Є. О.

URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-7-9076>

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Русенко Н. В. Планування у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Modern methods of solving scientific problems of reality* : The 35th International scientific and practical conference (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. International Science Group. 2023. Pp. 54-56.

ISBN: 979-8-89145-198-8

URL: <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.35>

7. Русенко Н. В. Базові документи України та країн світу у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки. *Sectoral research XXI: characteristics and features* : with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference (September 8, 2023; Chicago, USA). Chicago : European Scientific Platform. Pp. 43-44.

ISBN: 979-8-88955-767-8

URL: <https://doi.org/10.36074/scientia-08.09.2023>

8. Русенко Н. В. Структура державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Перспективи розвитку сучасної науки та освіти* : матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 14-15 липня 2023 року. Львів: Львівський науковий форум, 2023. С. 36-37.

Сертифікат: № 23-1911

URL: <http://surl.li/lfxog>

9. Русенко Н. В. Характеристика основних загроз у внутрішньополітичній безпеці України. *I Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського* : матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Київ, 16-17 березня 2023 р., Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. № 2. С. 142-144.

ISBN: <https://www.calameo.com/read/0031683721c32d8a30b79>

URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-35>

10. Русенко Н. В. Професійна підготовка спеціалістів як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Scientific Horizon in the Context of Social Crises* : with the Proceedings of the 14-th International Scientific and Practical Conference (September 6-8, 2023; Tokyo, Japan) / comp. by LLC SPC «Inter Conf». Tokyo: Otsuki Press, 2023. № 169, Pp. 119-120.

ISBN: 978-4-272-00922-0 (series)

Сертифікат: Se-230604

URL:<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4316>

11. Русенко Н. В. Посади державної служби як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Innovations and prospects in modern science* : proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2023. Pp. 255-257.

URL:<https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovations-and-prospects-in-modern-science-28-30-08-2023-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.

12. Русенко Н. В. Реалізація виборчих прав осіб, які не здатні пересуватися самостійно. *Форум прямої демократії*: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнародної участі. 7 грудня 2020 р. / ред. Войтович Р. В., Ворони П. В., Лахижі М. І. Київ, ІПК ДСЗУ, 2020.

13. Русенко Н. В. Міністерство внутрішніх справ України в системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. *Diversity and Inclusion in Scientific Area* : with the Proceedings of the 3-rd International Scientific and Practical Conference (August 6-8, 2023; Warsaw, Poland) / comp. by LLC SPC «Inter Conf». Warsaw : Ceac Polonia, 2023. № 165. Pp. 109-111.

ISBN: 978-83-7138-640-4 (series)

Свідоцтво: Ag-2306054

URL:<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4173>

*Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації
в галузі права:*

1. Русенко Н. В. Державна та правова політика: порівняльний аналіз. *Науковий журнал «Інформація і право»*. К. 2022. № 4(43)/2022. С. 165-174.

ISBN: 2616-6798

URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4\(43\).270078](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4(43).270078)

2. Русенко Н. В. Вплив держави на правову політику. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матер. наук.-практ. конф. 25 грудня 2022 р., Харків, 2022. № 1. С. 40-42.

URL: https://drive.google.com/file/d/1ulNX2ptG0q4mYFLSwgZRp00oR_3KyYDI/view

3. Русенко Н. В. Вплив права на державу політику. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матер. XV міжн. наук.-практ. конф., що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres. 2022, С. 56-58.

ISBN: 978-966-397-287-9

Сертифікат: № LSI-2812106-NUSAM від 29.12.2022

URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-15>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	18
1.1. Сутність поняття «внутрішньополітичної безпеки»	18
1.2. Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки .	43
1.3. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки	57
Висновки до першого розділу	72
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	75
2.1. Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки.....	75
2.2. Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки	90
2.3. Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки.....	116
Висновки до другого розділу	130
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	134
3.1. Зарубіжний досвід удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки та можливості його застосування в Україні	134
3.2. Удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки ...	149
3.3. Пріоритетні напрями удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки	165
Висновки до третього розділу.....	176
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТКИ.....	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВПБ	–	внутрішньополітична безпека
НАТО	–	Північноатлантичний альянс
НІСД	–	Національний інститут стратегічних досліджень
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
РНБО	–	Рада національної безпеки і оборони України
СВПБ	–	система внутрішньополітичної безпеки
СЗВПБ	–	система забезпечення внутрішньополітичної безпеки
СЗНБ	–	система забезпечення національної України
СНБ	–	система національної безпеки
Стратегія	–	Стратегія національної безпеки України
США	–	Сполучені Штати Америки
Уповноважений	–	Уповноважений Верховної Ради з прав людини
ЦВК	–	Центральна виборча комісія
ЦОВВ	–	центральні органи виконавчої влади
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЄС	–	Європейський Союз

ВСТУП

Актуальність теми. Виклики з якими зіткнулася Україна у 2022 році визначили національні пріоритети у формуванні державної політики на найближчі десятки років. Воєнне вторгнення зумовлюють нас, як суспільство, відреагувати на загрозу, оптимізувати державні управлінські процеси та провести цілковиту мобілізацію державного апарату.

В теперішніх умовах найбільшої актуальності набувають наукові пошуки у сфері національної безпеки, яка є невід'ємною частиною зовнішньої, внутрішньої і воєнної політики держави. Тож наше дослідження забезпечення внутрішньополітичної безпеки України стане посильним теоретичним внеском у розробку теорії національної безпеки та теорії державного управління.

Сучасна система безпеки функціонує як мережа взаємодоповнюючих елементів з різноманітними стосунками та відносинами. Наприклад, людина і суспільство, громадянин і держава, а також суспільство і держава. Погіршувати ці відносини може деструктивна пропаганда як всередині, так і ззовні держави. Використовуючи суспільні протиріччя, деструктивний політичний суб'єкт може розпалювати внутрішньодержавну ворожнечу, провокувати конфлікти чи повстання, підривати суспільну єдність. Сучасна державна політика у сфері забезпечення безпеки має спрямовуватися на попередження та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам з якими зустрічаються такі країни як наша. Відсутність цілісної державної внутрішньої політики та слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію усіх вище перелічених загроз на тлі тривалої надактивної діяльності з боку російської федерації.

Для потрясіння суспільно-політичного становища в Україні та в її окремих регіонах російською федерацією використовуються гібридні засоби, в тому числі низький рівень добробуту населення, що сам по собі знижує довіру до держави і спричиняє різні форми соціальної агресії (збройні пікети, насильство, тероризм, тощо). Особливо небезпечним в руках росії є укорінення радикальних суспільних настроїв, що є основою для політичного протипорядка, сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань та розколу.

Тож сьогоднішні проблеми нашої держави вимагають прийняття управлінських рішень за новими моделями, а також із застосуванням більш результативних підходів попри те, що не всі російські гібридні атаки призвели до бажаного результату, що і зумовило зрештою повномасштабне вторгнення.

Актуальність проблематики також посилюється значним впливом євроінтеграційного та євроатлантичного вибору України та пов'язаних із цим суспільних настроїв, демократизацією суспільства та потребою у розбудові правової соціальної держави. Думка громадськості формує головні виклики внутрішньополітичній безпеці, а участь громадськості в публічному управлінні є одним з основних прав людини, яке закріплене у кількох міжнародних договорах, зокрема Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права тощо.

Відмітимо, що державне управління та адміністрування у сфері національної безпеки характеризується зацікавленістю науковців. Про це свідчить вже накопичений ґрунтовний обсяг матеріалів, проте пошуки нових закономірностей та деталей, а також їх класифікація та систематизація продовжують зростати що викликає нову наукову трансформацію і, своєю чергою, потребує нових узагальнень.

Теоретичну базу дослідження становлять роботи науковців, які присвячені різним аспектам управління державно-суспільними процесами у сфері національної безпеки України до яких відноситься і політична, і внутрішньополітична безпека. Це вітчизняні вчені: Абрамов В. І. [1], Богданович В. Ю. [16], Бортник О. О. [16], Білоус В. Т. [14; 87], Вавринчук М. П. [154], Варналій З. С. [19; 20], Данильян О. Г. [38, 39, 45, 44, 43, 45], Дзьобань О. П. [39, 42, 43, 46, 47], Єгоров Ю. В. [16], Криштанович М. Ф. [74], Ліпкан О. С. [75; 76; 77; 78], Нижник Н. Р. [86, 87], Олійник В. О. [92], Олуйко В. М. [154], Пушак Я. Я. [74], Семенченко А. І. [16; 145; 146], Ситник Г. П. [1; 87; 152; 153; 154; 155; 156; 157; 158; 159], Смолянчук В. Ф. [1], Флейчук М. І. [74], Франчук В. І. [74] та ін.

Внутрішня політична безпека як складова політичної безпеки вживається у дослідженнях таких вчених-безпекознавців: Антонов В. О. [5, 6], Бінько І. Ф. [73], Гетьманчук М. П. [32], Грищук В. К. [32], Головащенко С. І. [73], Косілова О. І. [63], Кравчук О. Ю. [69; 70; 71], Кремень В. Г. [73], Павлютін Ю. М. [101], Ребкало В. А. [140; 141], Резнікова О. О. [138; 139; 167], Орел М. Г. [95; 96; 97; 98; 99; 159], Турчин Я. Б. [32], Циганов В. П. [178; 179] та ін. Ці вчені доклали зусиль для визначення місця політичної безпеки в системі національної безпеки України та заклали підґрунтя для становлення внутрішньополітичної безпеки.

Важливе значення для дослідження мають дисертаційні роботи і статті останніх років. Характеристику поняття «внутрішньополітична безпека» у своїх працях здійснили науковці: Андрейчук В. С. [3], Власюк О. С. [25, 26], Газін В. П. [29], Горло Н. В. [33], Гулай В. В. [43], Задувайло О. К. [53], Костюк Т. О. [68], Лелеченко А. П. [194], Омельченко С. В. [93], Паламарчук М. О. [103; 104; 105], Семенюк Т. Ю. [147], Сергієнко Т. І. [148; 149; 162] та ін.

Власне визначення поняття «внутрішньополітичної безпеки», а також місця внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки запропонували у праці *«Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України»* Гордієнко С. Г., Кислий А. М., Омельчук В. А., Стрельбицький М. П. та ін. Вчені дійшли висновку, що у сфері внутрішньої безпеки не до кінця розв'язано проблеми забезпечення соціальної, економічної, гуманітарної, внутрішньополітичної сфер [94].

Основам внутрішньополітичної безпеки приділено окремі наукові праці, що опубліковані в роки незалежності. У 2007 році захищена дисертація на тему *«Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України»* вченим Паламарчуком М. О. В роботі описано явище внутрішньополітичної безпеки з огляду на ефективність процесів в яких уся повнота суспільної влади (зокрема державної влади) належить народу [103]. Вплив на внутрішньополітичну безпеку механізму народовладдя у 2009 році описано у монографії Паламарчука М. О. та Литвиненка О. В. [104].

Важливі для внутрішньополітичної безпеки політичні явища, що існують в середині держави, зокрема референдуми, діяльність політичних партій та територіальних громад в різні роки досліджені у наукових статтях: *«Перспективи розвитку і зміцнення партійної системи в Україні»*, *«Всеукраїнський референдум в політичній системі України»*, *«Взаємодія територіальних спільнот в політичному процесі»*, *«Механізми фіксації волевиявлення народу: проблеми взаємодії»*, *«Обмеження влади народу в політичній системі країни»*, *«Інституційна деградація як стратегічний виклик внутрішньополітичній безпеці України»* та інші [105].

Загрози внутрішньополітичної безпеки держави дослідила у дисертації Задувайло О. К. у 2018 році [53]. Інші аспекти в зазначеній тематиці дослідили: Горло Н. В. у 2019 році [33] та Сергієнко Т. І. у 2007 році [148].

Досвід Румунії та Болгарії щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій у 2010 році дослідила Клітченко О. С. [57]. Інші дослідження зарубіжного досвіду провели: Бессараб Т. В. у 2015 році, Поведа О. П. у 2015 році, Білянський О. В. у 2013 році, Бочаров С. В. у 2012 році.

Проблеми політичних систем, держави і суспільства є предметом наукових досліджень багатьох зарубіжних учених, на окрему увагу заслуговують праці таких дослідників як: Huntington S. (Семюел Філіпс Хантінгтон) [192], Przeworski A. (Адам Пшеворський) [197], Podunavac M. (Подунавац Мілан, вебсайт: <https://hs.udg.edu.me/predavaci/biografija/67-milan-podunavac>) [199, 200], Sajo A. (Шайо Андрас, вебсайт: https://people.ceu.edu/andras_sajo) [198], які досліджували специфіку функціонування державних механізмів в політичних системах країн з неконсолідованою демократією.

Узагальнені результати зазначених вище та інших матеріалів дає підстави стверджувати, що, проблема внутрішньополітичної безпеки є цікавою для науковців. Не зважаючи на суттєвий доробок зазначених вчених не існує єдиного підходу визначення поняття «внутрішньополітична безпека». Не було

приділено достатньої уваги інституційному та нормативно-правовому забезпеченню. Вказані автори висвітлювали різні аспекти означеної проблематики, проте комплексне дослідження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки України не було предметом окремого дослідження.

Тож все вищезазначене підтверджує актуальність теми дослідження, що спонукало нас до теоретичних і практичних розробок проблем системи внутрішньополітичної безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Рішенням Вченої Ради Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського затверджено тему дисертаційного дослідження (Протокол 19 грудня 2022 року).

Дисертаційна робота виконувалася в межах науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського за темою: «Розвиток механізмів належного урядування в Україні» (ДР № 0121U100169), роль авторки у виконанні якої полягала у дослідженні теоретичних та практичних аспектів формування та функціонування державних механізмів.

Автор дисертації бере участь у виконанні науково-дослідної теми «Удосконалення механізмів державного антикризового управління в умовах системних реформ в Україні» (Номер державної реєстрації 0118U100228), зокрема, як відповідальний виконавець підрозділу 2.3. Договір про виконання науково-дослідних робіт від 19 вересня 2023 року № 09/734-20. Строк дії договору до 19 вересня 2024 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування понять, поглиблене вивчення теоретичної бази, розробка науково-практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямків удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Для досягнення поставленої мети поставлено **завдання**:

– проаналізувати вітчизняну та зарубіжну наукову літературу, що стосується сфери дослідження;

- оцінити стан розробки та вивчення проблематики забезпечення внутрішньополітичної безпеки України;
- визначити місце внутрішньополітичної безпеки в загальній системі національної безпеки;
- визначити сутність і зміст поняття «безпека», «політика», «внутрішня політика», «внутрішньополітична безпека»;
- з'ясувати державні механізми, що існують для забезпечення внутрішньополітичної безпеки України;
- здійснити оцінку інституційного та нормативно-правового стану забезпечення внутрішньополітичної безпеки України;
- проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення безпеки;
- надати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки та обґрунтувати їх необхідність;
- визначити пріоритетні напрями удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Об'єкт дослідження – система внутрішньополітичної безпеки України.

Предмет дослідження – державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові методи у поєднанні із спеціальними методами, зокрема системного, порівняльного, статистичного, проблемного, прогностичного, структурно-функціонального, а також таких методів як узагальнення, аналіз та синтез. Основу фактологічної структури складають логіко-поняттєві й асоціативні зв'язки між фактами.

Дослідження внутрішньополітичної безпеки спонукає до застосування міждисциплінарного підходу на межі взаємодії кількох різних наук про людину та суспільство. Необхідність залучення даного методу впливає, по-перше, з різноманітності об'єктів вивчення, по-друге, з різноманіття джерел [§ 1.3]. Даний підхід слід розуміти як спосіб взаємодії між науками, коли пізнання

досягається при поєднанні зусиль різних наук, зокрема права та політології. Термінологічний підхід дозволив здійснити аналіз термінологічного ряду наук: політології, соціології, права, економіки та державного управління. Історичний підхід дав можливість з'ясувати глибинну сутність понять «безпека» та «політика» [§ 1.1]. Шляхом систематизації наукових підходів до розуміння поняття ми визначили об'єм, зміст та місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки. Окремо, застосовано семантичну деривацію до визначення методу творення поняття [§ 1.1]. Дослідження проведено як теоретичне узагальнення наукових досягнень провідних українських вчених, які досліджували національну, політичну та внутрішньополітичну безпеку. Оскільки в науці відсутній практичний підхід до формування системи забезпечення безпеки ми подали провідні наукові дослідження через узагальнення наявних наукових підходів [§ 1.2, 2.3]. Також провели аналіз головних державних актів, що діють у сфері внутрішньополітичної безпеки. Метод групування ми застосували під час формували єдиної бази нормативно-правових актів, що забезпечують сферу. Здійснили по-статейний аналіз основних нормативно-правових актів і окремих програмних документів уряду [§ 2.1, 2.2, 3.2]. Таким чином, ми об'єднали доробок сучасних вчених та законодавців, що дало нам можливість сформулювати основні вимоги до системи забезпечення та змодельовати власний підхід [§ 3.2, 3.3]. Для розв'язання деяких супутніх завдань також використовувалися такі методи дослідження як дедукція, індукції та аналогії [§ 3.1].

Інформаційну основу дослідження складають нормативно-правові акти (законодавчі та підзаконні) щодо забезпечення національних інтересів у внутрішньополітичній сфері: акти Верховної Ради України, Укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністерства внутрішніх справ України, рішення Ради національної безпеки та оборони України, звітно-аналітична інформація Національного інституту стратегічних досліджень, аналітичні огляди Урядового контактного центру та Уповноваженого Верховної ради з прав

людини, наукова література та праці українських вчених, які провадять свої науково дослідження у сфері національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки, результати власних досліджень здобувача. Відповідно до поставлених завдань у дисертації знайшли відображення сучасні дослідницькі та наукові публікації: монографії, дисертаційні дослідження, матеріали безпекових форумів, наукових конференцій з питань забезпечення національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки.

Фактологічну базу дисертації наповнено літературними матеріалами, нормативними документами та звітними матеріали, що стосувалися теми дослідження. Основними вимогами до відбору інформації була її достовірність, повнота, точність, системність, чіткість, конкретність та оригінальність. Таким чином вивченню піддалися матеріали Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації, Книжкової палати України, Центральної наукової бібліотеки, Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, Національної бібліотека України імені В. І. Вернадського та Українського реферативного журналу «Джерело». Досліджувалися матеріали служб науково-технічної інформації органів державної влади, наукових установ; наукових журналів, збірників наукових праць та дисертації з теми досліджень.

Наукова новизну одержаних результатів дисертації складає вирішення важливого наукового завдання, яке полягає у напрацюванні теоретико-методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. У результаті проведеного дослідження отримано нові наукові та практичні результати:

вперше:

– запропоновано комплексний державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, по новому інтерпретовані принципи, механізми (нормативно-правовий, інституційний, організаційний), засоби забезпечення безпеки у внутрішньополітичній сфері (посади державної служби з відповідними функціями, структурні підрозділи та ін.), виокремлено чинники та ресурси, що мають вплив на узгодження цілей у сфері;

- визначено українську модель інституційного забезпечення внутрішньополітичної безпеки, що передбачає формування цілісної системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

- сформовано нормативно-правову базу законів та інших актів у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, розроблено проєкт Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України;

- здійснено системне дослідження у внутрішньополітичній сфері національної безпеки України як цілісної системи захисту політичних інтересів особи, суспільства, держави.

удосконалено:

- підходи до визначення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, які поєднують в собі об'єкти та суб'єкти забезпечення безпеки, їх взаємодію та взаємозв'язок, зокрема шляхом дотримання Концепції розвитку громадянського суспільства як важливої форми досягнення консолідації суспільства і держави, Концепції забезпечення національної стійкості та ін.;

- уточнено рівні механізму забезпечення національної безпеки шляхом визначення у сфері внутрішньополітичної безпеки;

- нормативно-правове забезпечення національної безпеки шляхом розробки Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, як важливої форми стратегічного планування;

- структурно-логічну схему національної безпеки шляхом визначення місця внутрішньополітичної безпеки у системі забезпечення національної безпеки як одного із двох видів політичної безпеки;

- перелік загроз національної безпеки, шляхом характеристики основних загроз у внутрішньополітичній сфері, які направлена на захист національних інтересів особи, а також суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх ризиків;

– класифікацію загроз шляхом визначення чотирьох груп: соціально-політичні, демографічно-соціологічні, злочинні (направлених проти держави), ідейно-політичні.

дістало подальший розвиток:

– поняття «державного механізму» шляхом визначення системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки як сукупності різноманітних державних організацій (державних органів, підприємств та установ, громадян та їх об'єднань), що перебувають в постійному взаємозв'язку між собою та за допомогою яких здійснюється державна влада та управління суспільством;

– поняття «безпека» як стан стабільності та захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, злочинних посягань та інших факторів небезпек, що дозволяє нормально існувати та розвиватися особистості, суспільству і державі;

– поняття «політика» як система засобів та методів реалізації ідей, які проголошені владою (її представниками), а також напрямів діяльності держави, що відповідають інтересам особи, суспільства та держави;

– поняття «внутрішньополітична безпека» – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави у політичній сфері (захищеність політичних інститутів, забезпеченням громадянського спокою, правопорядку в середині держави, злагоди, миру та національної єдності щодо суспільно важливих питань) за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у внутрішньополітичній сфері.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне застосування результати дослідження отримали в трудовій діяльності авторки на посадах в бюджетному секторі та на державній службі, зокрема в місцевій державній адміністрації, державній установі, центральних органах виконавчої влади в тому числі зі спеціальним статусом. Знання застосовано практично в Державній установі «Урядовий контактний центр», Подільській районній в місті Києві

державній адміністрації, Фонді державного майна України та Міністерстві внутрішніх справ України.

Основні положення, висновки і пропозиції, що містить дисертація, у вигляді практичних рекомендацій доведені до рівня фактичного застосування та були впроваджені органами державної влади, громадськими організаціями та навчальними закладами, а саме: Фондом державного майна України; Київським національним університетом імені Тараса Шевченка; Громадською організацією «Міжнародний центр розвитку науки і технологій» (Додаток А).

У діяльності цих інституцій враховано теоретичні, практичні та методологічні положення, а саме:

– Департаменту економічної безпеки Фонду державного майна України, при підготовці для керівництва Фонду, регіональних відділень (представництв) та суб'єктів господарювання, що перебувають під їх управлінням інформаційних матеріалів щодо забезпечення безпекового стану та контролю за приватизацією, орендою та управлінням державним майном з метою виявлення гібридних загроз важливим інтересам суспільства та держави; окремі положення дисертації стали корисними в оперативно-аналітичній роботі Департаменту при розробці методології аналізу внутрішньополітичних факторів забезпечення економічної безпеки України; при прогнозуванні результатів реалізації стратегії взаємодії Фонду з громадськістю (довідка від 20 вересня 2023 року № 10-22-1-24364).

– Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка в освітньому процесі навчального закладу під час викладання дисциплін освітньо-професійної програми «Приватне та публічне право» для слухачів програми підготовки магістрів права за спеціальністю 081 (довідка від 19.09.2023 № 024/158/1-26).

– Громадської організації «Міжнародний центр розвитку науки і технологій» в частині авторської схеми місця внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки, пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення і посилення інституційної спроможності органів

державної влади, узагальнення стану розробки проблеми внутрішньополітичної безпеки України (довідка від 19 вересня 2023 року № 2403/21-49).

– Київської обласної військової адміністрації в процесі підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів, документів стратегічного планування (довідка про впровадження від 30 жовтня 2023 року № 651/24/01/2023).

Також результати дисертації можуть бути впроваджено в роботі органів місцевого самоврядування, органів самоврядування населення, спрямованій на формування політики та заходів щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки, при підготовці лідерських програм для майбутніх політиків, а також програм підвищення кваліфікації посадових осіб самоврядування тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачкою є самостійною науковою працею, у якій основні наукові положення, теоретичні розробки, висновки, пропозиції та рекомендації, зокрема ті, що становлять наукову новизну, отримані та сформульовані здобувачкою особисто і повністю розкриті в наукових публікаціях. Усі сформульовані висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень авторки. Усі ідеї належать авторці і здійсненні без співавторства.

Апробацію результатів дисертації. Основні положення дослідження обговорювались на засіданнях кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України Міністерства соціальної політики України, кафедрі публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського на всеукраїнських конференціях (за міжнародної участі) та міжнародних науково-практичних конференціях. Результати дослідження апробовано на: **1)** ІХ міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку сучасної науки та освіти» (м. Львів, 14-15 липня 2023 року); **2)** ІІІ міжнародна науково-практична конференція «Diversity and inclusion in scientific are a Warsaw» (Варшава, Польща. 6-8 серпня 2023 року); **3)** І міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного

університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського (м. Київ, 16-17 березня 2023 року); **4)** III всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародної участі «Форум прямої демократії» (м. Київ, 7 грудня 2020 року); **5)** IX Міжнародна науково-практична конференція «Innovations and prospects in modern science» (м. Стокгольм, Швеція, 28-30 серпень 2023 року); **6)** XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific horizon in the context of social crises» (Токіо, Японія, 6-8 вересня 2023 року); **7)** VI Міжнародна науково-практична конференція «Sectoral research XXI: characteristics and features» (Чикаго, США, 8 вересня 2023 року); **8)** 35-та Міжнародна науково-практична конференція «Modern methods of solving scientific problems of reality» (м. Варна, Болгарія, 05–08 вересня 2023 року). Також результати опубліковані у Науковому виданні «Публічне адміністрування та національна безпека», Науково-виробничому журналі «Держава та регіони. Публічне управління і адміністрування» та Міжнародному журналі «Věda a perspektivy» (Чехія).

Інше: публікації за спеціальністю 081 «Право» на науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, Україна, 25 грудня 2022 року) та на XV міжнародній науково-практичній конференції, що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (м. Миколаїв, Україна, 28-29 грудня 2022 року). Стаття за спеціальністю 081 «Право» опублікована в науковому журналі «Інформація і право», випуск № 4(43)/2022.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 16 публікаціях (Додаток Б), з яких: 4 – одноосібні наукові статті опубліковані у наукових фахових виданнях України, що входять до наукових пошукових баз, репозиторіїв та міжнародних наукометричних баз даних; 1 – одноосібна наукова стаття опублікована у міжнародному фаховому виданні; 8 – наукових тезах доповідей, опублікованих в матеріалах науково-практичних конференцій, в тому числі за міжнародною участю. Також авторка має 3 праці за

спеціальністю 081 «Право» (1 наукова стаття та 2 публікації у конференціях), які додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації об'єктивно зумовлені та впливають із поставленої мети дослідження та визначених завдань. Дисертаційне дослідження складається із Анотації, Вступу, трьох Розділів, що об'єднують структурні підрозділи, Висновки, Список використаних джерел та Додатки. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, із них 186 – основного тексту. Крім того, дисертація містить 4 рисунка, 4 таблиці та 4 додатка. Список використаних джерел налічує 202 найменування на 21 сторінці, із них 17 – пункти іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність поняття «внутрішньополітичної безпеки»

Людина в усі часи та на різних територіях захищала свої особисті інтереси. Спочатку особисті інтереси стосувалося права на володіння матеріальними цінностями, згодом постала потреба захисту свого соціального статусу та нового рівня – громадських політичних прав. Відчуття захищеності це одна із основних потреб будь-якого живого організму.

Захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, а також суспільства і держави, гарантії стабільного розвитку нації відповідно до чинного законодавства України в зоні відповідальності національної безпеки.

Національна безпека постає перед сучасною державами як багатовимірне поняття, яке має у своєму комплексі ряд законодавчих та організаційних засобів, націлених на забезпечення стабільного розвитку суспільства, захисту базових цінностей, матеріального добробуту від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Чинне законодавство у сфері безпеки визначає національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства [126]. На відміну від законодавства, що діяло до 2018 року де національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [127].

На сьогодні відбулася трансформація пріоритетів держави, стає важливим своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, оборонної та прикордонної діяльності держави, міграційної політики. Важливого значення набувають: питання охорони здоров'я, материнства та дитинства, освіта, розвиток культури та науки, науково-

технічних прогрес, кібербезпека, кіберзахист та інновації, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальна політика, пенсійне забезпечення, житлово-комунальне господарство, ринок фінансових послуг, недоторканість прав власності, обіг цінних паперів, фондові ринки, державна політика (податкова, бюджетна, митна, монетарна, інвестиційна, валютна), торгівля та підприємницька діяльність, банківські послуги, ревізійна діяльність, ліцензування, промисловість, сільське господарство. А також питання: транспорту, зв'язку, енергетики, енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр та корисних копалин, земельних та водних ресурсів, екологія і навколишнє середовище. На цьому уразливість сфер не завершується. Питання безпеки стосується і інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [126].

Державне управління у сфері національної безпеки повсякчас привертає увагу науковців. На сьогодні вже накопичено ґрунтовний матеріал, проте пошуки нових закономірностей тривають. Науковці продовжують досліджувати тему, таким чином національна безпека України має кілька різних типологій. Деякі вчені розрізняють сфери, а деякі види національної безпеки. На сьогодні не існує єдиного підходу, проте більшість науковців визнають, що національна безпека з точки зору своїх внутрішніх і зовнішніх аспектів, зокрема перелічених вище відповідно до чинного законодавства, охоплює тотожні складові соціальної системи: політичну, економічну, соціальну, духовну та ін.

Науковців на відміну від законодавців оперують саме видами. Відзначимо, що закон 2018 року «Про національну безпеку України» та закон 2003 року «Про основи національної безпеки України», не дають точного визначення цих видів, а визначають проблемні напрями в національній безпеці. В переважній своїй частині це проблеми у політичній та економічній сферах.

Поділ за сферами життєдіяльності людини притаманний багатьом науковим роботам, проте дослідники неодностайні у визначенні таких сфер. Будь-який із запропонованих поділів не можна вважати остаточним, оскільки

різні науковці по різному вбачають поділ існуючих сфер життєдіяльності людини. Таким чином він може бути доповнений у нових дослідженнях.

Незважаючи на різні пропозиції серед науковців розмежування національної безпеки за основними сферами життя людини присутнє у важливих державних документах. Побідне ми зустрічаємо в Законах, Стратегіях, Доктринах та ін.

Питання безпеки розглядалися в розділі IX «Зовнішня і внутрішня безпека» Декларації про державний суверенітет України 1990 року. Документ аналізує питання внутрішньої та зовнішньої безпеки через призму права України на власні збройні сили, власні внутрішні війська та органи державної безпеки [104].

Проблема типологізації важлива для нашого дослідження, оскільки місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки залежить від цих факторів. Відзначимо, що всі науковці виділяють політичну безпеку як складову національної безпеки, тож, на нашу думку, місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки можна вважати таким як зображено на Рисунку 1.

Кожен з наведених видів може піддаватися подальшій диференціації, проте нас цікавить саме місце політичної і внутрішньополітичної безпеки.

Політичній безпеці присвячено кілька ґрунтовних вітчизняних наукових досліджень, більше в політології, правознавстві та у сфері національної безпеки, але у публічному управлінні та адмініструванні ця тема менш досліджена. Це стосується також внутрішньополітичної безпеки.

Кравчук О. Ю. зазначає, що «політична безпека» замінюється або своїми підвидами – зовнішньополітична і внутрішньополітична безпека, або поняттями, які набагато ширші і включають політичну безпеку як складову частину, – національна, державна, суспільна безпека. З погляду внутрішніх умов, політична безпека означає стійкість політичної системи, що виражає корінні інтереси основних соціальних груп і забезпечує соціально-політичну

України «Про основи національної безпеки України» визначав дев'ять сфер в яких найбільш виявляються загрози національній безпеці серед яких на четвертому місці внутрішньополітична сфера. Нинішній закон не визначає напрями в які трансформується питання безпеки.

Для з'ясування сутності поняття «внутрішньополітичної безпеки», насамперед, важливо визначити основне, визначальне в досліджуваному предметі, те, що зумовлене глибинними внутрішніми зв'язками, адже сутність будь-якого поняття проявляється в конкретних предметах або конкретних процесах.

Категорія «внутрішньополітична безпека» піддається розчленуванню чим підтверджується набуття нею характерних сутнісних ознак її складових. Тобто ускладнене поняття вміщує в собі простіші складові, які піддаються осмисленню.

Як наукова категорія поняття містить в собі кілька цілком самодостатніх наукових понять, а саме: «політика», «політична безпека» та «безпека». Для розуміння сутності слід осмислити значення кожного зі складових елементів.

Таким чином, проаналізовано низку важливих понять, що визначають сутність поняття «внутрішньополітична безпека». Почнемо з «безпека».

I. Безпека

Потреба у захищеності та безпеці – основа існування і здоров'я людини. Для людини це і постійна робота, і стабільний заробітна плата, і можливість накопичення заощаджень. Відчуття безпеки формує у суспільстві відчуття соціальної реальності, таким чином люди об'єднуються у менші чи більші групи, встановлюють один між одним регульовані взаємовідносини, домовляються про поведінкові норми саме для того, щоб почуватися в безпеці.

Проблеми усвідомлення сутності поняття «безпеки» визначалися на всіх етапі розвитку людини та суспільства. Науковці вважають, що передумовами зародження знань про безпеку є міфологія, релігія, філософія та історія.

Першим способом розуміння безпеки був міф. Він концентрував в собі уявлення як про безпеку, так і про небезпеку. У Греції розуміли «бути у

безпеці» - «володіти ситуацією». На івриті це декілька значень: твердий, непохитний, непорушний, міцний; мир, спокій; порятунок, позбавлення, збереження, спасіння. У переносному – достовірність, надійність, переконливість, захищеність від небезпек [100, с. 30]. В перекладі з латинської мови (*securitas*) слово «безпека» означає безтурботність, байдужість і, власне, безпека [161, с. 201].

Наступною свій внесок здійснила релігія, що відіграла основну роль у творенні безпечного світу. Питання безпеки набуває різних проявів в залежності від релігійного світобачення християнства, ісламу чи буддизму. Віра виступає основною вимогою що уберігає вірян від небезпеки. Поняття безпеки регулярно згадується в Біблії: «І буде роботою істини мир, а працею правди спокійність й безпека навіки» (Ісаї 32:17); «Бо коли говоритимуть: Мир і безпечність, тоді несподівано прийде загибель на них, як мука тієї, що носить в утробі, і вони не втечуть!» (1-е до солунян 5:3) [10].

Потрібно звернути увагу на те, що первинні уявлення про безпеку тісно пов'язані з уявленням людини про перебування її у небезпеці. Жива істота чітко уявляє свій стан і загрозу для належного функціонування свого існування. На думку Ситника Г. П. безпеку слід розуміти як опосередковану відсутністю небезпеки визначеність існування того чи іншого об'єкта [156, с. 21].

На нашу думку, саме усвідомлення небезпеки об'єднувало людей в групи, що сприяло їхньому виживанню у небезпечному світі.

Таким чином, первинні уявлення про безпеку слугували первинним фактором створення і функціонування стабільного середовища в якому існує суспільство, але тільки філософія та історія здійснила розумове осмислення всіх аспектів та проблем безпеки. Перші намагання осмислити проблематику фіксуються у Західній Європі. 1190 року словник англійського вченого-філософа Роберта Гросетеста тлумачить слово як: «спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки» [19; 20, с. 15].

У 1828 році американським лексикографом Ноєм Вебстером було укладено «Тлумачний словник англійської мови» в якому категорія безпека

набуває два тлумачення «safety» та «security». Ці слова позначали стан безпечності, відсутність небезпеки, свобода від страху та тривоги, щось, що забезпечує захист; гарантія неушкодженості [191].

Як бачимо питання безпеки розглядалося в літературі різних суспільств, що говорить про потребу цих суспільств визначити свій стан існування. Проте проблема безпеки розглядалася саме під кутом віднесеності до однієї зі сфер життєдіяльності людини. Відносно цього, варто зазначити, що проблема безпеки більш ґрунтовно і системно обговорювалася в працях філософів починаючи з середини XVI ст.

Френсіс Бекон та Томас Гоббс жили в епоху загального наукового і культурного піднесення, яке розпочалося в країнах Європи у XVI сторіччі. Саме вони були першими з тих, хто проаналізував проблему безпеки в поєднанні індивіда, суспільства та держави з точки зору філософії.

Так, вперше до проблем безпеки звертається філософ Френсіс Бекон у своєму творі «Трактат щодо розвідки та особистої безпеки королеви» 1590-х рр. Саме у цьому творі він радить розповсюджувати за кордоном думка про те, що «Її Величність має велику секретну розвідку», що «повсюди повно шпигунів». Таким чином ми розуміємо, що англійці вже у XVI столітті серйозно ставилися до проблеми безпеки та значимості британських спецслужб, а також ототожнювали безпеку індивіда із суспільною безпекою [186].

Англійський філософ і державний діяч Т. Гоббс у своєму творі «Левіафан або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної», вперше опублікованому 1651 році, піднімає проблеми держави і державної влади. У наукових колах не виникає суперечок щодо того, що цей видатний мислитель системно проаналізував проблеми безпеки та творення держави, суспільства та окремого індивіда у їх взаємодії. У запропонованій ним теорії серед цінностей на першому місці стоїть життя і безпека, а головною метою держави виступає досягнення безпеки. Він був переконаний, що: «загроза власній безпеці змушує людину жити в суспільстві і шукати в ньому засоби колективного захисту від посталих загроз» [36, с. 70].

За Т. Гоббсом абсолютний суверенітет держави виходить із того, що в період додержавного існування суспільство перебувало у стані «війни всіх проти всіх», а тому з метою забезпечення своєї безпеки та досягнення суспільного миру люди добровільно погоджуються обмежити свою свободу, передавши свої природні права державі. Таким чином, держава є результатом певної угоди, внаслідок якої люди добровільно втрачають частину своєї свободи. Ця теорія отримала назву «теорія суспільного договору» [36, с. 156]. Т. Гоббс змальовує державу як тотальне зло, але вимушене, необхідне, таке, що рятує суспільство від стану «війни всіх проти всіх» [36, с. 153].

На думку І. Коржа, подібні погляди, незважаючи на різницю у філософських теоріях у XVII–XVIII століттях були характерними для більшості європейських країн. Науковець зазначає, що тоді утвердилося таке бачення при якому головне завдання держави – суспільний добробут і безпека. Саме держава через систему юридичних приписів та механізмів їх реалізації виступає гарантом безпеки. Тому безпека розумілася як відсутність небезпеки для органів та організацій» [66, с. 70].

Британський філософ та педагог Джон Лок також розмірковував щодо теорії «суспільного договору». Одразу зазначимо, що його погляди ґрунтувалися на принципах емпіризму та лібералізму, тобто з уявлення про природу людину, як таку, що не наділена від народження схильністю до зла чи добра [79].

Отже, ідеї Дж. Лока викладені в його головній праці «Два трактати про державне правління» вперше виданій 1690 року. На його думку «суспільний договір» походить із природного стану людини, в якому – на відміну від теорії Гоббса, для якого людина це егоїстична істота – люди мають право на життя, особисту безпеку і вільне користування приватною власністю. Лок вважає що «в природних умовах, утиск кимось чиїхось прав може закінчитися (перебільшеною) помстою, а внаслідок помсти за помсту може виникнути війна, для уникнення цього потрібна держава як медіатор. Для цього громадяни

передають державі частину своїх суверенних прав, власником яких вони залишаються і надалі» [79, с. 25].

Поняття безпеки у Дж. Лока виникає у природному (додержавному) стані. Природний стан – це стан повної свободи та рівності при розпорядженні своїм майном і своїм життям. По іншому – це стан миру і доброзичливості. На думку Дж. Лока «закон природи встановлює мир і безпеку» [79, с. 36].

Отже, основною метою держави Лок вважає благо і безпеку громадян, а одне з основних завдань держави він бачить у захисті приватної власності.

В наслідок сформованих Т. Гоббсом та Дж. Локом філософських теорій до розуміння «безпеки» термін піддається подальшому аналізу в європейських наукових та політичних колах. Саме тоді впроваджується методологічний підхід до визначення поняття «безпека» як відчуття спокою, що діє завдяки захисту від загроз і небезпек. Наукова розробка питання безпеки знайшла своє продовження у працях Жан-Жак Руссо, Клода Анрі де Сен-Сімона, Іммануїла Канта, Шарля Фур'є, Бенедикта Спінози, Давида Еміль Дюркгейма, Нікколо Макіавеллі, Мішеля Поль Фуко, Шарля Луї де Монтеск'є, Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля та інших вчених XVII–XVIII століть.

Г. Гегель у своїй філософії концепцію «безпеки» розуміє як протистояння розгнужданості. Німецький філософ стверджує, що у людини «звичка до безпеки стала другою натурою» і що «безпека окремої людини гарантує ціле». Філософ концептуально вживає поняття «неправо», що в його розумінні означає волю, яка транслює розгнужданість [35, с. 88].

Функція держави щодо забезпечення безпеки зводиться ним у вищу площину ніж суспільний договір з державою, яка «...взагалі не є договір, а захист та забезпечення життя та власності індивідів...» [35, с. 80].

У підсумку можна зазначити, що німецький філософ «безпеку держави» вважає ціннішою за безпеку індивіда та його власність. Це означає, що задля забезпечення безпеки держави дозволяється знехтувати безпекою індивіда. Діяння проти держави більш небезпечні, оскільки в результаті це зашкодить безпеці людини, її власності та майну.

Теорія французького мислителя Жан-Жака Руссо дещо відрізняється від теорії Т. Гоббса та Дж. Лока. Їхні міркування щодо причин виникнення суспільного договору цілком співпадають, та опираються на те, що це добровільно укладена угода між людьми для забезпечення власної безпеки і створення держави, яка отримує владу керувати суспільством. У своєму творі «Про суспільний договір, або Принципи політичного права» 1762 року він розмірковує: «згадана юрба таким чином об'єднається в тіло, як вже неможливо заподіяти шкоду одному з його членів, не скоївши замаху на саме існування тіла, й поготів — заподіяти шкоду тілові так, щоб цього не відчули його члени; позаяк, окрім ризику спільним життям, про яке йдеться, усі ризикують втратити ще й своє власне, якщо суверен ним не опікуватиметься, оскільки вони мають змогу безпечно розпоряджатися ним лише під захистом суспільства...Це не означає, що лише завдяки такому актові зміни руки, яка володіє, володіння змінює свою природу і в руках суверена стає власністю.» [144, с. 176].

Проте на думку Руссо кожен громадянин залишається вільним і має право скинути владу з якою укладено договір, оскільки народ є джерелом влади: «Якщо це можливо, спробуймо через нові об'єднання виправити недоліки об'єднання загального. Нехай судження про успіх чи неуспіх цієї справи наш схильний до насильства співрозмовник складає сам» [144, с. 174].

«Народ є народом незалежно від свого провідника, і навіть після загибелі принцепса між підданими продовжують існувати зв'язки, якими підтримується тіло нації» [144, с. 184].

Наприкінці XIX століття французький соціолог і філософ Еміль Дюркгейм вважав визначальними елементами забезпечення безпеки індивіда чи суспільства слугують соціальні норми. Ці норми повинні бути направлені на обмеження особистих егоїстичних прагнень індивіда, по перше, та на попередження чи врегулювання різноманітних соціальних конфліктів, по друге. Також, на його переконання, нормативне регулювання діяльності індивідів має здійснюватися через примус. За Е. Дюркгеймом, принципово важливо формувати у суспільстві певні понятійні системи та понятійні системи для

суспільної орієнтації індивіда, а саме: «суспільний тиск відбувається через ментальні шляхи, то він не міг утратити нагоди навіяти людині думку про те, що поза нею існує одна чи багато потуг, моральних і водночас дієвих, від яких вона залежить» [48, с. 198].

В межах даного дослідження важливо розглянути філософію французьких філософів, представників постмодернізму, Мішеля Поля Фуко та Жана Бодрійяр. Цей історичний період формував свої уявлення про держави, суспільства та безпеку.

М. Фуко, один із неординарних французьких філософів вважає, що державна влада – це влада, що існує в протилежній площині від людської свавільної природи. Державна влада і тільки вона може підкорити свавільну людську природу – повалення «мікровлад» [177, с. 36]. Людина в межах свого повсякденного життя перебуває під постійним впливом своєї свавільної природи. На його думку, в цьому і полягає завдання влади, вивчення якої покликано вирішити і, взагалі, розв'язати проблему впливу держави на суспільство. Людина не знає, що являє собою влада, проте постійно має з нею справу. Також на думку філософа влада є стихійною «скоріше діє, ніж володіє», що має непереборний вплив на людину [177, с. 35]. Як зразок Фуко наводить приклади ставлення держави до людини із життя, зокрема, опір фізичній силі, опір дітей батькам, бунт хворих проти психіатрів і т. д. [177, с. 40].

Ж. Бодрійяр має дещо «радикальні» ідей щодо оцінки явища війни на сучасному етапі трансформації світу. Філософ у працях «Війни в Заліві не було», «Дух тероризму» та «Фатальні стратегії» радикалізує свою теорію пояснюючи «віртуальну» війну [187, с. 36] та гіпотези тероризму [188, с. 17], а також пояснює мету та засоби їх ведення. Він має свою точку зору щодо походження влади, так, він вважає, що держава визначає суспільство, а не суспільство – державу [187, с. 58]. Утворені державні органи не представляють волю народу і суспільства. Влада та економіка засновані на смерті, влада самостійно займається творенням безпеки (національної, безпеки виробництва, страхування життя тощо). Фактично смерть піддається конвертації в прибуток

чи капітал. Смерть не має власної вартості, через це вона являється останньою шаблиною в епосі, яку Бодріяр називає «гіперреальністю». Кількість смертей не оприлюднюється, статус загиблих під сумнівом з обох сторін конфлікту «зниклі, покинуті напризволяще, у густому тумані війни, зневажені їхнім вождем, не мають загальної слави (ми не знаємо, скільки їх)» [187, с. 73].

Філософи постмодерну в поняття безпеки вкладають природні передумови, що еволюціонують із «суспільного договору». Влада (цар) наділяється правом визначати хто помре, а хто житиме далі; кого змусити жити попри не бажання, а кому дозволити померти коли є бажання. Влада має природну мету – контролювати саме життя.

Погляди представників філософії постмодерна про владу породжують власне принципові уявлення про безпеку у цьому контексті. Спочатку держава націлена на захист індивідуальних потреб людини, але в подальшому гарантії безпеки розширюється і розширюється сфера контролю та влади над ними.

Таким чином, у творах західноєвропейських мислителів епохи Відродження, Нового Часу, Постмодерну розроблені найважливіші положення політичної науки про державу, суспільство та безпеку.

Тлумачні словники трактують слова «безпека», як «стан захищеності». Словник UNESCO's English-Language Dictionary of Social Science 1964 року: «безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [189], відзначимо, що визначення не враховує економічні загрози і загострює увагу на фізичних. Оксфордський словник Dictionary of the Social Sciences 2013 року: «стан і пов'язане з ним відчуття вільності від небезпеки чи загрози» [201]. Таке ж визначення наведене в Новому тлумачному словнику української мови: «безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [185, с. 115]. Згідно з Академічним тлумачним словником української мови 1970 року: «безпека – це стан, коли кому-небудь, чому-небудь ніщо не загрожує» [164, с. 137]. Великий тлумачний словник української мови 2005 року описує безпеку як «стан, коли нікому і нічому ніщо не загрожує», захищеність від несанкціонованих дій, властивість «не створювати загрозу для

життя, здоров'я та інтересів людини», відсутність загрози, безпека людей, майна, навколишнього середовища від впливу, запобігання небезпеки, відсутність ризиків» [21, с. 70].

Як бачимо за сутнісним наповненням поняття практично не зазнало змін в часі з 1964 року. Продовжуючи досліджувати сутнісне наповнення поняття, відмітимо, що воно давно перейшло в загальноживану лексику і досить широко вживається у різних наукових галузях. Проте якогось єдиного уніфікованого визначення у науковій літературі ця категорія не отримала, натомість вона набуло широкої варіативності.

Якщо раніше ми зазначили, що західноєвропейські мислителі розробили найважливіші положення даної категорії саме в політичній науці, то у вітчизняній літературі проблема безпеки зазвичай розглядалася як юридична чи економічна категорія. Узагальнюючи, можна відзначити, що суспільні науки визначають «безпеку» як задоволення головних потреб суспільства. Ми маємо на увазі суверенітет держави, цілісність територій, стабільність економіки, розвиток суспільства та власне саме його існування та багато іншого.

Юридична енциклопедія за редакцією Ю. С. Шемшученка визначає безпеку, як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози» [184]. Дана категорія містить роз'яснення та, на нашу думку, важливу деталізацію поняття у вигляді розлогої типізації. Таким чином безпека надуває якісних характеристик. Безпека стає національною, радіаційною, ядерною, азійською, колективною та міжнародною, пожежною та безпекою праці. Економічна енциклопедія розрізняє безпеку на економічну та інформаційну. Трактуює поняття безпеки так: створені державою та її органами умови, гарантії забезпечення недоторканності власності, майна, недопущення економічних збитків, захист економічних інтересів суб'єктів підприємницької і неприбуткової діяльності від можливих внутрішньодержавних чи зовнішніх загроз або посягань; організований державний чи внутрішньовідомчий захист відтоку або позбавлення конфіденційності, секретної економічної інформації. Безпека інформаційна –

комплекс заходів, засобів захисту з боку державних органів і її установ, а також організацій – суб'єктів підприємницької діяльності, установ невиробничої сфери, що забезпечують збереження і конфіденційність інформації у поєднанні з доступністю до неї користувачі [49].

Певні видозміни категорії помітні в політології та соціології.

«Політологічний енциклопедичний словник» трактує поняття «безпека» як «діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо вивчення, запобігання, ліквідації і відвернення загрози, здатної згубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку» [181, с. 47].

Гуманітарні науки поняття «безпеки» визначають як національну категорію. Відповідно до Філософського енциклопедичного словника 2002 року це «ступінь захищеності особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що дозволяє їм існувати і розвиватися» [176, с. 49].

Щодо сьогоденного часу, то існує велика кількість вчених, які намагаються окреслити з теоретичної точки зору концептуальні засади теорії безпеки. Серед найбільш досліджених: економічна, інформаційна, екологічна та державна безпеки.

Ось тому ми вважаємо цілком консеквентним дослідження проблематики безпеки, що визначає динаміку політичного життя в державі, зокрема внутрішньої складової політичної безпеки.

II. Політика, політична безпека.

Для розуміння сутності поняття «внутрішньополітичної безпеки», насамперед, необхідно визначитися із таким поняттям як політика, безпека політичної системи та державний устрій України. Ці поняття тісно пов'язані між собою, являються складовими однієї множини – політичної сфери держави, а в поєднанні дають можливість найбільш точно окреслити державні механізми.

«Політика» походить від давньогрецького polis (місто-держава), politikos (суспільний, громадський), politika (державні й суспільні справи) та пов'язаних з ними слів politike (мистецтво управління державою) та politicas (державний

діяч), що в поєднанні означають діяльність на основі публічної влади з управління суспільством.

Тлумачний словник української мови до слова політика застосовує кілька значень. Пропонується визначати термін як певні цілі й завдання, що визначають суспільні класи відстоюючи свої інтереси (сюди відносяться методи і засоби досягнення визначених цілей і завдань. По іншому розуміється як загальний напрямок діяльності у відповідних галузях у певний період певного суспільного класу, держави або політичної партії. Або як події, що виражають зміни внутрішньодержавного і міжнародного життя» [165].

Тертичка В. В. вважає, що сутність та зміст політики це «сукупність специфічних, неординарних дій, заходів та інститутів, за допомогою яких відбувається задоволення різноманітних інтересів диференційованого суспільства та їх узгодження з метою встановлення та збереження політичного і громадського порядку, досягнення злагоди і політичної інтегрованості суспільства» [171, с. 26].

Валевський О. Л. вважає, що «у вузькому розумінні політика – це дії щодо створення умов, які сприяють оптимальній реалізації інтересів суб'єктів політичної дії – особистості, об'єднань громадян (соціальних, професійних, етнічних тощо), держави» [18, с. 32].

Загалом існують різні наукові підходи для визначення сутності політики. Головним чином вони залежать від галузі науки. Так, політологи розглядають політику як «сферу взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб». Економісти розглядають політику крізь призму економічних відносин, економічних процесів, потреб та інтересів. Філософи акцентують увагу на діяльності, що має на меті регулювання взаємин між людьми для забезпечення системного стану суспільства. Історики – як сферу відносин історичних спільнот, обумовлену їх інтересами і цілями, спрямованими на утримання влади.

Сучасний розвиток вітчизняної наукової думки дає можливість розуміти політику як цілеспрямована діяльність у сфері взаємодії різних суспільних груп, держав, народів, пов'язану із боротьбою за здобуття чи утримання державної влади як засобу регулювання та закріплення цих відносин; як управлінська діяльність держави стратегічного рівня; як управлінська діяльність держави щодо внутрішніх та зовнішніх стосунків і взаємодій; як сукупність засобів, інструментів та методів задля реалізації політичних інтересів у соціальному середовищі; як поведінка в суспільно-державних установах; як процес прийняття управлінських рішень; як сферу боротьби класів за владу. Узагальнення наукової думки дає можливість зробити висновок, проте що політика має свою багатогранність, складність і якісну визначеність.

Характерним для терміну «політика» є вживання в українській науковій літературі [65, с. 7] у двох лексемах *politics* та *policy*:

політика/politics – це відносини індивідів та різноманітних соціальних груп щодо способу використання публічної влади для впровадження своїх інтересів та суспільно важливих потреб. Таке розумінні використовують переважно політологи;

політика/policy – це напрям, курс чи план дій, прийнятний владою, керівником, політичною партією який має дотримуватися. Застосування в такому розумінні йде коли мова про зовнішню, внутрішню, економічну, соціальну та інші напрями державної політики.

В побутовому розумінні політика усталено вживається у двох іпостасях. Для звичайних громадян політика – це:

по-перше, ціль, мета та задуми владних структур, а також їх дії, що нерідко мають приховані наміри чи неоднозначні способи взаємодії між політичними гравцями;

по-друге, наука з державного управління, програма або напрям діяльності держави для реалізації стратегічних інтересів суспільства.

Отже, визначення сутності політики приводить нас до висновку, що політики це сфера життєдіяльності суспільства, що охоплює питання управління державою. Крім того, керівництва соціальними спільнотами, до яких відносяться: класи, політичні рухи, політична боротьба політичних партій, різні суспільні групи людей та ін. У боротьбі відображаються корінні чи по іншому життєві інтереси соціальних спільнот.

Основою політики виступає боротьба, утримання і використання влади однієї особистості над масами, одного класу над іншим, однієї соціальної групи над іншою соціальною групою. Політична влада – це реальна здатність соціальних сил реалізувати свої специфічні інтереси, нав'язувати свою волю й правові норми.

Метою політики є націленість на забезпечення у цьому суспільстві, у цих конкретних умовах єдино можливого здійснення суспільних процесів, реагування на них та рух у тому напрямку, якого визначає домінуюча чи опозиційна група. Політика – це протиборство, не обов'язково через революцію, а реалізація певної мети переважно через політичний компроміс, подолання нетерпимості до інших чи подолання надмірних владних амбіцій однією із сил.

Суб'єктами політики можна визначати всіх тих, хто бере участь у політичному житті при чому не важливо прямо чи опосередковано – громадянин, громадська організація, політична партія, держава, нація. Зазначимо, що державна політика, яка затверджується законодавчо, складається у результаті політичної боротьби різних соціальних груп у державі, а саме: угруповань, партій, рухів.

Політика як галузь науки має певні **структурні елементи**, що утворюють цілісну систему. Політична система має притаманні лише їй елементи:

політичні суб'єкти (держава, політичні партії, громадські організації, політичний індивід (інші суб'єкти: церква, університети, асоціації));

політична свідомість (суб'єктивний збірний образ, сприйняття людиною буття, стану безпосередньо пов'язаного з політикою);

політичні інтереси (стимули діяльності суб'єктів політичних відносин);

політичні відносини (взаємодія між соціальними групами та соціальних груп з державою) у відповідних формах (вибори, референдуми, мітинги, зібрання, пікети, страйки, політичні перемовини);

політична діяльність (сукупність політичних дій соціальних спільностей та соціальних верств спрямована на реалізацію їх політичних інтересів);

політична організація (інститути політичної влади, законодавчі, виконавчі та судові органи, партійні, громадські організації, групи тиску).

У цій системі розрізняють політику зовнішню і внутрішню. Діяльність держави на міжнародній арені – це зовнішня політика. Зовнішня державна діяльність регулює стосунки держави з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності. Ними виступають інші держави, міжнародними організаціями, зарубіжними партіями, громадськими об'єднаннями. Зовнішньополітичний курс будь-якої держави визначається, головним чином, характером її внутрішньої політики, і в водночас істотно впливає на внутрішню політику. Внутрішня політика – це загальний внутрішньополітичний курс держави, сукупність напрямків її діяльності, структур та інститутів щодо організаційного, конкретно-змістовного вислова інтересів народу з метою створення умов для нормального людського життя, збереження чи реформування наявного суспільного та державного ладу. Внутрішня політика охоплює державну діяльність, діяльність державної структури, а також органів державної влади щодо регулювання взаємин між людьми усередині країни. Залежно від сфери суспільних відносин, яка є об'єктом політичного впливу, внутрішню політику можна класифікувати на: аграрну політику, військову політику або оборонну політику, демографічну політику, екологічну політику, економічну політику, культурну політику, міжнародну політику, науково-технічну політику, національну політику, соціальну політику.

В результаті і внутрішня, і зовнішня політика вирішують одну задачу – збереження і зміцнення існуючої в державі системи суспільних відносин в тому числі забезпечують **політичну безпеку**.

Безпека у політичній сфері в системі національної безпеки виступає у якості одного із її основних структурних елементів, в першу чергу, це зумовлено тим, що політична сфера має життєво важливе значення для існування держави та суспільства в цілому, оскільки виступає зв'язувальним матеріалом для всіх інших сфер функціонування суспільства (див. Рис. 1).

Як самостійне поняття «політична безпека» має різні сторони сприйняття, оскільки сама політика розуміється через призму суспільно-політичних процесів як сукупність різних соціальних явищ що відбуваються у соціумі. Сюди відносяться, зокрема:

- комплекс ненасильницьких заходів, що виключають досягнення стратегічних цілей саме збройним шляхом;
- мирне розв'язання проблем, пов'язаних зі соціальним напруженням у суспільстві;
- система державних заходів щодо виявлення, запобігання та усунення небезпечних факторів для особи, держави та суспільства з метою забезпечити політичної конструктивності;
- система державних заходів щодо формування політики із захисту інтересів особи, держави та країни.

Політологи вважають, що сукупність заходів характеризує розуміння політичної безпеки. На їх думку «засоби націлені на виявлення, попередження та усунення тих факторів, які можуть завдати шкоди політичним інтересам країни, народу, суспільству, громадянам, зумовити політичний регрес і навіть політичну загибель держави, а також перетворити владу і політику з конструктивної у руйнівну силу. Тобто політична безпека це також і безпека влади і політики» [31; 135].

Політологічний словник трактує політичну безпеку як «комплекс заходів, спрямованих на збереження конституційно легітимізованого політичного ладу тієї чи іншої держави, забезпечення конструктивної політики» [181].

Політологія як наука окреслює суть, зміст та інші ознаки політичної безпеки. За суттю політична безпека – це стабільний стан політичної системи суспільства і більш сприятливий режим взаємодії її суб'єктів, формалізований у політичних відносинах, які охороняються, регулюються й гарантують Конституцією й законам України [181].

За змістом політична безпека – це сукупність факторів чи умов, необхідних для функціонування й реалізації політичних основ конституційного ладу України, політичних прав громадян, а також демократичного політичного режиму в країні.

За формою політична безпека – це система конституційних політичних відносин, у рамках яких стає можливим і реальним здійсненням демократичної влади і конституційної правосуб'єктності учасників цих відносин.

До загальних ознаки політичної безпеки належать:

- зумовленість національними потребами;
- зумовленість правами й свободами людини і громадянина;
- правовий механізм забезпечення;
- концептуальне визначення основами конституційного ладу;
- діалектична єдність і системний зв'язок з іншими видами національної безпеки України – економічною, соціальною, військово-політичною, інформаційною, екологічною, культурною, міжнародною, тощо;
- наявність внутрішніх і зовнішніх складових політичної безпеки;
- детермінованість до глобалізаційних та інтеграційних процесів,
- геополітична взаємозалежність;
- загрози політичній безпеці.

Як складова національної безпеки політична безпека має кілька ґрунтовних досліджень серед вітчизняних дослідників: Кравчук О. Ю., Кремень В. Г., Приходько Х. В., Орел М. Г. Циганов В. П., Ребкало В. А., Тертий В. В.

Кравчук О. Ю. цілком обґрунтувала місце політичної безпеки в системі національної безпеки у своєму комплексному теоретичному дослідженні та захистила дисертацію на тему: «Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни» 2019 року. На її думку «політична безпека це стійкий стан і ефективний розвиток політичної системи суспільства, який дозволяє адекватно реагувати на негативні внутрішні і зовнішні дії, зберігати цілісність соціуму і його сутнісні якості» [70, с. 82].

Косілова О. І. у своїй роботі «Політична безпека в системі національної безпеки України» проаналізувала виклики та загрози внутрішній та зовнішній політичній безпеці сучасної України [63, с. 75].

Орел М. Г. дослідив теоретичний аспект та обґрунтував доцільність розгляду дефініції «політична безпеки» як визначальному структуроутворюючому факторі формування та цілепокладання системи державного управління у сфері політичної безпеки [96, с. 13].

Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я. та інші вчені пропонують визначати політичну безпеку як стан при якому і політичних інтересів особи, соціальних груп, держави перебувають у стані захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз, або як систему заходів щодо забезпечення цих інтересів» [74, с. 50].

Ситник Г. П., бачить політичну безпеку «як складову системи національної безпеки, що постає як надзвичайно складне соціальне утворення, що визначає способи організації та функціонування установ влади, стиль ухвалення рішень, стосунки між державою і суспільством» [156, с. 170-173].

Приходько Х. В. вважає, що центральним елементом національної безпеки цілком може бути політична безпека, оскільки це безпека усього політичного життя, політичних партій, політичних об'єднань, рухів, незалежності держави від політичного свавілля й екстремізму в середині держави, політичного тиску та агресії на міжнародній арені [114, с. 37].

Науковці по-різному трактують сутність політичної безпеки. Дехто вважає, що це збереження існуючого конституційного ладу, політичної і соціальної стабільності. Дехто, як збереження і захист демократичних

цінностей, народовладдя. Інші, як незастосування насильства у політичних цілях.

Таким чином, «політична безпека» постає як здатність суспільства зберігати сталий розвиток в умовах появи деяких небезпек. Науковці єдині в тому, що без розгляду специфіки цих небезпек (загроз, ризиків і викликів) в кожній окремій сфері, зокрема і політичній, поняття «безпека» втрачає своє значення.

В залежності від місця розташування загроз політичній безпеці, способів та методів їх нейтралізації, а також попередження в системі політичної безпеки держави виділяється внутрішня і зовнішня політична безпека.

III. Внутрішньополітична безпека

Етимологія слова «внутрішньополітична» складна. Воно походить від поєднання: *vnútrišnij*/домашній + -ьо- (-'о-) + *polityka*/політика + -ічна (-ўсна). Таке поєднання породжує слово, що виражає ознаку предмета і яке граматично виражається в варіаціях роду, числа і відмінків. Тож «внутрішньополітична» в українській мові означає «та, що характеризує внутрішню політику держави».

Безпека розглядається як комплексна характеристика взаємовідносин в середині самої системи, по іншому «внутрішній вимір безпеки».

Двосторонність характерна і для політичної безпеки. Внутрішня сторона політичної безпеки – інституційна стійкість, ефективність політичної влади та її здатність контролювати політичні процеси в самій державі, спроможність отримувати підтримку більшості населення, наявність політичних організацій, відсутністю конфронтаційності у сфері політичних відносин.

Зовнішня сторона політичної безпеки – збереження суверенітету державного утворення, здатності держави проводити самостійно свою національну політику, засновану на власних інтересах, забезпечення стабільності регіональних відносин, відсутності конфліктів.

Основними складовими внутрішньої сторони політичної безпеки слугують: *державна складова*, що забезпечує ефективну роботу держави; *управлінська складова*, що забезпечує ефективне функціонування системи

управління на різних рівнях; *суспільна складова*, забезпечення політичних інтересів окремих суспільних груп та суспільства загалом; *політична складова* забезпечує соціально-політичні права громадян, реалізація їх політичної участі у несилових формах; *конфліктологічна складова*, ненасильницьке розв'язання внутрішніх конфліктів у суспільстві; *ідеологічна складова у поєднанні із інформаційною складовою*, що ґрунтується на ідеологічному, психологічному та інформаційному існуванні суспільно-політичної стабільності.

У сучасному світі політична безпека на сьогодні займає перше місце. Нинішні проблеми нашої держави підтверджують те, що мир та безпечне існування суспільства головним чином залежить від спокою у політичній сфері.

Саме політичною організацією шляхом реагування на різного ступеня загрози національним інтересам забезпечується система національної безпеки, яка диференціюється в залежності від місцезнаходження джерела небезпеки на два види: внутрішню – діяльність в межах держави щодо забезпечення його стабільності; зовнішню – діяльність поза межами держави (див. Рис. 1).

Головними викликами внутрішній політичній безпеці України наразі є: тіньова політика, яка може перетворюватися на комерційний інструмент; висока політизація громадського руху на фоні політичної пасивності та втомленості населення від політичних процесів; практична відсутність політичної культури громадян та учасників політичного процесу; відсторонення влади від народу, практична неможливість виборців впливати на своїх представників; відсутність ефективної опозиції; безконтрольне застосування маніпуляційних технологій у політичній сфері; недостатня професійна підготовка політиків; корупції в органах державної влади, яка досягає високого рівня; політична безвідповідальність державних лідерів та посадових осіб при існуванні демократичних традицій декларативного характеру, несформованого громадянського суспільства в Україні [94, с. 107].

Науковці вживають написання «внутрішня політична безпека», що на нашу думку дійсно логічно, проте наша мова дозволяє нам складанням двох і трьох основ, утворювати нові терміни – де елементи складних прикметників

об'єднуються сурядним або підрядним зв'язком. Пишуться разом прикметники, утворені сполученням основ прикметника й іменника за підрядним способом коли одна основа синтаксично залежить від іншої і тому маємо: внутрішньополітична.

Внутрішньополітична безпека являється різновидом політичної безпеки. Також у дослідженні розглянуто поняття «зовнішньополітична» безпека, оскільки в порівнянні найкраще пізнається сутність понять.

На думку Омельчук В. А., Стрельбицький М. П., Гордієнко С. Г. та ін.: «*внутрішньополітична безпека* – передбачає стабільність конституційного ладу, інститутів державної влади, забезпечення громадянського миру і національної злагоди, територіальної цілісності, єдності правового простору, правопорядку, нейтралізацію причин і умов, що сприяють виникненню політичної безпеки; *зовнішньополітична безпека* – полягає у забезпеченні суверенітету країни, зміцненні її позицій як суверенної держави – одного з впливових центрів сучасного багатопольярного світу, у розвитку взаємовигідних відносин з усіма країнами та інтеграційними об'єднаннями» [94, с. 103].

Враховуючи зазначене визначимо сферу впливу внутрішньополітичної безпеки, яка, на нашу думку, охоплює процес виборів президента і парламенту, діяльність політичних партій, а також направлена на забезпечення прав і свобод громадян, захист населення, декриміналізацію економіки, боротьбу з корупцією чиновників, посилення оборонних можливостей і національної безпеки, забезпечення громадського порядку, протидія злочинності тощо. З цього слідує, що вона цілком є соціальною системою.

Головними об'єктами внутрішньополітичної безпеки України є:

- *громадяни*, їхні політичні права і свободи, повсякденні форми виявлення їх політичних інтересів та політичної активності;
- *громадські інститути* та їх відносини в політичному вимірі;
- *держава*, її конституційний лад, суверенність, незалежність і територіальна цілісність, спадковість демократичних традицій функціонування.

Збалансована **внутрішня політична безпека** держави уособлює в собі стан політичної системи та можливість забезпечення нею розвитку суспільства, реалізації інтересів соціальних груп, сприяє об'єднання нації і тим дає можливість вирішувати завдання економічного та соціального розвитку. Внутрішня політична безпека досяжна у разі узгодженої діяльності державних органів та інститутів громадянського суспільства. Діяльність така має бути соціально спрямованою та задовольняти і захищати політичні інтереси особи чи соціальних груп. При цьому вона має сприяти досягненню стану соціального партнерства та громадської злагоди в середині держави [94, с. 108].

Внутрішньополітична безпека держави набувається в процесі реалізації певної системи заходів, шляхом дотримання демократичних процедур проведення виборів, закріплення політичної стабільності держави, реалізації та гарантії політичних прав і свобод, контролем громадянського суспільства щодо діяльності органів держави. Отже:

безпека – це стабільний стан чи стан захищеності людини, суспільства та держави від спектру загроз, що дозволяє їм існувати та розвиватися;

політика – це система засобів та методів реалізації ідей, які проголошені владою або встановлення напрямів управлінської діяльності держави, що відповідають інтересам людини, суспільства та держави.

політична безпека – це стабільний стан політичної системи суспільства, і який досягається системою заходів, зокрема законодавчо визначених, які спрямовані на убезпечення конституційного ладу держави від повалення, забезпечення процесу державотворення, конструктивної політики суспільства. Це здатність нації самостійно вирішувати питання державного устрою, політичний суверенітет, політичної незалежності, захищеність конституційного ладу держави, територіальної цілісності, незалежна внутрішня і зовнішня політика, що ґрунтується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

внутрішньополітична безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави у політичній сфері

(захищеність політичних інститутів, забезпеченням громадянського спокою, правопорядку в середині держави, злагоди, миру та національної єдності щодо суспільно важливих питань) за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у внутрішньополітичній сфері.

Провівши аналіз категорій «безпека», «політика», «політична безпека» і запропонувавши власне визначення внутрішньополітичної безпеки підсумуємо. Сутність внутрішньополітичної безпеки полягає у наявності стійкої політичної діяльності і політичної стабільності суспільства в межах самої держави, що досягається формуванням стійкої політичної системи. Ця система покликана забезпечувати баланс інтересів різних соціальних груп, який потребує правової держави, де закон і чітка система однаковою мірою розмежовують і регулюють державну владу і народ. Саме в цьому розумінні система внутрішньополітичної безпеки говорить про державу як гаранта прав громадянина та людини на високу якість життя.

1.2. Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Забезпечення національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки залежать від сукупності різноманітних аспектів. Забезпечення необхідного рівня безпеки та стану захищеності потребує реального механізму.

Механізм забезпечення безпеки являється предметом різних наукових досліджень. Науковці вважають, що забезпечення політичної безпеки здійснюється в межах державної політики у сфері національної безпеки. Ми підтримуємо таку точку зору і вважаємо, що чинне законодавство України визначає державну політику за такими напрямками:

- форми та дій, що запобігають утворенню загроз;
- система забезпечення безпеки;
- засоби та методи впливу, що спрямовані на забезпечення безпеки;
- завдання і заходи із забезпечення безпеки;

– процеси, що строюються надійні умови для здійснення заходів із забезпечення безпеки.

На наше переконання, такі складники повинні міститись у побудові такої категорії як державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Теоретичне дослідження будь-якої категорії, незалежно від обраного методу дослідження, складається із трьох основних аспектів, що поєднуються. Це: сутність, зміст, структура та функції поняття.

Для розуміння сутності державного механізму забезпечення безпеки, слід визначитися щодо загального уявлення про механізм. В побутовому значенні механізм означає систему механічних тіл, що призначена для перетворення в рух інших тіл. Ми уявляємо пристрій з набором деталей, які впливають одна на одну та приводять в рух усю систему. Деталі тут елементи системи, постає «процес в русі», «взаємозв'язок» та «взаємодія» між елементами.

Що таке державний механізм, намагалися обґрунтувати фахівці з теорії публічного управління та адміністрування, а також права та соціології. Загалом у науці існують різні підходи до його трактування, які загалом мають два основні підходи. Частина науковців розглядає державний механізм як сукупність державних органів, організацій, військових сил, державних засобів масової інформації, матеріальних засобів державної влади, а інша як систему органів та процесів в середині і між ними. Також варто зазначити, що науковці часто застосовують категорію «механізми держави», а от категорію «державні механізми» застосовується рідше [2; 13; 64; 183].

Поняття «механізм держави» науковці визнають вузьким, таким, що являє собою цілісну ієрархічну систему державних органів із здійснення державної влади, включаючи установи, підприємства, які реалізують функції та завдання держави, а от «державний механізм» ширше поняття, оскільки воно включає не лише адміністративне забезпечення, а й інші форми забезпечення (інституційне, регулятивне, функціональне, комунікаційне та ідеологічне).

Ми погоджуємося з тим, що «державний механізм» – це система різноманітних державних організацій (державних органів, підприємств та

установ, громадян та їх об'єднань), що перебувають в постійному взаємозв'язку між собою та за допомогою яких здійснюється державна влада та управління суспільством [78].

Для забезпечення національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки, а також захисту національних інтересів державою створюється система забезпечення національної безпеки України.

Ситник Г. П. пропонує: «систему забезпечення національної безпеки розуміти як складову системи національної безпеки, сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених механізмів (інституційних, організаційних, правових та інших) і суб'єктів забезпечення національної безпеки (посадові особи держави, органи державної влади та місцевого самоврядування, державні установи й заклади, сили та засоби сектору безпеки, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни), які на підставі чинного законодавства трансформують політику національної безпеки в цілеспрямовану скоординовану діяльність (політичні, правові, організаційні, воєнні та інші заходи) щодо реалізації національних інтересів (передусім щодо виявлення, прогнозування, запобігання та нейтралізації загроз безпеці особи (громадянина), суспільства та держави)» [156, с. 355].

За результатами проведеного нами дослідження, ми визначили, що система забезпечення національної безпеки має чітку і визначену структуру. Основу системи складають органи, сили та засоби забезпечення національної безпеки, які використовують заходи, що спрямовані на підтримку процесу управління загрозами та небезпеками, при якому усім інституціям гарантується розвиток національних інтересів, ефективне функціонування самої системи національної безпеки України. Заходи із забезпечення безпеки: нормативно-правові, інформаційно-аналітичні, організаційні, розшукові, контр- та розвідувальні, оперативні, ресурсні та кадрові, науково-технічні та інших

Що стосується структури державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки то вона базується на основі системи забезпечення національної безпеки, але під дією політичної організації.

Вирішальну роль у політичній системі України відіграє політична організація українського суспільства. Саме у політичній організації суспільства знаходить своє відображення принцип інституційної побудови української влади. Характеризуючи співвідношення політичних сил, що склалися в українському суспільстві, її політична організація являє собою систему державних і недержавних конституційних та неконституційних інститутів. Сьогодні триває перехід України від авторитарної системи державного устрою до тоталітарної, трансформація України в демократичну і правову державу, яким власне кажучи, і розпочався процес створення нової політичної системи та її політичної організації [141, с. 190].

Держава, як основний інститут (підсистема) політичної системи, має: власну територію з населенням, апарат публічної влади, законодавче право та право вимагати дотримання законів, які є обов'язковими до виконання на суверенній території держави, монополію на застосування насилля та право збирати податки. Серед внутрішніх політичних функцій держави виділяють: адміністративну, управлінську, нормотворчу, правозахисну, інтеграційну, консолідуючу, виконання загальносуспільних робіт, вирішення конфліктів, стабілізацію суспільних відносин, здійснення політичного керування тощо.

Головним елементом політичної системи є політична влада. Вона має ряд особливостей і відрізняється від інших елементів тим, що впливає на інтереси великої кількості людей, здійснює управління суспільством за допомогою еліт чи панівної групи осіб.

Політична організація включає в собі всю систему існуючих у суспільстві політичних інститутів (організацій, установ, громадян), а також механізми за допомогою яких здійснюється керівництва і управління – функціонує політична влада [15; 32]. Якщо розглядати політичну владу як головний елемент внутрішньополітичної системи то окреслюються наступні структурні елементи:

- політичні інститути (суб'єкти, носії політики);
- політичні та правові норми;
- політичні відносини і політична діяльність;

– політична культура і політична свідомість (політична ідеологія).

Внутрішньополітична безпека – це цілеспрямована практична діяльність держави у сфері формування стану безпеки не лише суспільства, а й особистості та держави, а тому саме розкриття сутності процесів діяльності органів державної влади щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки виявляє зв'язок з реальними політичними процесами суспільства.

Зазначена діяльність передбачає існування об'єкта та суб'єкту забезпечення безпеки [54]. Де **об'єктом** в загальному виступає суспільство, а конкретніше: політичні інтереси; політичні стосунки (взаємодія суб'єктів політики, складові комунікативної основи політичної системи); політична організація (інституційна основа системи); політичний режим (функціональна основа); політико-правові норми (законодавча основ); політичні ідеї (політичні погляди, політичні цінності); промовці (культурно-ідеологічна основа).

Суб'єкт забезпечення внутрішньополітичної безпеки – є держава, яка за допомогою формування та реалізації єдиної державної політики, а також єдиної системи заходів політичного характеру протидії загрозам, здійснює функції у внутрішньополітичній сфері через органи законодавчий, виконавчі та судові.

Держава як суб'єкт забезпечення внутрішньополітичної безпеки представлена різними органами України: Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Рада національної безпеки і оборони, Національним банком, Національним антикорупційним бюро, Збройними Силами, Службою безпеки, Державною прикордонною службою, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, в тому числі зі спеціальним статусом, органами і підрозділами цивільного захисту, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями (утвореними відповідно до законів України, судами, прокуратурою, об'єднаннями громадян. Більш детально на функціях суб'єктів зупинимося в параграфі 2.1.

На підставі твердження про те, що саме елементи утворюють систему можна визначити державний механізм як систему державних і недержавних

суб'єктів, громадян, які перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємодії. Зосереджуючись на принципах функціонування системи елементів державного механізму відзначимо, що діяльність елементів державного механізму повинна здійснюватися на принципах законності, пріоритеті прав і свобод людини.

Елементи державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки об'єднані спільною метою, а характерною ознакою їх поєднання є **взаємодія** та **взаємозв'язок**. Розглянемо їх на прикладах, застосувавши системний підхід до аналізу.

Сукупність елементів – це цілісна система компонентів та частин, які перебувають у постійній взаємодії. Як будь-яка цілісна система, механізм забезпечення безпеки має таку особливість як існування у ній внутрішніх зв'язків, тобто система не замикається лише на сумі елементів, які її утворюють, але й включає їх дію [175, с. 41]. Для системи характерна сувора внутрішня організація та взаємодія елементів, що її утворюють. Саме структура пов'язує в єдине ціле окремі елементи, надає спільності, зумовлює появу нових якостей. **Взаємодія** елементів має вираження в тому, що механізм забезпечує взаємний перехід елементів у той стан, коли досягається якнайкращий результат – найвищий рівень безпеки.

Прикладами взаємодії елементів державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки може бути можливість різних суб'єктів спільно здійснювати заходи управлінської діяльності, а також, наприклад, закріплення їх в правових нормах повноважень суб'єктів, шляхів їх взаємодії, форм, видів і методів їх діяльності.

Взаємозв'язок елементів має характерні риси. Ці риси проявляється в тому, що поєднання унеможливорює виключення будь-яким елементом, а також застосування механізму в якомусь скороченому вигляді. Саме поєднання елементів забезпечує комплексну дію механізму і не допускає функціонування будь-якої частини не в повну силу.

Прикладами взаємозв'язку може бути елемент суб'єкта державного механізму без елемента правових норм, що визначають його компетенцію, або

елемент виду заходу без елемента методу його здійснення у зв'язку з тим, що певному виду повинні відповідати певні методи.

У механізмі забезпечення внутрішньополітичної безпеки всі елементи загальної системи не виявляють як ізольовані, а повинні враховувати наявність інших елементів. Саме взаємодія і взаємозв'язок елементів збагачує механізм, оскільки його зміст розкривається лише в співвідношенні з іншими елементами. Під час здійснення того, чи іншого заходу можливий пріоритет окремого елемента, проте це не нівелює важливість інших елементів.

Отже, застосувавши системний підхід до визначення державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки ми підтвердили обов'язковість врахування різноманітних аспектів у сукупності.

Забезпечення національної безпеки України проводиться шляхом виваженої державної політики, яка впроваджується опираючись на прийняті в установленому порядку доктрини, концепції, стратегії і програми, зокрема у політичній, і відповідно у внутрішньополітичній сфері. Ми, підтримуємо створення Стратегії політичної безпеки України, в якій буде враховано основні напрями державної політики у внутрішньополітичній сфері, а саме:

- дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- захисту конституційного устрою та вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних та моральних підвалин суспільства;
- підвищення ефективності функціонування політичних інститутів;
- створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод;
- забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявам екстремізму;
- забезпечення прозорості в діяльності державних органів, прийнятті управлінських рішень, інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інститутів;

- створення повноцінного, ефективно діючого місцевого і регіонального самоврядування;
- формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнопонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей;
- забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України.

Свій перелік напрямів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України запропонувала Кравчук О. Ю. Ми погоджуємося із вченою, але, на нашу думку, перелік необхідно доповнити і використовувати у такій редакції:

- контроль за створенням об'єднань, дії яких направлені на зміну конституційного ладу, розпал конфліктів національно-релігійного характеру;
- застосування кримінальної відповідальності за злочини проти держави, її безпеки та основ конституційного ладу [71, с. 143];
- здійснення внутрішньої політики, націленої на пониження соціальної напруженості і конфліктогенності суспільства;
- недопущення загострення внутрішньої суспільно-політичної обстановки, підтримка високого рівня політичної стабільності;
- досягнення громадської згоди, шляхом здійснення конкретних заходів соціального і економічного становища населення;
- створення системи ефективного державного управління, покращення роботи адміністративного апарату;
- державна охорона посадових осіб, що наділені виконавчими, законодавчими, судовими або іншими функціями в державному апараті;
- боротьба зі злочинністю у владі, службовою і політичною корупцією;

- проведення політики відкритості через регулярні зустрічі Президента з представниками фракцій Верховної Ради, молодіжних рухів, шляхом організації пресконференції з представниками медіа;
- реалізація національних проєктів, соціально-економічних програм;
- здійснення національної політики, що забезпечує оптимальні умови для розвитку всіх народів України;
- створення гідних умов для розвитку громадянського суспільства;
- надійний захист життя, здоров'я та майна громадян.

У зв'язку зі складністю напрямів та завдань, які стоять перед державою для забезпечення внутрішньополітичної безпеки доцільно виокремити рівні державного механізму забезпечення безпеки як зображено на Рисунку 2.

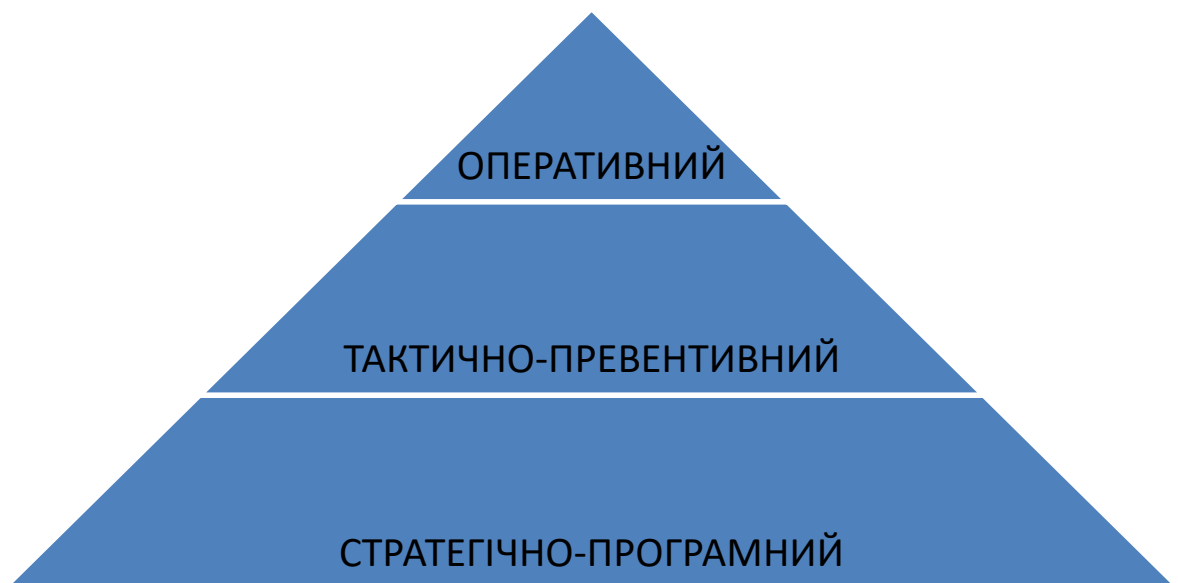

Рисунок 2. Рівні державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки *

* Джерело: власна авторська розробка

Рівнева диференціація державного механізму безпосередньо впливає на систему забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Сама система наповнює рівні конкретним змістом, унеможливаючи наділення формальним змістом цілей і методів. У роботі держави така взаємодія механізму проявляється через розробку стратегій, концепцій, політик щодо забезпечення безпеки, а також документів, що характеризують забезпечення стану безпеки держави.

Рівні державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки схарактеризовано у Таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки*

<i>Стратегічно-програмний рівень</i>	–	Полягає в локалізації, послабленні чи ліквідації соціальних суперечностей. Це формуючі систему рішення, що відбиваються в Стратегіях, Програмах забезпечення політичної безпеки та є основою побудови внутрішньої політики держави
<i>Тактично-превентивний рівень</i>	–	Здійснення завдань щодо ліквідації визначених видів загроз або небезпек та перешкоджання їх впливу на внутрішньополітичну сферу. Це комплекс превентивних заходів
<i>Оперативний рівень</i>	–	Полягає у ліквідації наслідків загроз і негативних впливів, відшкодуванні завданих збитків. Це комплекс оперативних заходів забезпечення безпеки у внутрішньополітичній сфері

*- Джерело: власна авторська розробка

Побудувати систему забезпечення безпеки, забезпечити її юридичну закріпленість важливо передусім складними взаєминами між індивідами, групами, суспільства із державою. Тому, на нашу думку, основою забезпечення внутрішньополітичної безпеки виступають політичні процеси, що відбуваються в середині держави. Сукупність таких процесів є результатом дії державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Також під основою державного механізму слід розуміти сукупність об'єктивних зв'язків між явищами і процесами суспільного життя в русі чи динаміці, оскільки механізм забезпечення безпеки здатний змінюватися, адаптуватися, має гнучкий характер та адекватно відображає зміни у політичних взаєминах у суспільства, зокрема, консолідації [112, с. 75].

В контексті внутрішньополітичних взаємин між суспільством і державою варто згадати політичні режими, які на основі характеру і засобів взаємодії влади, суспільства та особистості утворюють притаманні лише їм механізми: тоталітарні, авторитарні і демократичні.

Для тоталітарних режимів характерно повне підпорядкування особистості й суспільства владі, регламентація і контроль за всіма сферами життя людей з боку держави. Будь-які протести у даному випадку жорстко пригнічуються.

Авторитарний режим ґрунтується на владі авторитета чи авторитетної групи осіб, але при цьому у громадян залишаються деяка економічна, громадянська та духовна воля. Через закритість режиму населення залишається бідним і безправним, зокрема, позбавляється права на вибори [181].

Демократичний державний механізм забезпечує пріоритет прав особистості, контроль суспільства над владою.

Громадськість, на нашу думку, постає повноцінним членом державного механізму, оскільки залучається до діяльності державних органів і структур на законодавчому рівні. Кожен центральний орган державної влади може створити Громадську раду, на яку покладаються дорадчі функції. Таким чином, суспільство через незалежних експертів може впливати на прояви корупції і зловживання владою. Тож громадськість виступає як рівноправний суб'єкт в системі елементів державного механізму.

Громадянське суспільство це ключовий чинник розвитку демократичної внутрішньополітичної системи і держави. Воно виконує основоположну функцію при формуванні політичних стосунків, зокрема, там де державна влада не бере участі.

Держава, матеріальним уособленням якої є державний механізм, повинна діяти винятково в тих сферах громадського життя й у тих обсягах, якими громадянське суспільство не може управляти самостійно для забезпечення своєї життєдіяльності й еволюційного розвитку [108, с. 50].

Політичний режим визначається можливістю і перспективами розвитку громадянського суспільства властивими режиму методами і засобами. Він встановлює і структурує весь процес взаємодії держави із суспільством.

В межах нашого дослідження варто розглянути інші елементи, що належать до структури державного механізму. Найважливішим елементом державного механізму є функціонування – **практична діяльність** суб'єктів.

Діяльність щодо *виявлення та убезпечення* (I) від внутрішніх і зовнішніх загроз для внутрішньополітичної сфери?

- виявлення випадків, коли фактичні або прогнози параметри відхиляються від граничних значень внутрішньополітичної безпеки;
- розробка комплексних державних заходів подолання небезпеки;
- організація роботи з реалізації заходів подолання або недопущення виникнення загроз у внутрішньополітичній сфері;
- експертиза рішень (експертиза нормативно-правових актів), що приймаються задля подолання небезпеки із позиції забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави;
- здійснення контролю за реалізацією заходів що націлені на усунення загроз у внутрішньополітичній сфері.

Не менш важливим компонентом є *моніторинг* (II), що являє собою інформаційно-аналітичну систему спостережень за показниками внутрішньополітичної безпеки. Вважається, що для країн з перехідною економікою, якою являється і Україна, характерна недосконалість державної статистики, її об'єктивність та компетентність.

Іншим важливим компонентом є заходи щодо запобігання загрозам та відшкодування завданих збитків (III).

Отже, державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки – це система організаційних, правових та інших заходів із запобігання загрозам, що охоплює: 1) об'єктивний і всебічний моніторинг сфер життєдіяльності на предмет випередження реалізації загроз у внутрішньополітичній сфері; 2) вироблення критеріїв та показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; 3) діяльність державного апарату націленого на вчасне виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у внутрішньополітичній сфері.

Механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки здатний ефективно функціонувати лише за дотримання певних вимог, а саме:

- комплексність, а саме: поєднання всіх проявів впливу на безпеку;

- альтернативність, а саме: виявлення й обґрунтування кількох варіантів розв'язання суперечностей, розрахунку різних варіантів розвитку подій в межах єдиного механізму внутрішньополітичної безпеки;
- системність, а саме: врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і елементів політичного простору усіх рівнів;
- пріоритет заходів щодо збереження здоров'я, життя та підтримку належних умов буття людини;
- реалізація заходів, що спрямовані на захист людини в політичному процесі і недопущення граничних ситуацій.

Державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки та його функціонування залежать від певних факторів, що визначають внутрішню побудову системи та сприяють об'єднанню різноманітних складових в єдину систему. До факторів, що здійснюють безпосередній вплив на функціонування механізму як єдиної системи відносяться:

- єдність політичної основи державних органів, організацій і установ;
- спільна економічна основа державних органів та організацій;
- морально-політична та ідейна єдність різних частин суспільства;
- наявність загальних принципів побудови та функціонування різних державних органів, що складають державний апарат;
- спільність мети, цілей та завдань, що стоять перед державними органами та організаціями.

Ґрунтуючись на концепції національної безпеки, розглянувши зміст та структуру державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки визначимось з **функціями**:

- визначення цілей, завдань та пріоритетів для забезпечення належного рівня безпеки;
- моніторинг внутрішньополітичної ситуації з метою своєчасного виявлення дестабілізуючих політичну систему явищ;
- моніторинг процесів, що відбуваються у внутрішньополітичній сфері, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках

- прогнозування настання негативних тенденцій, що становлять загрозу об'єктам політичної безпеки;
- планування конкретних заходів щодо вчасної нейтралізації загроз посталих перед національними інтересами у внутрішньополітичній сфері;
- удосконалення організаційної структури державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки ;
- прогнозування, виявлення та оцінка загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, а також причин їх виникнення та наслідків прояву.

Досліджуючи державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки ми звернули увагу на існування важливих положень – основних правил, що встановлюють порядок функціонування механізму. Відповідно до них забезпечення внутрішньополітичної безпеки це:

- організована та цілеспрямована діяльність всередині держави;
- поняття, що засноване на положеннях національної безпеки;
- діяльність, що має комплексний характер та одночасно охоплює різні сфери життєдіяльності людини як соціальну, економічну, продовольчу, науково-технологічну та інші (внутрішню політику);
- процес ключовим критерієм якого є захист національних інтересів;
- сфера де ключова роль належить державі.

Опираючись на проведений аналіз, державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки легко уявити як організаційну форму та засіб реалізації державної влади від якості роботи якої, рівня її демократичності та компетенції, готовності та здатності захистити та гарантувати права та законні інтереси людей залежить в цілому добробут усієї країни, ступінь довіри суспільства до держави загалом.

На підставі зазначеного вище пропонуємо розглядати державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки України як діяльність уповноважених суб'єктів, що регламентована законодавством та спрямовану на захист від зовнішніх і внутрішніх загроз. Запропоноване визначення охоплює ключові елементи державного механізму забезпечення внутрішньополітичної

безпеки. До яких відносяться: об'єкт, суб'єкт, загрози, напрями та відповідні заходи. Механізм ґрунтується на розробленій чіткій методології, що охоплює методи та комплекс методологічних принципів чи підходів (діяльнісного, системного, структурного, функціонального).

Слід відзначити, що проведений аналіз виявив необхідність розширення кола державних суб'єктів, проте не за рахунок створення нових державних установ, а шляхом упровадження додаткових процедур залучення громадян до механізму, що попереджатиме проявам виникненням загроз у сфері. Також необхідно розширити коло спільних із громадськістю дій. Особливо варто звернути увагу на зворотний зв'язок, на створення умов поглибленого вивчення пропозицій, що вносяться громадянами щодо вдосконалення будь-яких державних процесів. Діючі державні механізми не завжди ефективні або занадто складні для розуміння простих громадян.

Підсумовуючи зазначимо, що державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки являється ключовим комплексом заходів спрямованих на запобігання всьому спектру внутрішньополітичних загроз зі сторони стану, поведінки та настроїв населення.

1.3. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Згідно із чинним законодавством у сфері національної безпеки питання безпеки трансформувалося в проблеми суспільства, які зачіпають важливі інтереси людини і громадянина, суспільства і держави. Безпека визначається через неефективну державну політику у сферах освіти, науки, культури, корупції на вищих щаблях влади тощо. Проте є ряд неврахованих аспектів.

Закон «Про національну безпеку України» 2018 року не враховує зміст статті 3 Конституції України, яка визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також стаття 17 Закону встановлює, що забезпечення економічної та інформаційної безпеки України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [126].

Стаття 3 Закону містить перелік деяких напрямів державної політики у сферах національної безпеки і оборони, яка спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки тощо.

Ми погоджуємося із доктором філософії у галузі політології, експертом Центру «Стратегія XXI», керівником Українського інституту морського права і безпеки Устименком Б. М., що перелік напрямів не в повній мірі відповідає Конституції України. Частина 4 Статті 3 Закону не містить найважливішого у державній політиці – забезпечення безпеки людини. Науковець у своїй статті 18 вересня 2023 року звертає увагу також на недолік іншої частини цієї норми, де згадується необхідність забезпечення зовнішньополітичної безпеки, водночас забезпечення внутрішньополітичної безпеки залишилося поза рамками основного Закону щодо національної безпеки [107].

Відзначимо, що поняття «внутрішньополітична безпека» є цілком самостійним поняттям у сучасній науці та частиною політичної безпеки. Його утворення стало можливим внаслідок комплексного підходу в дослідженні політичних і безпекових явищ шляхом поєднання формального, порівняльного, правового та соціологічного методів наукового пізнання.

Становлення категорії «внутрішньополітична безпека», в першу чергу, пов'язане з становленням наукової думки, але зазначимо, що не тільки. На сьогодні існує низка безпекових заходів, де формується суспільне уявлення про стан безпеки та благополуччя.

Загалом існують різноманітні підходи щодо вивчення та дослідження теми, є достатня кількість праць на підтвердження цього наукового процесу, які сприяли проведенню нами даного дослідження.

Щоб зрозуміти, як відбувався хід становлення та описати стан наукової розробки проблеми ми здійснимо огляд публікацій за темою дослідження.

Першочергово проаналізували інформаційні видання державних наукових установ у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, таких як:

- Український інститут науково-технічної експертизи та інформації;
- Книжкова палата України імені Івана Федорова;
- Національна бібліотека імені В. І. Вернадського;
- Національний репозитарій наукових текстів;
- Інститут проблем реєстрації інформації НАН України (електронна комп'ютерна газета «Все–Всім», реферативний журнал «Джерело», реферативна база даних «Україніка наукова», науково-технічний журнал «Реєстрація, зберігання і обробка даних»);
- служби/підрозділи/ради науково-технічної інформації міністерств, наукових установ та інститутів.

Узагальнено опрацьований наявний матеріал у такій послідовності: монографії, дисертації, статті, збірники наукових праць, навчальні посібники, конференції, матеріали безпекових заходів. Зазначимо, що важливим аспектом дослідження є науково-дослідні роботи, що пройшли державну реєстрацію, та документи, що розробляються державними науковими установами.

Здійснили аналіз наукових праць починаючи з 2000 року. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки показує загальне розуміння сутності проблеми безпеки.

У **монографії** «Механізми народовладдя і внутрішньополітична безпека» 2009 року вчені Паламарчука М. О. та Литвиненка О. В. проаналізували чинники ефективності взаємодії суб'єктів народовладдя та розкрили методологічні засади забезпечення ефективності функціонування механізмів народовладдя, висвітлили проблеми становлення демократичного політичного класу та взаємодію територіальних спільнот у контексті внутрішньополітичної безпеки. Також вчені визначили механізми народовладдя в аспекті нейтралізації внутрішньополітичних загроз [104].

Концептуальні засади громадянського виміру суспільства, а саме: сутність «громадянської консолідації», особливості внутрішньополітичної єдності висвітлено у монографії Воронова І. О. 2007 року під назвою: «Виклик «Левіафану»: еволюція і перспективи громадянського суспільства». Вчений

дослідив формуванням цих інститутів та встановив взаємозв'язок з основними напрямками демократичного розвитку. Важливим моментом є характеристика взаємодії громадянськості з державою та процеси забезпечення консолідації суспільства довкола спільної мети [27].

Горло Н. В. у своїй монографії 2019 року «Концептуальні засади і практика іредентизму: внутрішньополітичний і міжнародно-політичний контексти» здійснила спробу осмислити сутність поняття «іредентизм». Вчена дослідила через призму міжнародних відносин прояви різних моделей політики іредентизму, їх зв'язку з внутрішньо- і зовнішньополітичними процесами. У монографії сформовано рекомендації для поліетнічних держав про запобігання виникнення іредентистських настроїв [33].

На дисертаційному рівні здійснено такі дослідження.

Ефективність функціонування механізмів народовладдя у контексті забезпечення внутрішньополітичної безпеки дослідив Паламарчук М. О. у своїй дисертації 2007 року під назвою: «Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України». Праця містить аналіз сучасних демократичних країн та способи реалізації в них суверенітету народу. Вчений провів аналіз суспільно-політичної ситуації в Україні та запропонував шляхи нейтралізації внутрішньополітичних загроз [103].

2018 року у своїй дисертації під назвою «Розкриття інформації з обмеженим доступом як загроза внутрішньополітичній безпеці держави» Задубайло О. К. проаналізувала інформаційну відкритість та закритість держави щодо національної безпеки. Авторка вважає, що забезпечення національної безпеки держави, зокрема, в нових воєнно-політичних умовах потребує балансу в інформаційній та безпековій діяльності органів державної влади [53].

2010 року Клітченко О. С. у своїй дисертації «Забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій: досвід Румунії та Болгарії» обґрунтувала необхідність визначення проблеми внутрішньополітичної безпеки як складової національної безпеки України. У праці встановлено основні чинники внутрішньополітичної

безпеки України за умов суспільно-політичних трансформацій. Вчена дійшла висновку, що сучасний стан системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки в державі належить до синергетичного нестійкого типу [57].

2017 року Рябой Ю. О. у своїй дисертації «Політичний плюралізм в системі змін внутрішньополітичних процесів в Україні» описав суспільно-політичні відносини, які складаються у процесі демократизації та плюралізації в суспільстві та систематизував уявлення про політичний плюралізм у системі внутрішньополітичних процесів в Україні.

2021 року Затовський Б. О. у своїй дисертації «Внутрішньополітичне та конфесійне життя в країнах Центральної та Південно-Східної Європи в оцінці російської періодики (1905–1918 рр.)» висвітлив як в російських часописах в 1905–1918 рр. інтерпретували внутрішнє становище країн Центральної та Південно-Східної Європи. Науковець показав як висвітлено діяльність партій, парламентів та урядів чим довів як часописи формували ставлення у читачів до політичного життя європейських країн.

2013 року Костюк Т. О. у своїй дисертації «Динаміка змін політичних інститутів і процесів в «післяпомаранчевій» Україні: співвідношення міжнародних та внутрішньополітичних аспектів» провела порівняння внутрішньополітичних та зовнішньополітичних процесів у післяреволюційний період та зробила висновки [68].

2010 року Сотнікова К. В. у своїй дисертації «Методологічні аспекти дослідження конфліктогенності процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України» дослідила фактори, які обумовлюють конфліктність відносин суб'єктів, інтереси яких пов'язані з інтеграційними процесами. Вчена дослідила внутрішньополітичні процеси та відносини з НАТО, ЄС і росією.

2009 року у своїй дисертації «російський чинник у парламентських виборах в Україні (1994 – 2007 роках)» Семенюк Т. Ю. досліджено прояви втручання росії у різні сфери суспільної діяльності, зокрема у внутрішньополітичні процеси. В роботі доведено вплив росії на вибори до парламенту та проілюстровано як російська федерація може відігравати значну

роль у виборчих процесах. Схарактеризовано один з найбільш впливових факторів, що впливає на внутрішні процеси української держави [147].

2009 року Каплан Ю. Б. у своїй дисертації «Політичні орієнтації населення України як чинник політики національної безпеки держави» розкрила значення політичних орієнтацій населення як впливового чинника у забезпеченні внутрішньополітичної безпеки держави. Важливим для нашого дослідження є те, що вчена виявила зростання ролі внутрішньополітичної складової у системі національної безпеки України за умов суспільно-політичних трансформацій [56].

2008 року у дисертації «Політичні імперативи євроінтеграційного курсу України» Шеретюк О. М. дослідила як проходить під дією внутрішньо і зовнішньополітичних чинників євроінтеграційний курс України. Вчена довела, що зазначені чинники як стимулюють, так і гальмують процес інтеграції країни, домінуючу роль чинять внутрішньополітичні обставини [182].

2007 року Сергієнко Т. І. у дисертації «Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в контексті державотворення» визначила основні напрями формування національної та етнічної ідентичностей у процесі внутрішньополітичної інтеграції українського соціуму в умовах довготривалого процесу творення держави [148].

Внутрішньополітичні процеси в межах історії також досліджувалися вітчизняними науковцями. Насамперед О. І. Муравський у своїй дисертації 2009 року на тему: «Суспільно-політичні процеси в західних областях України (1985 – 1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти» дослідив міжнаціональні та міжнародні відносини в контексті суспільно-політичних процесів у західних областях УРСР у 1985 – 1991 рр. Вчений висвітлив передумови становлення та діяльність національно-культурних товариств, їх програмні засади, форми та методи роботи, участь у громадсько-політичному житті регіону.

Науково-дослідні роботи, які мають велике значення для розробки теми:

- «Державна політика ідентичності та внутрішньополітичної безпеки». Національний інститут стратегічних досліджень (№ 0212U004681). Керівник: Розумний М. М. 2012 рік;
- «Управління внутрішньополітичними процесами як чинник національної безпеки України». Національний інститут стратегічних досліджень (№ 0218U003347). Керівник: Бурковський П. А. 2018 рік;
- «Комплексна методика оцінки загроз державі у внутрішньополітичній сфері». НАДУ при Президентові України (№ 0213U004482). Керівник: Ващенко К. О. 2013 рік;
- «Міжправославні відносини в Україні: зовнішньо- та внутрішньополітичні та соціокультурний аспекти». Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ (№ 0213U003046) Керівник: Кисельов О. С. 2013 рік.;
- «Архіви Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ УНР: внутрішньополітичні документи з історії України (1917-1920 роки)». Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ (№ 0217U007325). Керівник: Кавунник В. Л. 2017 рік.

Статті, які підтверджують, що питання внутрішньополітичної безпеки та стабільності політичної системи в середині держави відіграють найважливішу роль в розвитку України як держави також є серед доробку вітчизняних вчених.

Стаття 2022 року Лелеченко А. Л. (Lelechenko, A. L.) «Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society». У статті акцентовано увагу на механізмах забезпечення внутрішньополітичної безпеки, що спрямовані на уникнення загроз повноцінному розвитку держави відповідно до її цілей та національних інтересів країни. Доведено, що влада народу реалізується шляхом здійснення вибору між політичними програмами або окремими політичними силами, яких він уповноважує здійснювати заходи, передбачені відповідними програмами та рішеннями [194].

У статті 2022 року Кононенка В. (Kononenko V.) «Internal political dialogue in a democratic society» розглянуто категорію «внутрішньополітичний діалог», під якою слід розуміти політико-психологічний процес прийняття рішень

шляхом узгодження позицій між владою та громадянським суспільством щодо складних проблем внутрішнього характеру та забезпечення процесу їх реалізації. З'ясовано, що основними умовами діалогу є реальне бажання влади враховувати думку громадськості та довіра громадян до влади при прийнятті рішень або обопільне бажання відновити таку довіру.

Статтю 2021 року Паламарчука М. «Право на опір узурпації влади» розглянуто у контексті забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Робота присвячена можливості опиратися узурпації влади та не погоджуватися з перебігом політичних процесів у державі. Вчений визначив, що «опір узурпації влади» може сприяти демократизації режиму як політичне явище, але опір не здатний забезпечити міцність політичних інститутів та стабільність демократичного устрою.

2018 року Гулай В. В. у статті «Wewnętrzne bezpieczeństwo Ukrainy poprzez pryzmat konceptualizacji hybrydalnych zagrożeń i wezwań» (Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014–2018 рр.) дослідив ризики для України в умовах реалізації російської федерації стратегії гібридної війни, а також виокремив базові концепти внутрішньополітичної безпеки нашої держави у короткостроковій перспективі [41].

У своїй статті 2016 року «Моніторинг внутрішньополітичних процесів як інструмент державного управління (на прикладі виборів 2015 року до місцевих рад України)» Андрейчук В. С. пропонує методологію моніторингу даних на прикладі аналізу рейтингів політичних партій напередодні місцевих виборів. Робота довела, що моніторинг внутрішньополітичних процесів є важливим інструментом державного управління [3].

У 2014 році у спільній праці Косарчука В. В. та Хижняка М. І. «Вивчення стану придатності до військової служби військовослужбовців офіцерського складу мобілізаційного резерву Збройних сил України на етапі звільнення» було досліджено ускладнення внутрішньополітичної обстановки у разі

зростання соціальної напруги в країні у зв'язку з можливістю проведення мобілізації як часткової, так і повної.

У статті «Внутрішньополітичні фактори стримування євроінтеграційного курсу України» Т. В. Сидорук розглянуто особливості внутрішньополітичного розвитку України в пострадянський період, що наклав обмеження на внутрішнє реформування держави та здійснення нею зовнішньополітичного курсу. Авторкою доведено, що політична влада нашої держави не спромоглась розробити проєкт стратегічного розвитку держави. Як наслідок держава не здатна здійснити реформи і провести стратегію «європейського вибору».

Омельченко С. В. у своїй статті «Політична безпека: внутрішньополітичні виклики та загрози» здійснив порівняння значення та впливу безпекових викликів на політичну систему та ключові внутрішні її елементи. Вчений визначив значення станів «стабільності» та «нестабільності» політичної системи, встановив характер безпекових явищ у рамках політичних трансформацій [93].

Свою статтю 2008 року «Висвітлення дискусій щодо інтеграційних процесів України в ЗМІ» Слабінська С. В. присвятила інтеграційним процесам України під впливом внутрішньополітичних дискусій. У роботі висвітлено позиції державних посадових осіб щодо євроатлантичного інтеграційного процесу. Робота довела, що внутрішньополітичне протистояння гілок влади не сприяє процесу інтеграції.

У своїй статті 2011 рік «Політична безпека в системі національної безпеки України» Косілова О. І. дослідила зміст, роль та значення поняття «політична безпека», навела індикатори політичної безпеки в системі національної безпеки, виклики та загрози внутрішній політичній безпеці сучасної України [63, с. 74].

2008 року у співавторстві Кравчук В. В., Кулик В. М., Литвин М. М. та Катеринчук І. С. опубліковано статтю «Створення моделі оцінювання загроз національній безпеці держави». У роботі презентовано аналітику, що дозволяє оцінювати загрози та виклики національним інтересам і національній безпеці, поміж інших у внутрішньополітичній сфері.

Телешун С. О. у своїй статті 2009 року «Ефективне управління і публічна політика як напрям реалізації політичної влади в умовах кризи» розкрив внутрішньополітичні проблеми та підтвердив те, що демократичні принципи нашої влади не гарантують ефективність політичних інституцій.

Окремо відмітимо науковий доробок Паламарчука М. О. Вчений має ряд досліджень внутрішньополітичної безпеки України. Фактично вся його діяльність присвячена цій темі. У статті 2010 року на тему: «Інституційна деградація як стратегічний виклик внутрішньополітичній безпеці України» проаналізовано інституційну деградацію як загрозу національній безпеці. Проаналізовано фактори, що чинять вплив на рівень загроз та їх нейтралізацію.

У праці 2010 року під назвою «Суперечності між безпекою владного режиму та безпекою особи в Україні як рушійна сила внутрішньополітичного конфлікту (листопад 2013 – лютий 2014 рр.)» вчений дослідив причини протистояння режиму Віктора Януковича зі сторони громадськості та учасників масових протестів. Вчений проілюстрував суперечностей між безпекою режиму та безпекою особи, які призвели до насильницького конфлікту.

Сергієнко Т. І. у 2009 році опублікувала статтю «Політична консолідація сучасного українського суспільства як результат внутрішньополітичної інтеграції». У співавторстві зі Скоркіною А. О. у 2019 році на науковій конференції опублікувала матеріал «Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни» [149; 162].

Потреба у розв'язанні завдань внутрішньополітичної безпеки в нових умовах незалежної України зумовили представників наукового товариства до публічного обговорення проблемних питань на **наукових та науково-практичних конференціях**.

Зокрема, у 2016 році відбулась міжнародна наукова конференція на тему: «Виклики політики безпеки: історія та сучасність» (уклад.: О. С. Івахів, Г. С. Носова) де було обговорені напередодні конфлікту внутрішньополітичні процеси у Донецькій та Луганській областях.

Всеукраїнська науково-практична конференція на тему: «Україна за умов внутрішньополітичних ризиків та зовнішніх загроз» (XXVIII Харківські політологічні читання), що відбулась у 2015 році, розкрила суть, конкретні завдання та важливі аспекти внутрішньополітичної безпеки в часи незалежності України. На заході діяли такі секції: Внутрішньополітична модернізація України, Конфлікт на Сході України, Модернізація зовнішньополітичної доктрини України, Проблеми національної безпеки України за сучасних умов, Феномен «гібридної» війни в Україні. Опубліковані тези у матеріалах цієї конференції, учасники розгорнули в наукових статтях періодичних наукових виданнях.

Проблемам внутрішньополітичної та національної безпеки присвячено цілі **збірники науково праць**: вісники, журнали, часописи, дайджести тощо.

Трансформації політичної культури українського суспільства в умовах внутрішньополітичної інтеграції, подолання ризиків, досягнення стабільності в українському суспільстві, екстремалізації політики у процесі формування інформаційного суспільства розглядалися в 29-у випуск Гуманітарного вісника Запорізької державної інженерної академії у 2007 році (ред.: В. Г. Воронкова).

1-ий випуск дайджесту наукових оцінок, ідей, рекомендацій що був виданий 2006 року Національним консультативним центром Служби безпеки України під назвою: «Актуальні питання національної і державної безпеки» (упорядник: О. С. Онищенко) актуалізував дослідження зовнішніх і внутрішньополітичних аспектів забезпечення державної безпеки України. Було розглянуто актуальні питання забезпечення економічної, інформаційної, екологічної та воєнної безпеки.

2008 року у 6 номері Наукового вісника Волинського державного університету імені Лесі Українки у Луцьку розглянуто внутрішньополітичні аспекти екологічної безпеки як частини національної безпеки України.

Внутрішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України, поміж інших питань, також розглядалися 2-ю частиною 70-го випуск публічного збірника наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних

відносин» виданого Інститутом міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка у 2007 році (ред.: Л. В. Губерський).

Теорію та історію політичних інститутів як суб'єктів демократії, перспективи євроінтеграції України в контексті внутрішньополітичних процесів конфліктованості розглянуто 2008 року в 79-у випуску журналу наукових праць «Нова парадигма».

Питання внутрішньополітичної безпеки розглядалися окремо як:

– огляд сучасних українських медіа як частини механізму впливу на внутрішньополітичну стабільність, роль неурядових організацій в боротьбі із загрозами національній безпеці, а також функціонування системи національної безпеки в контексті етнополітичних чинників про що Національною академією державного управління при Президентові 2014 року опубліковано збірку «Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання» (ред.: К. О. Ващенко, Г. П. Ситник);

– внутрішньополітичні процеси і формування зовнішньої політики розглянуті у збірнику «Незалежність України: проблеми, поступ, перспективи» 2011 року (автор Газін В. П.) [29].

– питання внутрішньополітичної нестабільності в Україні як фактор стримування для євроінтеграції розглянуті в збірнику Національного інституту проблем міжнародної безпеки 2008 року під назвою «Україна – ЄС: на шляху до нового формату відносин» (ред.: Б. О. Парахонський);

– проблеми становлення сучасної політичної культури, легітимність політичної влади в процесі формування лідерів регіонального значення, силу політичних партій та їх роль на пострадянському просторі, загальноукраїнська інтеграція меншин, народів-етносів, вплив геополітичних чинників на внутрішньополітичну ситуацію розглянуті в публікації 2006 року «Роль політології у науковому забезпеченні реформи політичної системи України» (ред.: В. М. Чирков).

У розробку питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки важливий внесок здійснили **безпекові події**. Експертні дискусії щодо

національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки проводяться не тільки на міжнародних, але й на регіональних безпекових форумах, зокрема, Львівському Безпековому Форумі, Київському Безпековому Форумі, Міжнародному форумі з питань безпеки (Галіфакс), Міжнародному безпековому форумі (Братислава), Мюнхенській конференції з безпеки.

Заходи проводяться щороку та збирають урядовців, парламентарів демократичних країн світу, фахівці, експертів з безпеки та оборони. За результатами випускалися матеріали, оприлюднювалися записи трансляцій чим сприяли формуванню суспільної уяви про безпеку, наприклад, Звернення під егідою Київського Безпекового Форуму опубліковано 22 січня 2022 року під назвою «Єдність народу. Захист демократії. Оборона держави».

Ключові аспекти внутрішньополітичної безпеки, головним чином, зводиться до проблем громадянського суспільства. Ключовою сферою формування загроз у внутрішньополітичній сфері держави визнається деструктивна взаємодія громадян з громадянами та державою.

Держава на регулярній основі шляхом реалізації своїх функцій аналізує проблеми національній безпеці. За результатами експертних опитувань Національний інститут стратегічних досліджень готує **аналітичні записки** щодо оцінки системи національних політичних інтересів України. Дослідження 2011 року виявило, що пріоритетами в національних політичних інтересах є: ненасильницьке розв'язання внутрішніх конфліктів, суспільна стабільність, підвищення політичної культури народу, демократичність політичного режиму, реалізація політичних інтересів груп впливу, спадковість внутрішньої та зовнішньої політики.

На весні 2023 року опитування провів Національний інститут стратегічних досліджень силами Центру внутрішньополітичних досліджень. Опитування проведено в межах реалізації дослідницького проєкту під назвою «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики». Опитуванню піддавалися співробітники Центру та 50 зовнішніх експертів (науковців з різних регіонів України, а також представники освітніх та

громадських організацій). В межах опитування експерти відповідали на такі питання: 1) які загрози у внутрішньополітичній сфері є найактуальнішими для Української Держави; 2) яким є потенціал використання росією «точок вразливості» для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні; 3) якими можуть бути інструменти зниження ризиків для національної безпеки у сфері внутрішньої політики.

Доповідь з результатами зазначеного опитування було презентовано 6 липня 2023 року. Понад 20 науковців обговорили стратегію зниження ризиків та загроз внутрішньополітичній безпеці України. Головним завданням проєкту було не лише визначення точок вразливості українського суспільства, а й оцінити ризики їх використання російською федерацією для дестабілізації ситуації в країні. Метою опитування стало сформулювати та запропонувати рішення, що будуть спрямовані на запобігання розвитку кризових ситуацій.

Вважаємо за доречне згадати також і про **довідники та підручники**, що описують фундаментальні знання та основи внутрішньополітичного середовища українського суспільства в історичному розрізі.

Видання «Історія України» Чуткого А. І. висвітлює історію України, ставлення до війни українських політичних партій і організацій, наводить інформацію про більшовицько-українську війну, українське церковне та культурне життя 1921–1928 років, тоталітарний режим СРСР, колективізацію, Голодомор 1932–1933 років, відновлення незалежності, внутрішньополітичне життя держави протягом 1994–2003 років, вибори Президента у 2004 років.

Видання «Історія України» Литвина В. М., Мордвінцева В. М. та Слюсаренко А. Г. презентує історію України, розкриває її соціально-політичні, етнічні та культурні аспекти. Поміж іншого, розглянуто внутрішньополітичні реформи княгині Ольги та князя Володимира, внутрішню політику Данила Романовича, а також соціальну боротьбу у першій половині XIX ст. та інше.

Особливості, суть, напрями та конкретні завдання внутрішньополітичної безпеки описано у першій частині навчального посібника під назвою: «Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності

України» авторства Омельчука В. А., Стрельбицького М. П., Гордієнка С. Г., Кислого А. М. та інших. Посібник розкриває місце внутрішньополітичної безпеки в системі української державності.

У нарисах творчого колективу на чолі із Водотикіною Т. та Смолієм В. під назвою: «Українське століття (1921 – 2021). Витоки, уроки, перспективи державотворення» описано внутрішньополітичні та соціально-економічні процеси після 1990 року. Процеси описані 2021 року крізь призму протистояння російській федерації спершу в дипломатичній, економічній, а також в енергетичній та гуманітарній сферах, а від початку збройної агресії 2014 року в безпековій сфері.

Підбиваючи підсумки щодо звернень науковців до висвітлення проблеми внутрішньополітичної безпеки відобразимо кількісний показник у Таблиці 2.

Таблиця 2

Розробка проблеми внутрішньополітичної безпеки України*

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
0	0	0	0	0	0	4	6	11	8	2	3	0	1	3	1	1	0	2	3	0	5

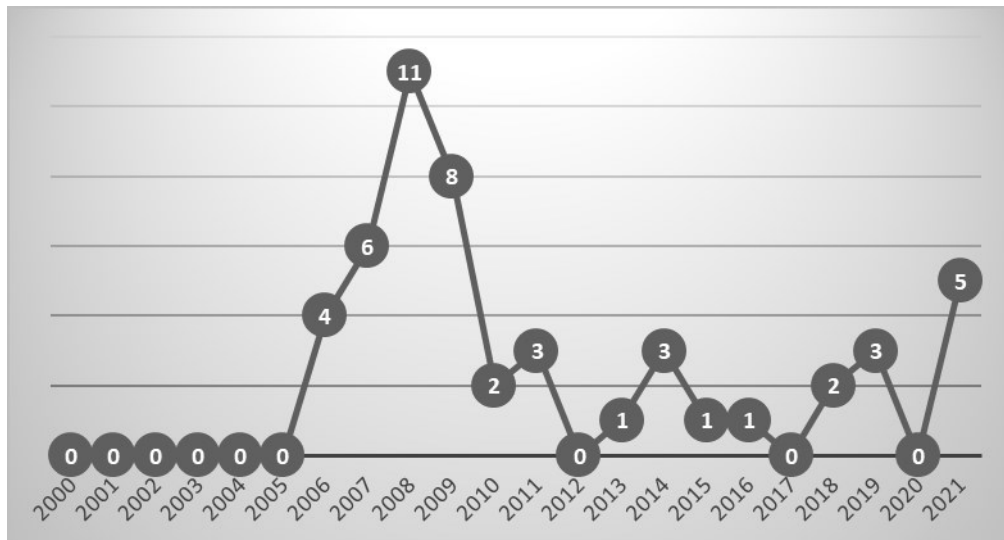
* Джерело: власне авторське узагальнення

Тож, ми підсумували значення, що стосуються питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Матеріали проаналізовано послідовно та викладено починаючи з таких видів як монографії, дисертацій та статей.

Відзначимо, що наведеним працям притаманна об'єктивність, актуальність та своєчасність, оскільки вітчизняні дослідники отримали фактичний матеріал для дослідження практично у зв'язку із активними суспільно-політичними процесами в Україні.

Загалом наведені праці відображають зацікавлення проблематикою, змальовують фактичний стан розробки проблематики, але публікацій не так багато, а тому відчувається інформаційний голод. Праць про забезпечення внутрішньополітичної безпеки, не достатньо з огляду на зібраний матеріал для змалювання проблематики в повній мірі.

Підсумовуючи матеріал відобразимо отримані дані у діаграмі, що показує більш та менш активні періоди як показано на Рисунку 3.

Рисунк 3. Стан розробки проблеми внутрішньополітичної безпеки * (графічний вираз).

* Джерело: власна авторська розробка

Відзначимо зростання 2006–2008 років – післяреволюційний період. 2013–2014 роки передреволюційні. 2018–2019 роки активні передвиборчі процеси. 2021 – посилення гібридних загроз з боку росії.

Розглянуті праці відіграли значну роль у розвитку дослідження проблеми, але проблемно-ключові питання внутрішньополітичної безпеки не знайшли свого концептуального аналізу. Варто зазначити, що наявність всього обсягу літератури притаманна таким галузям знань як «Право» та «Соціальні, поведінкові науки» (спеціальність «Політологія»), але в галузі «Публічне управління та адміністрування» відсутній комплексний теоретичний аналіз проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Висновки до першого розділу

В першому розділі нашого дослідження описано теоретико-методологічні засади, що сприяли дослідженню внутрішньополітичної безпеки. З метою досягнути найкращих результатів нами опрацьовано ряд важливої літератури, опрацьовано понятійний апарат проблеми, узагальнено стан розробки,

застосовано наукові методологічні підходи до формування доктринальних засад дослідження внутрішньополітичної безпеки України.

Особливу увагу у розділі приділено термінам «безпека», «політика», «політична безпека», «національна безпека», «особиста безпека індивіда», «суспільна безпека», «державний механізм», «структура державного механізму», «функції державного механізму», «система забезпечення», «стан розробки» тощо.

Перший розділ нашого дослідження містить наступні параграфи:

§ 1.1. Сутність поняття «внутрішньополітична безпека».

§ 1.2. Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

§ 1.3. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

У першому параграфі першого розділу потужного навантаження отримало з'ясування сутності поняття «внутрішньополітична безпека». У зв'язку із ускладненою структурою нам довелось провести аналіз трьох частин, які у поєднанні утворили поняття «внутрішньополітична безпека».

Для розуміння поняття, головного у нашій дисертаційній роботі, з'ясовано сутнісне наповнення низки простіших понять, а саме «безпека», «політика» та «політична безпека». У силу своєї структури термін «внутрішньополітична безпека» набуває якості кожного з них.

Таким чином, було отримано унікальний вимір формування нового терміну, який дозволяє нам дати власне визначення «внутрішньополітичної безпеки».

У другому параграфі першого розділу проаналізовано державний механізм забезпечення внутрішньополітичної безпеки, його зміст, структуру та функції. Ми з'ясували ключові аспекти його формування та функціонування.

На підставі твердження про те, що саме елементи утворюють систему ми встановили дефініцію «державний механізм» як систему державних суб'єктів, громадян, їх об'єднань, які перебувають у взаємозв'язку та взаємодії.

З'ясували, що державний механізм, який покликаний забезпечувати внутрішньополітичну безпеку легко уявити як організаційну форму та засіб

реалізації державної влади від якості роботи якої, рівня її демократичності та компетенції, готовності та здатності захистити та гарантувати права та законні інтереси людей залежить в цілому добробут усієї країни, ступінь довіри суспільства до держави загалом.

У третьому параграфі першого розділу нами описано стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Ми проаналізували наукові розробки проблеми часів незалежності України. З'ясували, що існують різноманітні підходи до вивчення та дослідження внутрішньополітичної безпеки, на підтвердження цього процесу вже накопичено науковий матеріал.

Ми опрацювали матеріали з відкритих джерел за допомогою реферативних та наукометричних баз. Вивчили: монографії, дисертації, статті, наукові журнали, збірки та інші публікації. Перевели у кількісні показники число публікацій за вказаний період. Виразили їх у Таблиці 2 та діаграмі (див. Рис. 3), які виражають дані наочно та в динаміці зображує стан наукової розробки наукової проблеми.

Аналізуючи опрацьовані наукові матеріали, перш за все відзначимо, що роботам часів незалежності притаманна об'єктивність, актуальність і своєчасність. Розглянуті нами праці, однозначно, відіграли значну роль у розробці питання. Вони цілком змальовують запит наукового співтовариства та еволюцію проблеми, проте проблемно-ключові аспекти не отримали свого концептуального аналізу. Попри наявність певного обсягу в «публічному управлінні та адмініструванні» поки відсутній комплексний загальний теоретичний аналіз проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Отже, отримані результати дозволяють нам стверджувати, що теоретико-методологічні засади забезпечення внутрішньополітичної безпеки України нами були викладені в достатній мірі для того, щоб продовжити наше дослідження і перейти до вивчення оцінки стану забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Люди об'єднуються у групи, це нав'язано їх спільним бажанням досягнути однієї мети. Об'єднуючись, суспільство, маючи у своєму складі чи окремих індивідів, чи певні соціальні групи утворюють підприємства, компанії, державні і недержавні установи, політичні партії, громадські об'єднання та інші форми організацій чим утворюють специфічне середовище і цілісну систему.

Суспільство, середовище і система постійно розвиваються: організації виникають, функціонують, розширюються і зазнають ліквідації, але система продовжує існувати і забезпечувати себе і надалі.

Оскільки система – це сукупність, що створена зі скінченної множини елементів (інститутів, інституцій) то вона піддаються інституційному аналізу. Застосування інституційного підходу до вивчення систем обґрунтовано його високою ефективністю через властивого йому системного інструментарію.

Інституційний підхід в межах нашого дослідження здатний виявити особливості притаманні виключно державному механізмові, що забезпечує внутрішньополітичну безпеку держави.

Дослідженням теорії інституційного забезпечення систем здійснює напрям, що отримав назву «інституціоналізм». Одним з перших дослідників та основоположником науки вважається економіст та соціолог Т. Веблен. В межах науки вчені розглядають поняття «система», «інститути» та «інституції».

Огляд наукових гіпотез дає можливість зробити висновок, що поняття «інститут» та «інституція» не мають категоричних відмінностей у змістовому розумінні, проте ми можемо говорити про наявність певних відмінностей. Пропонуємо розмежовувати ці два поняття і вживати їх у значенні «інститут як організація, елемент інституційного забезпечення» (органи державної влади, партії тощо), а «інституція як система норм, законів чи правил». Звідси інститут

базовий компонент інституції, а разом вони складають інституційне забезпечення системи.

Зміст інституційного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки України являє собою особливу сукупність структурних елементів системи забезпечення національної безпеки, призначення якої полягає в утворенні основи щодо протидії загрозам у внутрішньополітичній сфері.

Ключова роль інституційного забезпечення внутрішньополітичної безпеки полягає у приведенні в дію формальних та неформальних інститутів державної влади, організації взаємодії суб'єктів цієї діяльності, здійсненні контролю за дотриманням установлених норм і правил.

Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки – це система організацій, об'єднаних єдиною метою: створити систему, що здатна формувати та реалізувати державну політику у сфері внутрішньополітичної безпеки. Основою політичної системи є політична організація, центром якої є держава. Тому забезпечення її безпеки – це один з найважливіших шляхів забезпечення політичної безпеки.

Найважливішим інституційним утворенням є держава, максимально концентруючи у своїх руках владу й ресурси, вона розподіляє цінності й спонукує населення до обов'язкового виконання своїх рішень.

Крім держави до інституційного забезпечення відносяться політичні організації – партії, суспільно-політичні організації, рухи так і неполітичні організації, що мають значні можливості впливу на владу й суспільство. До таких у першу чергу можна віднести медіа та церкву.

Оскільки політична безпека і відповідно її вид внутрішньополітична складова входить до системи національної безпеки України доцільно розглядати інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки беручи за основу законодавство у сфері забезпечення національної безпеки та відштовхуючись від доктринальних норм чинного законодавства побудувати інституційну систему забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Інституційне забезпечення чи по іншому суб'єкти забезпечення національної безпеки України є такі політичні інститути як: Верховна Рада, Президент, Рада національної безпеки і оборони, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші органи виконавчої влади. Але не тільки ці інституції.

Основну роль у забезпечення політичної безпеки відіграє держава. Суверене об'єднання здійснює функції через органи законодавчої, виконавчої і судової влади. Держава, за допомогою формування єдиної державної політики, комплексом адекватних існуючим і виникаючим загрозам заходів політичного, правового, військового, економічного та іншого характеру [71, с. 137].

Разом з державою суб'єктами забезпечення безпеки є громадяни та їх об'єднання, які наділені правами і обов'язками щодо участі в забезпеченні безпеки відповідно до законодавства України, або відповідно до нормативних актів органів державної влади, або в межах їх компетенції в даній сфері.

Ліпкан В. А. у своєму виданні «Національна безпека України» виділяє дві підсистеми. В першій підсистемі щодо забезпечення національної безпеки є: Верховна Рада, Президент; Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, Конституційний суд та Прокуратура; міністерства, інші центральні органи виконавчої гілки влади, місцеві органи виконавчої влади. Інша підсистема вже недержавного забезпечення. Сюди входять окремі громадяни, об'єднання громадян, органи самоорганізації населення, органи місцевого самоврядування, адвокатура, приватний нотаріат та приватні детективні та охоронні агентства, політичні партії; професійні спілки; релігійні рухи, медіа та козацтво [78].

Ми пропонуємо об'єднати ці дві підсистеми в межах нашого дослідження, оскільки як політична сфера так і внутрішньополітична сфера відповідно до політичної організації містить в себе інститути публічної влади: законодавчі органи, виконавчі органи, судові органи, партійні органи, громадські організації та групи тиску. Якщо розглядати політичні інституції в системі то можемо визначити їх так: держава, політичні партії, громадські організації, політичний індивід.

Отже, ми повинні визначитися із інституційним забезпеченням внутрішньополітичної безпеки через політичну призму. Спочатку держава потім політичних організацій (партії, суспільно-політичні організації, рухи) і неполітичних організації, що мають значні можливості впливу на владу й суспільство. До таких у першу чергу можна віднести медіа, церкву, університети та асоціації.

Відповідно до чинного законодавства кожен суб'єкт наділений повноваженнями щодо формування та реалізації політики забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Розглянемо кожен суб'єкт окремо.

Провідна роль в державі належить **Президентові України**, який «є гарантом державного суверенітету». Крім того, він гарантує захист прав і свобод людини, дотримання Конституції України та територіальної цілісності. Президент «забезпечує національну безпеку» (Стаття 12) [60]. В межах своїх повноважень, як глава держави Президент звертається із посланнями до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище України. В щорічних та позачергових посланнях пропонує визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики відповідно до внутрішнього і зовнішнього становища України. В Посланнях також пропонується корегування державної політики щодо здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони держави. Як орган держави Президент має право законодавчої ініціативи, права вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів з причин їх невідповідності визначеним у Посланні засадам внутрішньої і зовнішньої політики.

Найважливіша роль в діяльності Президента відводиться його Офісу, який, перш за все, через окремий структурний підрозділ внутрішньої політики, що здійснює: підготовку пропозицій направлених на охорону незалежності, суверенності і державної цілісності України. Підрозділ здійснює інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Президента України з питань внутрішньої політики [78, с. 137].

Станом на 2023 рік питаннями національної безпеки займається Директорат з питань національної безпеки та оборони, що містить в собі

експертну групу стратегічного аналізу питань національної безпеки та оборони та Головне управління з питань воєнної безпеки.

Питання внутрішньої політики знаходяться в компетенції окремого структурного підрозділу Офісу – Директораті з питань внутрішньої та гуманітарної політики. Підрозділ створено відповідно до Указу Президента України Володимира Зеленського «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20 червня 2019 року № 417/2019.

Директорати Офісу виконують завдання зі здійснення експертного аналізу політичних, соціальних, гуманітарних, економічних та інших процесів, що проходять Україні та світі. Крім того, Директорати готують за результатами аналізу пропозицій для Президента що стосуються формування та реалізації внутрішньої політики держави.

До складу Директорату з питань внутрішньої та гуманітарної політики входять експертна група з внутрішньої та гуманітарної політики, Головне управління внутрішньої та гуманітарної політики, яке складається з відділу освіти, культури і спорту, відділу охорони здоров'я, відділу соціальної політики та відділу суспільно-політичних процесів та взаємодії з громадськістю.

Стратегічне прогнозування та планування з усього комплексу питань безпеки і, зокрема, у внутрішньополітичній сфері Офіс Президента відводить органу – **Раді національної безпеки і оборони України**. Рада як координуюча інституція у сфері національної безпеки і оборони в межах своїх повноважень координує діяльність органів виконавчої влади.

Головним завданням Ради є узгодження військової, внутрішньої та зовнішньої політики з питань національної безпеки та оборони з метою забезпечення більшої співпраці служб. Також Рада готує рішення щодо забезпечення безпеки, розглядає питання внутрішньої і зовнішньої політики в сфері забезпечення безпеки, розглядає стратегічні проблеми суспільної, державної, оборонної, економічної, екологічної, інформаційної та інших видів безпеки, розглядає питання щодо охорони здоров'я населення, займається прогнозуванням, здійснює заходи щодо запобігання надзвичайним ситуаціям,

щодо нівелювання наслідків лих, забезпечення правопорядку, громадської стабільності. Рада відповідальна за загальний стан безпеки життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Інституція вносить пропозиції Президенту України щодо уточнення Стратегії національної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України та Воєнної доктрини України. На своїх засіданнях розглядає стратегічні питання щодо оборони і забезпечення національної безпеки.

Серед широкого спектра завдань Ради національної безпеки України виділимо ті, які повинні вирішуватися щодо внутрішньополітичної безпеки:

- виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз усім об'єктам безпеки;
- підготовка оперативних рішень щодо надзвичайних ситуацій, які можуть стати причинами серйозних соціально-політичних наслідків;
- розробка Стратегії забезпечення безпеки, а також організаційна робота щодо підготовки державних програм з її реалізації;
- розробка пропозицій для органів виконавчої влади в процесі ухвалених рішень щодо забезпечення безпеки, а також їх наступна оцінка;
- розробки пропозицій щодо удосконалення системи забезпечення безпеки шляхом реформ або створення нових інституцій.

Робочими органами Ради щодо внутрішньополітичної безпеки є:

- Служба з питань запобігання та виявлення корупції;
- Служба з питань державної та громадської безпеки;
- Служба з питань мобілізації та територіальної оборони;
- Служба з питань стратегічного планування та аналізу;
- Служба з питань безпеки критичної інфраструктури;
- Служба з питань економічної безпеки;
- Служба з питань соціальної та гуманітарної безпеки;
- Служба забезпечення доступу до публічної інформації та зв'язків із медіа.

Крім того, до реформування станом на 2001 рік існувало Управління внутрішньополітичних аспектів національної безпеки, яке входило до Апарату Ради національної безпеки і оборони України.

Верховна Рада України як законодавчий орган влади, в межах своїх повноважень визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи внутрішньополітичної безпеки в контексті національної безпеки, формує законодавчу базу, схвалює рішення з питань мобілізації та надзвичайного і воєнного стану, визначає функції військових формувань та Збройних Сил, поміж іншого формує законодавчу базу в сфері внутрішньополітичної безпеки, шляхом внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», заслуховує Послання Президента України про стан внутрішнього і зовнішнього становища України, здійснює кадрові призначення посадовців, здійснює парламентський контроль щодо забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина [4; 123].

На нашу думку, питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки знаходяться в компетенції 5-х парламентських комітетів, а саме:

- Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки;
- Комітет з питань правоохоронної діяльності;
- Комітет з питань антикорупційної політики;
- Комітет з питань свободи слова;
- Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Спеціалізованими обов'язками парламентського контролю наділений **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини**, статус якої визначається Конституцією України. Уповноважений, як посадова особа, працює незалежно від інших державних органів. Закон визначає, що діяльність Уповноваженого має доповнюючі властивості до інших засобів захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не скасовує і не тягне перегляду повноважень державних органів. У разі закінчення строку

повноважень Верховної Ради, введення воєнного або надзвичайного стану повноваження Уповноваженого не припиняються і не обмежуються. Також важливо зазначити, що дана посадова особа забезпечує парламентський контроль за додержанням конституційних прав на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі.

Уповноважений має кілька напрямів своєї діяльності в яких він може застосовувати свої повноваження: права дитини, особисті права і свободи, соціальні, економічні та культурні права, громадянські та політичні права, права цивільних осіб, які постраждали від збройної агресії, права поліцейських, військовослужбовців, пенсіонерів, ветеранів та членів їх сімей, захист від катувань, захист від жорстокого покарання, нелюдського поводження або принижуючому гідність [134].

Уповноважений здійснює парламентський контроль з метою: захист від порушення прав і свобод людини і громадянина – сприяння їх відновлення; недопущення будь-яким форм дискримінації; захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав наданих іншими законами та міжнародними договорами; сприяння приведенню законодавства у відповідність з міжнародними стандартами; сприяння полегшенню розвитку міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод; недопущення порушення прав людини як фізичними особами, так і юридичними особами публічного та приватного права, які перебувають на території України; інформування населення; захист конфіденційної інформації про особу.

Національний банк України – інституція держави, яка є незалежною у своїй діяльності, сприяти економічному зростанню суспільства, забезпечує цінову та фінансову стабільність у середині держави, здійснює заходи протистояння впливу кризових та негативних явищ на економіку, як одній із загроз внутрішньополітичній безпеці.

Кабінет Міністрів України належить системі органів виконавчої влади, являється вищим органом у системі. Орган наділений повноваженнями щодо: забезпечення прав і свобод людини і громадянина; захисту державного

суверенітету, економічної незалежності, національної безпеки України; вживає заходи щодо забезпечення громадського порядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а також боротьби зі злочинністю.

Законодавством на Кабінет Міністрів України покладено повноваження щодо проведення єдиної державної політики, розробку і реалізацію державних документів у сфері політичної і внутрішньополітичної безпеки, координацію діяльності міністерств, агентств, фондів та інших органів щодо недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, зокрема через Державну установу «Урядовий контактний центр», яка приймає скарги на діяльність і бездіяльність посадових осіб органів влади.

Важливим в інституційному забезпеченні є колегіальність та склад Кабінету Міністрів. Керує роботою – Прем'єр-міністр. Далі призначаються Перший віцепрем'єр-міністр та інші віцепрем'єр-міністри. До складу кабінету входять міністри, що належать до політичних посади.

Прем'єр-міністр забезпечує здійснення внутрішньої політики держави, спрямовує її ефективну реалізацію. Також забезпечує розробку проєктів законів у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки; координує та спрямовує роботу центральних органів виконавчої влади щодо внутрішньої політики, що стосуються суспільного і державного життя, політичної безпеки, проводить в межах визначених Конституцією кадрову політику, видає в межах компетенції постанови та розпорядження. Кабінет має права законодавчої ініціативи.

Органи судової влади здійснюють контроль за дотриманням суб'єктами інституційного забезпечення внутрішньополітичної безпеки визначених чинним законодавством вимог. Суди розглядають позови щодо порушення з боку органів державної влади прав і свобод людини і громадянина, Конституції, чинного законодавства, при порушеннях під час виборчих кампаній. Суди загальної юрисдикції забезпечують розгляд справ про злочини, які наносять шкоду національній безпеці України. Крім того, поряд із українськими громадянами і юридичними на судовий захист в Україні мають право особи без громадянства, іноземці та іноземні юридичні особи [78].

Прозорість судової влади є одним із заходів щодо перешкод загрозам безпеці. Особливе місце тут займає Конституційний Суд України, що відстежує відповідність законодавства України Конституції держави.

Прокуратура України здійснює повноваження у сфері внутрішньої політики відповідно до Конституції та Закону України «Про прокуратуру України». Функції Прокуратури України передбачені цим Законом та встановлені Конституцією на відповідають захисту прав людини, інтересів суспільства та держави. Відповідно до перехідних положень Конституції прокуратура виконує функцію, що стосується нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних справах, застосування примусових заходів, зокрема тих, які обмежують особистої права і свободи громадян. Крім того, серед функцій прокуратури є представництво інтересів громадянина або держави в судах та функція нагляду за органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, досудове слідство та процедуру дізнання.

Центральні органи виконавчої влади (міністерства, агентства, фонди, комісії тощо) забезпечують виконання чинного законодавства України, а саме: Конституції та законів, актів Президента та Кабінету Міністрів та вживають заходи: щодо запобігання порушенню з боку органів державної влади Конституції та законів України; щодо порушень прав і свобод людини і громадянина; щодо розгорання кризових явищ та конфліктів заснованих на міжетнічних і міжконфесійних відносинах; щодо проявів екстремізму в об'єднань національних меншин, радикалізації релігійних громад; щодо проявів сепаратизму в окремих регіонах України; щодо порушення виборчого права; розробляють державні програми та Стратегії, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави та окремих її галузей.

Національне антикорупційне бюро України в межах своїх повноважень протидіє кримінальним правопорушенням, в тому числі корупційним, вчиненими вищими посадовими особами, що виконують функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу

внутрішньополітичній безпеці, а також вживає інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Служба безпеки України здійснює захист конституційного ладу та територіальної цілісності, захист законних інтересів держави та прав громадян, захист від посягань з боку незаконних організацій та іноземних спеціальних служб, які мають розвідувально-підривний характер, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Національне агентство України з питань запобігання корупції аналізує ситуацію з корупцією та розробляє Антикорупційну стратегію та державну програму, надає консультативну допомогу владним органам національного, регіонального та місцевого рівня у виявленні у їх діяльності корупційних ризиків, розподіляє бюджетні кошти на статутну діяльність політичних партій, стежить за фінансування політичних партій, перевіряє використанням партіями виділених з державних коштів за призначенням, контроль за поданням звітів про використання коштів, перевірка достовірності наданих відомостей, надає правовий статус викривачам корупції.

Центральна виборча комісія забезпечує законність та дотримання принципів виборчого процесу та щодо референдумів, забезпечує дотримання виборчих прав громадян та права щодо участі у референдумі, координує дотримання законодавства на всій території України [24].

Міністерство внутрішніх справ України та правоохоронні органи, які ведуть боротьбу із злочинністю і протидіють тероризму в середині держави. Їх основними завданнями є: здійснення заходів щодо захисту прав і свобод громадян України; організація заходів щодо попередження злочинів, їх припинення, виявлення, розкриття і розслідування; забезпечення безпеки особи, забезпечення громадського порядку; вдосконалення нормативно-правової бази органів внутрішніх справ щодо законності їх діяльності.

Міністерство розвитку громад та територій України відповідно до основних засад внутрішньої політики визначає та проводить державну політику в інтересах забезпечення безпеки. Міністерство має повноваження у сфері

розвитку адміністративно-територіального устрою, територіальної організації влади та місцевого самоврядування, що має на меті приділяти увагу кожному регіону від потреб місцевих жителів. Важливим у внутрішній політиці та у забезпеченні політичної стабільності в регіонах є підвищення рівня задоволеності життям громадянами у кожному куточку країни. Формування спроможних сильних територіальних громад знижує напруженість у регіонах та нівелює сепаратистські настрої. Міністерство стимулює участь регіонів у програмах та проєктах регіонального розвитку та у формуванні оптимальної системи інституційного забезпечення регіонального розвитку.

Міністерство оборони України та воєнна організація створюється державою для захисту особи, суспільства і державного ладу, забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки передусім для відбиття зовнішньої агресії. Організація захищає від посягань на політичний устрій держави, суверенітет, територіальну цілісність, а також для вгадування внутрішніх виступів, що загрожують суспільному ладу і політичному режиму, наприклад щодо проявів сепаратизму в окремих регіонах України. Структура Воєнної організації держави [17] залежить від рівня розвитку суспільства, характеру політичного, соціального та економічного устрою, технічного розвитку засобів збройної боротьби, а також від внутрішньополітичних та зовнішньополітичних умов. Наприклад, під час воєнного стану у Воєнній організації держави можуть додатково створюватися партизанські формування, народні ополчення, жандармські та інші частини [126 (Стаття 15); 115; 116].

Воєнна організація держави – це сукупність органів: Збройних Сил України, Служби безпеки України, органів, підрозділів та підсистем Міністерства внутрішніх справ України, створені відповідно до Конституції військові формування. Організація забезпечує недоторканність кордонів і територіальну цілісність, захист державного суверенітету і оборону держави, протидіє загрозам воєнного характеру як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Крім того Організація бореться з організованою злочинністю, а

також здійснює захист населення стихійних лих, катастроф, епідемій та небезпечних соціальних конфліктів [126; 116].

Місцеві державні адміністрації забезпечують вирішення питань регіонального значення, віднесених законодавством до їхньої компетенції і які забезпечують стабільність у регіоні.

Органи місцевого самоврядування забезпечують в межах Конституції і законів України умови безпеки, що прямо впливають на внутрішньополітичну безпеку шляхом вирішення місцевих питань [8].

Органи самоорганізації населення – об'єднання мешканців міста чи частин міста, які створюються для вирішення окремих питань місцевого значення в тому числі безпекових. Це представницькі органи – будинкові, квартальні та вуличні комітети, комітети окремих мікрорайонів міст, районів у містах (Стаття 140) [60].

Сили територіальної оборони Збройних Сил України – окремий рід сил, на який покладається функції із підготовка, організації та виконання завдань територіальної оборони [151].

Політичні партії певні канали зв'язку створені як практичні засоби комунікації між різними соціальними групами. Партії представляють інтереси цих соціальних груп, виражаючи під спільним знаменником об'єднаний політичний вибір її членів і прихильників. Політичні партії відіграють важливу роль у вираженні суспільних інтересів у політиці, а також у відборі, визначенні та систематизації цих інтересів. Фактично політичні партії є вираженням інтересів усіх соціальних груп, класів і прошарків, перетворюючи велику кількість потреб у більш системні, об'єднуючи їх в єдину систему. Багато західних вчених наголошують, що саме комунікаційна функція політичних партій є найважливішою. Науковці вважають, що саме ця функція забезпечують необхідний зв'язок чим забезпечує безпеку між політичним керівництвом (елітою) та іншими громадянами. Саме така організація забезпечує вираження ідей та завдань, які ставить перед елітою суспільство. Поповненні політичних еліт також відбувається через партії. Кандидати на політичні посади

відбираються через партійну піраміду. Серед яких, зокрема, обирається державне політичне керівництво, що і формує державну політику у внутрішньополітичній сфері. Партії можуть впливати на внутрішньополітичну безпеку держави шляхом розробки політики та здійснення політичного курсу спільного для всього суспільства та конкретної держави. Вони є головними рушійними силами у революційних перетвореннях. Політичні партії задають напрямок та прагнуть брати активну участь у здійсненні державної політики. Отже, політичні партії, несучи в собі певну систему ідейних цінностей по відношенню до здійснення політичної влади у суспільстві, виступають об'єктами емоційної прихильності або протидії чи ворожнечі. Справляючи, таким чином, значний вплив на громадську думку та поведінку громадян та виборців.

Громадські організації створюється для реалізації спільних інтересів, зокрема, політичних. Інтереси виражаються шляхом проведення зборів, мітингів, через організацію проєктів тощо. В політології це визначається як форми політичних відносин. Існує багато різних видів громадських організацій: дитячі, молодіжні, жіночі, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, ветеранські, фізкультурно-спортивні, професійні та творчі спілки, асоціації, земляцтва, фонди тощо. Організації набувають різних форм: спілка, рада, асоціація, об'єднання, товариство, клуб, організація, гурток, фонд та інше. Характерною ознакою є добровільність для представлення своїх інтересів.

Громадяни України беруть участь безпосередньо та опосередковано у реалізації національних інтересів через участь у демократичних процесах таких як вибори та референдуми, через органи місцевого самоврядування та органи державної влади в порядку визначеному законодавством України, через об'єднання громадян привертають увагу державних інститутів до загрозливих процесів та явищ з різних питань у різних сферах життєдіяльності суспільства; у законний спосіб через захист свої власних права та сласних інтересів, а також захищаючи власну безпеку.

Засоби поширення масової інформації, медіа, шляхом періодичного чи регулярно виходу інформації під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою регулярно поширюють дані, що становить як загрозу внутрішньополітичній безпеці і можуть заподіяти шкоду чиїм-небудь інтересам так засобом їх знешкодження.

Церква та релігія як спільнота вірян може стати одним із чинників небезпеки внутрішній політичній стабільності держави. Сукупність усіх наявних релігійних і конфесійних груп в Україні та подій, що відбуваються в релігійному житті України відрізняється конфліктогенністю. Якщо говорити про релігійні конфлікти, то зіткнення і протидія між носіями релігійних цінностей виступають однією із головних загроз внутрішньополітичній безпеці. Стаття 35 Конституції України передбачає право на свободу віросповідання. Україна багатоконфесійна країна, а ця різність може бути причиною утворення міжконфесійних конфліктів, радикалізації поглядів об'єднань релігійних громад та національних меншин. Найпоказовішим прикладом є православна церква Московського патріархату, яка використовувала міжрелігійну ситуацію для розколу суспільства та держави.

Отже, функції суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки:

- формування нормативно-правової бази щодо системи забезпечення національної безпеки у внутрішньополітичній сфері;
- введення в дію Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України та інших документів у сфері політичної безпеки (що включає внутрішньополітичну);
- планування заходів щодо запобігання та усунення загроз національним інтересам України у внутрішньополітичній сфері;
- удосконалення організаційної структури системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- підготовка науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій для прийняття ефективних управлінських рішень з метою захисту інтересів;

- підготовка суб'єктів забезпечення безпеки та спеціальних сил до їх застосування відповідно до призначенням;
- організаційне, фінансове, технічне, інформаційне, матеріальне, кадрове та інше забезпечення складових системи;
- прогнозування змін у міжетнічному та релігійному середовищі;
- регулярне спостереження за проявами міжнародного тероризму;
- організація заходів щодо виявлення дестабілізуючих чинників, а також аналіз причин їх виникнення;
- моніторинг впливу на національну безпеку усіх процесів, що відбуваються в політичній та інших сферах;
- врегулювання конфліктів і ліквідація їх наслідків;
- оцінка дій суб'єктів забезпечення безпеки щодо забезпечення національної безпеки, аналіз доцільності витрат на ці цілі;
- участь у міжнародному співробітництві в галузі безпеки, якщо це відповідає інтересам у внутрішньополітичній сфері України.

2.2. Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Україна з перших років незалежності тяжко формувала свою державність. Ми утворили необхідні державний механізм та інститути державного управління для реалізації ратифікованих програм міжнародного співробітництва, інтеграції в економіку Європи та функціонування внутрішньої політики. З метою створення належного нормативно-правової бази була проведена велика законодавча робота.

Нормативно-правове забезпечення – це правові державні механізми, які існують не тільки на національному, але й на міжнародному рівнях. Вони можуть бути обов'язковими (національні закони і правила, договірні зобов'язання) або добровільними (пакти про добросусусність, кодекси поведінки, угоди про контроль над озброєннями) [78].

Правове регулювання системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки є одним з елементів всієї системи забезпечення національної безпеки і

охоплює весь спектр процесів формування і функціонування. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки в наукових колах визначається, як процес створення і підтримки характеристик системи національної безпеки в необхідних межах за допомогою впливу нормативно-правових засобів.

До комплексу формування і функціонування системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, яке підлягає правовому регулюванню належать: об'єкти безпеки, суб'єкти забезпечення безпеки, мета, функції системи забезпечення безпеки, принципи, методи забезпечення безпеки, диверсифікація повноважень щодо забезпечення безпеки між інституціями.

Що стосується предмету нашого дослідження то нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки є подобою нормативно-правового забезпечення національної безпеки, виражена спеціалізованою мовою і відповідає її цільовому призначенню. Правові норми, які забезпечують моделювання системи національної безпеки, моделюють також і її підсистеми шляхом формалізації та нормування їх функцій [34].

Для забезпечення внутрішньополітичної безпеки важливого значення набуває окремо інституційне забезпечення та окремо спеціалізоване нормативно-правове забезпечення, яке не лише формує єдине правове поле, а й загальнонаціональну концепцію безпеки у внутрішньополітичній сфері.

Як констатують науковці, в нашій країні поки відсутній практичний спосіб застосування міждисциплінарного комплексного підходу до створення правового поля забезпечення національної безпеки. Науковці пропонують наступну ієрархію як узагальнено у Таблиці 3. Також нами додано приклади формування правового поля внутрішньополітичної безпеки, яке ми обґрунтовуємо у параграфів 3.2.

На нашу думку, нормативно-правову основу сфери внутрішньополітичної безпеки України складають: 1) Конституція, як головний Закон України, інші закони, нормативно-правові акти видані на виконання законів, інші нормативно-правові акти, що визначають функції, завдання та напрями діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, укази та

розпорядження Президента, постанови Кабінету Міністрів; 2) нормативно-правові акти видані відомствами; 3) норми міжнародного права, міжнародні договори, які підтримані Верховною Радою України.

Таблиця 3

Ієрархія формування правового поля забезпечення безпеки*

Найвищий щабель	Стратегія	Документ, що визнається як основоположний. В Стратегії викладаються стратегічні цілі щодо становлення України як держави Наприклад, <i>Стратегія національної безпеки України, Стратегія політичної безпеки України</i>
I щабель	Концепція	Концепція покликана забезпечувати вирішення проміжних завдань, що визначені Стратегією Наприклад, <i>Концепція забезпечення внутрішньополітичної безпеки України</i>
II щабель	Доктрина	Документ, що формується на підставі Стратегії та Концепції і працює зі значно вужчим колом суспільних відносин, що обмежуються конкретною сферою життєдіяльності людини
Рівні	Прийняття необхідних законів	Закони приймаються для регулювання найважливіших питань суспільства Наприклад, <i>Закону України «Про основні засади державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»</i>
Кроки	Наступним кроком державою розробляються програми та плани заходів, що мають більш конкретний характер	Документи діяльності держави, що націлені на формування та забезпечення проведення державної політики у сфері Наприклад, <i>План реагування центральними органами виконавчої влади на виклики у внутрішньополітичній сфері</i>

* Джерело: власне авторське узагальнення

Можна стверджувати, що для сучасної України внутрішньополітична безпека є пріоритетною галуззю, оскільки держава обрала для себе шлях демократичного правового розвитку як європейські країни. Про це свідчать положення основних правових документів, насамперед Угоди про асоціацію між Україною (з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики та їхніми державами-членами, з іншої

сторони як основи для реформ, що потребує українське суспільство, Коаліційної угоди як домовленості про формування коаліційного уряду між політичними партіями, які потрапили до парламенту, Позачергового послання Президента до Верховної Ради України під назвою «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» як ґрунтового аналізу та оцінки внутрішнього і зовнішнього становища України, Програми діяльності Кабінету Міністрів України [109] як згрупування цілей та завдань, які стоять перед Україною для кращого життя українців, їх безпечнішого і довшого життя.

На думку Кременя В. Г., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. нормативна база безпеки повинна виконувати чотири основні функції [73, с. 64-65]:

- визначення порядку створення, функціонування та ліквідацію суб'єктів, які забезпечують внутрішньополітичну безпеку;
- регулювання взаємовідносини та визначення порядку взаємодії суб'єктів внутрішньополітичної безпеки, визначення їх прав, обов'язків та зону відповідальності;
- забезпечення нормами діяльність суб'єктів внутрішньополітичної безпеки на всіх рівнях забезпечення безпеки людини, суспільства чи держави;
- встановлення порядку застосування методології щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Усю нормативну базу, що слугує для забезпечення внутрішньополітичної безпеки можна поділити застосовуючи рівневу структуру. Таким чином, постає перший рівень, другий та третій рівні забезпечення.

Тож, **перший рівень** – це концептуальні положення про національну безпеку України щодо усіх сфер існування суспільства: норми Конституції, закони, постанови Верховної Ради, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів. Найбільш визначальними є: Закон України «Про національну безпеку України», Стратегія національної безпеки України, Доктрина воєнної безпеки України [78; 71, с. 94]. До першого рівня належать документи, що містять положення міжнародних документів, ратифікованих Україною і які відносяться до забезпечення національної безпеки в тому числі

внутрішньополітичної: закони що визначають компетенції суб'єктів системи забезпечення безпеки, укази та розпорядження Президента, міжнародні правові акти щодо безпеки (регіональної, національної, міжнародної), постанови та розпорядження Кабінету Міністрів, відомчі акти у формі наказів, статутів, інструкцій, правил, директив, настанов чи положень.

До другого рівня відносяться: положення забезпечення національної безпеки у сфері внутрішньополітичної безпеки. Це нормативно-правові акти визначеного напрямку: Виборчий кодекс, Закон України «Про всеукраїнський референдум», Закон України «Про вибори Президента», Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Закон України «Про громадські об'єднання» тощо. На цьому рівні створюється нормативна база відомств та інституцій з урахуванням специфіки, функції та завдань кожного суб'єкта системи забезпечення безпеки.

До третього рівня відносяться закони, що визначають діяльність органі публічної влади у процесі забезпеченні національної безпеки у внутрішньополітичній та інших сферах. Це також Закони інституційного спрямування: «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Національну поліцію», «Про надзвичайний стан», «Про Службу безпеки України», «Про Конституційний Суд України» тощо.

Нормативно-правове забезпечення безпеки має документальну означеність: закони, стратегії, концепції, накази, статuti, інструкції, правила, директиви, настанови, положень тощо. У структурі нормативно-правової бази забезпечення у внутрішньополітичній безпеці особливе місце займають укази та розпорядження Президента України, а також акти (постанови, декрети) Кабінету Міністрів України. Ці акти підзаконні і видаються з метою уточнення та конкретизації завдань забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Міністерства України в межах визначених законами компетенції та відповідальності опираючись на чинне законодавство про національну безпеку України, а також згідно за рішеннями Президента України та Кабінету Міністрів України розробляють свої документи, які спрямовані на реалізацію

програм захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави у внутрішньополітичній сфері.

Окрему роль у системі законодавчого забезпечення України займають документи директивного характеру місцевих органів влади, тобто рішення щодо забезпечення національної безпеки. Ці документи є обов'язковими для виконання всім на території підпорядкованій цим органам влади: організаціям, підприємствам, установам, посадовим особам, громадянами.

Отже, нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки – це сукупність нормативно-правових актів, законів та підзаконних актів. Вони створюють нормативно-правове поле для виконання призначення системи національної безпеки тобто її функціонування. Перелік важливих документів з часом може розширюватися, тому, в межах нашого дослідження ми створили базу, де навели основні акти станом на 2023 рік згідно з Додатком В.

Важливими документами для формування внутрішньополітичної безпеки є Конституція України, Концепція національної безпеки України, Закон України «Про основи національної безпеки» та «Про національну безпеку», Стратегія національної безпеки України, регулярні Послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище держави до Верховної Ради України. Саме через свою важливість у формуванні нормативно-правової бази в нашому дослідженні вони будуть розглянуті постатейно. Також ми торкнемося вузькогалузевих актів.

В розділі IX **Декларації про державний суверенітет України** «Зовнішня і внутрішня безпека» від 16 липня 1990 року питання внутрішньої безпеки визначаються як право України мати власні внутрішні війська та органи державної безпеки [104].

Конституція України є основоположним документом, визначальним на шляху до створення нормативно-правового забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Цей найважливіший документ містить поміж інших норми, які прямо відносяться до забезпечення внутрішньополітичної безпеки та ті норми, що є визначальними при побутові національної системи у сфері

внутрішньополітичної безпеки. Проте зазначимо, що в Конституції термін «внутрішньополітична безпека» не вживається [60].

В стаття 3 йдеться про найвищу соціальну цінність, якими виступають: життя і здоров'я людини, честь, гідність особи, недоторканність, безпека.

В статті 15 Конституції йдеться про багатоманітність суспільного життя в Україні: політичного, економічного та ідеологічного. Проте обов'язковою держава не може визнавати жодну ідеологію. Держава виступає гарантом свободи політичної діяльності.

Статті 16 та 17 забезпечення екологічної, економічної та інформаційної безпеки є «обов'язком держави» та «найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

В статті 17 Конституції визначено, які органи беруть участь у забезпеченні внутрішньополітичної безпеки. Україна покладає захист державного кордону та забезпечення державної безпеки на військові формування та правоохоронні органи держави.

В статті 24 Конституції захищає політичні права, а саме не допускає обмежень за певними ознаками, зокрема, політичними та релігійними переконаннями, а також за етнічним походженням.

Статті 32, 34, 36, 37, 39 та 44 встановлюють щодо прав і свобод людини певні обмеження, але за умов що це в інтересах національної безпеки.

Стаття 32 допускає в інтересах національної безпеки без згоди особи збирати, зберігати, використовувати, поширювати конфіденційну інформацію.

Стаття 36 Конституції надає свободу особам для здійснення і захисту своїх прав і свобод об'єднуватися у громадські організації та політичні партії, які формують політичну волю, а також дозволяють брати участь у виборах.

Частина 1 статті 39 дає громадянам право мирно збиратися, проводити збори, мітинги, походи та демонстрації без зброї, за умови завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Частина 2 статті 39 Конституції визначає що в інтересах національної безпеки, забезпечення громадського порядку, запобігання заворушенням,

злочинам з метою охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод людей можуть наступити обмеження щодо реалізації прав відповідно до рішення суду.

Стаття 64 Конституції України наголошує, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися обмеження на проведення мирних зібрань, але при обов'язковому зазначенні строку дії обмежень.

Певні обмеження у здійсненні прав і свобод не визнаються взагалі крім випадків, передбачених Конституцією України, також Конституція України встановлює, що «основи національної безпеки, організації Збройних сил України і забезпечення громадського порядку визначаються винятково законами України».

Деякі конституційні права і свободи людини і громадянина за Конституцією можуть бути обмежені у двох випадках: при запровадженні надзвичайного стану, а також військового тимчасово чи на визначений законом термін. Надзвичайний та військовий стан передбачені окремими законами.

Стаття 107 Конституцією закріплено діяльність координаційного органу при Президентові України з питань національної безпеки – Ради національної безпеки і оборони України.

Воєнна доктрина України має безпосереднє відношення до питань, пов'язаних із забезпеченням внутрішньополітичної безпеки. Доктрина регулює діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки щодо попередження воєнних конфліктів в середині держави чи на її території, здійснює підготовку Збройних Сил України, військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення до захисту національних інтересів зі зброєю. Доктрина втратила чинність відповідно до Указу Президента про затвердження Стратегії національної безпеки України. Проте аналіз цього документа є важливим для нас.

Отже, термін «воєнний конфлікт» за Доктриною означає спосіб дії щодо вирішення непорозумінь із застосуванням воєнної сили між державами або в разі збройного зіткнення всередині держави [102].

Згідно з пунктом 24 Доктрини Україна визнає можливість застосування воєнної сили для ліквідації внутрішнього збройного конфлікту. Для цього можуть залучатися Збройні Сили України, правоохоронні органи спеціального призначення, центральні органи виконавчої влади та утворені відповідно до законів України військові формування.

У разі масштабних проявів тероризму чи внутрішнього збройного конфлікту рішення про залучення організацій згідно зі своїми повноваженнями приймає Президент України.

Пункт 6 Розділу II Доктрини «Воєнно-політична обстановка та характерні риси сучасних воєнних конфліктів» характеризує сучасну воєнно-політичну обстановку, доводить, що її притаманні суперечності держав, що спричинені розбіжностями в національних інтересах, цілях та позицій відносно способів вирішення глобальних чи внутрішніх проблем.

Пункт 8 даного Розділу визначає внутрішні умови, які обмежують спроможності України належно реагувати на негативні явища та тенденції, вирішувати проблемні питання, які можуть спровокувати недружні дії з боку інших держав: незавершеність системних реформ у сфері безпеки і оборони; розбалансованість системи безпеки і оборони; зниження обороноздатності держави; зниження боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань; складне економічне становище, безробіття, високий рівень бідності; високий рівень злочинності; корупція.

Пункт 9 визначає найбільш актуальні тенденції розвитку внутрішніх умов України та воєнно-політичної обстановки у світі, які можуть впливати на вирішення проблем у воєнно-політичних відносинах. Головним чином це сепаратизм, спричинений незадоволенням культурних потреб національних меншин або низьким рівнем життя населення та особливостями національно-етнічної політики суміжних з Україною держав. Також мова про втручання з боку інших держав у внутрішні справи України з метою створити непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань або загострити соціально-політичні, міжконфесійні та міжетнічні відносини.

Зазначені проблемні питання тісно пов'язані між собою, вони можуть призвести до виникнення ризиків та викликів національним інтересам, а також суперечностей щодо їх вирішення та загрози застосування воєнної сили.

Пункт 11 даного Розділу визначає, яким шляхом загроза застосування воєнної сили проти України може реалізуватися, зокрема, переростання у збройний конфлікт всередині держави внутрішньої нестабільності.

Пункт 14 даного Розділу визначає риси притаманні сучасним воєнним конфліктам, якими являються підвищена ролі політики під час ходу воєнного конфлікту, а також залежність політичних рішень від суспільної думки на внутрішньому рівні щодо участі збройних сил у воєнному конфлікті.

Перелік ймовірних загроз в безпеці державі вперше було сформульовано 1997 року в Концепції національної безпеки України, а також в Законі про основи національної безпеки України, що діяв протягом 15 років. Станом на 2023 рік чинним є Закон України «Про національну безпеку України».

Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України прийнято Верховною Радою України 1997 року. Даний документ закріпив загальні нормативні положення та принципи щодо забезпечення безпеки України, а також національні інтереси і загрози національній безпеці, основні напрямки державної політики національної безпеки, систему забезпечення та повноваження основних суб'єктів цієї системи [125].

Концепція національної безпеки містила керівні принципи, цільові настанови та методи забезпечення національної безпеки, окреслювала механізм функціонування системи національної безпеки. Розробка Концепції передбачала створення моделі системи національної безпеки. Погодимось, що цей документ цілком формував основи державної політики.

Відзначимо, Концепція називає політичну сферу першою серед інших, а український народ основним суб'єктом системи забезпечення національної безпеки. В межах нашого дослідження ми все ж відносимо народ та його інтереси до об'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки, проте погоджуємося, що народ набуває і суб'єктності через створену ним державу.

Закон України «Про основи національної безпеки України» у червні 2003 року прийнятий Верховною Радою. Згідно з Законом Концепція втратила чинність та була нормативно закріплено компетенцію та функції усіх визначених законом суб'єктів забезпечення національної безпеки України в усіх сферах, зокрема у внутрішньополітичній безпеці. Зазначимо, що Закон діяв протягом 15 років [127].

Цей Закон відповідно до пункту 17 першої частини статті 92 Конституції формулював основні засади державної політики щодо безпеки особи, суспільства та держави, захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у різних сферах, зокрема внутрішньополітичній сфері.

Стаття 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначає правову основу у сфері національної безпеки. Сюди відносяться: Конституція, цей та інші закони України, нормативно-правові акти, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно зі статтею 3 Закону об'єктами національної безпеки визначалися:

- людина і громадянин, а саме: їх конституційні права в свободи;
- суспільство, а саме: його духовні, моральні, етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та моральні цінності, його інформаційне та навколишнє середовище і природні ресурси;
- держава, а саме: її суверенітет, конституційний лад, територіальна цілісність і недоторканність.

Згідно зі статтею 4 Закону суб'єктами національної безпеки України є: Президент України; Верховна рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; Міністерства та інше центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; Прокуратура України; місцеві державні адміністрації України та органи місцевого самоуправління; Збройні сили України; Служба зовнішньої розвідки України; Служба безпеки України; Державна прикордонна служба України та інші військові формування; громадяни України, їх об'єднань.

Статті 3 та 4 Закону мають розуміння суб'єктності та об'єктності як і Концепція, проте у іншому відображенні. На нашу думку, пропозиція Закону більш точно відображає сутність.

Згідно зі статтею 6 Закону пріоритетами національних інтересів України, зокрема, є:

- розвиток громадянського суспільства;
- розвиток демократичних інститутів;
- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;
- забезпечення функціонування української мови як державної;
- гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин України;
- створення конкурентоспроможної;
- створення соціально орієнтованої ринкової економіки;
- постійне зростання рівня життя і добробуту населення;
- забезпечення безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства від екологічних та техногенних криз;
- збереження навколишнього природного середовища;
- раціональне використання природних ресурсів;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір;
- набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Згідно статті 7 Закону загрози національній безпеці України у внутрішньополітичній сфері виступають:

- а) з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування
 - порушення Конституції і законів, прав і свобод людини і громадянина;
 - недостатність контролю за дотриманням Конституції і законів;

- порушення при проведенні виборчих кампаній;
- б) в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад
 - можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;
 - радикалізації народних настроїв та екстремізм;
 - сепаратизм в регіонах України;
- в) з боку політичної системи суспільства
 - структурна та функціональна незбалансованість;
 - нездатність окремих ланок політичної системи суспільства до оперативного реагування на загрози національній безпеці.

Згідно зі статтею 8 Закону діяльність усіх державних органів повинна зосереджуватися на таких процесах як прогнозування, своєчасне виявлення, попередження, нейтралізація загроз національній безпеці (як зовнішніх, так і внутрішніх). Крім того, органи влади повинні забезпечувати захист суверенітету, територіальної цілісності, прикордонного простору, економіки, особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, законності, правопорядку, а також викориненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади та збереженні соціальної і політичної стабільності суспільства.

Основними напрямками забезпечення державної політики з питань національної безпеки у внутрішньополітичній сфері згідно із нормами Закону є:

- забезпечення неухильного додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- захист конституційного устрою;
- вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних та моральних підвалин суспільства;
- підвищення ефективності функціонування політичних інститутів;
- створення дійових судових механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод;

- забезпечення політичної стабільності та громадянського миру;
- забезпечення взаєморозуміння у соціумі, запобігання виникнення екстремізму;
- забезпечення прозорості в діяльності державних органів шляхом інформування населення про прийняття управлінських рішень;
- зміцнення довіри народу до владних інститутів;
- створення ефективного місцевого і регіонального самоврядування;
- формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей;
- забезпечення міжконфесійної стабільності;
- запобігання загостренням та релігійним конфліктам, недопущення церковного протистояння щодо впливу на різних територіях України.

Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки визначені **статтею 9** даного Закону, а також профільними законами та положення, що регулюють правовий статус кожного суб'єкта.

Вітчизняні науковці досить часто критикували даний закон та пропонували свої редакції У результаті було розроблено інший акт [71, с. 83].

Закон України «Про національну безпеку України» вступив в дію у червні 2018 року. Він скасував попередній Закон. Цей нормативно-правовий акт відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції визначає основи та принципи національної безпеки, визначає цілі та засади загальнодержавної політики, що гарантуватимуть кожному громадянину та суспільству захист від загроз [126].

Цим Законом розмежовуються повноваження державних органів, які діють у сферах національної безпеки і оборони. Органи державної влади, функції яких стосуються національної безпеки (оборони, сил безпеки і оборони) отримали основу для інтеграції політики та процедур. Норми визначають систему командування, контролю та координації операцій;

запроваджують всеосяжне планування; забезпечують демократичний цивільний контроль над формуванням сектору безпеки і оборони.

В даному Законі вже не вживається термін «внутрішньополітична», проте один раз застосовується термін «внутрішньодержавні суперечності».

Розділ III Закону формує засади демократичного цивільного контролю, зокрема, стаття 10 визначає «Громадський нагляд». Цивільний контроль через громадські об'єднання здійснюють громадяни України. Також громадяни долучаються до контролю через депутатів місцевих рад, або особисто – шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) або до державних органів слідуючи процедурам, передбаченим Конституцією, Законами України «Про громадські об'єднання» та «Про звернення громадян» тощо. Громадський нагляд може обмежувати Законом «Про державну таємницю».

Розділ IV Закону визначає склад сектору безпеки і оборони, зокрема стаття 12 визначає склад сектору, який складається із чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових визначаються законодавством України. До складу сектору входять: Міністерство оборони, Збройні Сили, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ, Національна гвардія, Національна поліція, Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки, Антитерористичний центр при Службі безпеки, Служба судової охорони, Управління державної охорони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, яким станом на листопад 2023 року виступає Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України.

Розділ V Закону визначає принципи, мету та види планування у сфері національної безпеки. Основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є згідно із статтею 26 Стратегія національної безпеки.

Крім того, Закон відносить до шляхів забезпечення національної безпеки проведення продуманої державної політики у сфері з дотриманням попередньо прийнятих Стратегій, Концепцій, Доктрин і державних програм у політичній, економічній, екологічній, соціальній, військовій, інформаційній, науково-технологічній та інших сферах.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

З 2018 року, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», державними органами розробляються і затверджуються Стратегії, Концепції, Програми та Плани, а також Доктрини, Настанови, Статути та Стандарти. Всі ці документи визначають цілі, настанови та керівні принципи «воєнного будівництва», а також конкретні напрями діяльності органів державної влади; моніторинг стану безпеки шляхом вчасного виявлення, нейтралізації та відвернення усіх загроз національним інтересам українців. Сюди відносяться, зокрема: Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України тощо. Документи є основою для розробки більш конкретних державних програм та обов'язковими для виконання.

Стратегія національної безпеки України створена для визначення пріоритетних цілей, загальних принципів, завдань і механізмів щодо слугуватимуть захисту інтересів особи, суспільства і держави від усіх загроз.

З часу проголошення Незалежності чинна Стратегія під назвою «Безпека людини – безпека країни» вже є третьою і введено в дію Указом Президента від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Законом України «Про національну безпеку України» чітко визначається створення цієї Стратегії.

Першу Стратегію під назвою «Україна у світі, що змінюється» затвердив Президент Віктор Ющенко 12 лютого 2007 року. Ця Стратегія зазнала змін 8 червня 2012 року за часів Януковича, який підчистив згадки про НАТО [131].

Другу Стратегію національної безпеки затвердив 26 травня 2015 року п'ятий Президент Петро Порошенко і починається вона словами «Революція гідності». Важливо, що ця Стратегія визнає, що більш нагальними для національної безпеки залишаються внутрішні виклики. Слабкість і неспроможність держави та державних органів обумовлена консервацією неефективної пострадянської системи, викривлення демократичних процедур, стримування процесів кадрової ротації обумовили зростаючу недовіру з боку суспільства до держави.

Стратегії 2020 року визначала людину, життя людини та здоров'я, честь, гідність, безпека людини – головною ціллю. Але не лише ці цілі визначає Стратегія іншими пріоритетами документ визначає якісні показники держави (вільна, заможна, безпечна держава) та діяльнісні показники: держава, де панує право; держава, де захищаються громадяни і суспільство; держава, де кожен може реалізувати свої таланти і здібності; держава, де люди дихають чистим повітрям і п'ють чисту воду; держава, де живуть наші діти й онуки. Держава, за цією Стратегією, має встановлений мир, суверенітет, територіальну цілісність у межах міжнародно визнаного кордону.

Пункт 4 Розділ I під назвою: «Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки» визначає основні засади на яких ґрунтується Стратегія. Першочергово це стійкість або здатність держави і суспільства швидко перелаштовуватися до змін безпекового середовища, шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх вразливостей стало підтримувати функціонування.

Пункт 16 Розділу II *«Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов»* визначає росію як неоднозначного

актора, що використовує Чорноморсько-Каспійський регіон у своїх цілях, окупований Крим як засіб доступу на Балкани, Середземномор'я, Близький Схід та Північну Африку. У Стратегії йдеться про російську федерацію як агресора, що застосовує енергетичну та інформаційну політику для контролю своїх позицій у Європі, а також додатково намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підступно підживлює тривалі конфлікти, нарощує військову присутність у Сході Європи.

Пункт 20 цього ж Розділу однією із загроз у внутрішньополітичній сфері називає деструктивну пропаганду росії як ззовні, так і всередині України, яка цілеспрямовано використовує внутрішні суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, підриває суспільну єдність, провокує конфлікти. Нейтралізація цих загроз ускладнюється відсутністю відповідної інформаційної політики держави та слабкістю системи стратегічних комунікацій.

Пункт 22 Стратегії зазначає, що станом на дату прийняття джерелом загроз залишається недостатня ефективність державного апарату, що ускладнює формування та реалізацію ефективної державної політики.

Пункт 23 встановлює розуміння загроз у внутрішньополітичній сфері. Згідно Стратегії – це низький рівень добробуту населення. Ця загроза провокує ряд проблем: зневіру і невпевненість у майбутньому, насильство, гальмування та консервацію розвитку та відсталість. Особливо загрозового значення набувають укорінення радикальних суспільних настроїв, оскільки ці настрої є основою для сепаратизму та політичного насильства, поширення тероризму, діяльності незаконних збройних формувань. Неорганізована та організована злочинність загрожує, законним інтересам, реалізації правам і свободам людей, суспільства та держави.

Пункт 45 Розділу III *«Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки»* цікавий з точки зору визначення невоєнних загроз з боку російської федерації та інших держав, а саме щодо спроб спровокувати внутрішні конфлікти і цим зазіхаючи на державний суверенітет, демократичний

конституційний лад та територіальну цілісність та інші важливі національні інтереси. Пункт 45 формує пріоритетні завдання, що постають перед правоохоронними, розвідувальними, спеціальними та іншими державними органів відповідно до їх компетенції. Були встановлені головні завдання: протидія розвідувально-підривній діяльності інших держав, протидія російській та іншій підривній пропаганді, протидія спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, запобігання проявів сепаратизму, екстремізму, тероризму, перешкоджання політично мотивованого насильства, припинення діяльності незаконних збройних формувань та інших зазіхань на конституційний лад.

Пункт 49 даного Розділу окреслює необхідність розвивати інклюзивний політичний діалог. Цьому сприятиме створення системи стратегічних комунікацій, підвищення рівня медіакультури суспільства, публічне обговорення управлінських рішень та актуальних проблем суспільного розвитку, гарантування безпеки журналістів під час виконання професійних обов'язків та конкуренція серед надавачів інформаційних послуг населенню.

Цікавим, з точки зору нашого дослідження, є пункт 50 Стратегії згідно з яким держава повинна виконувати виключно необхідні функції – безпекові. Державні органи, а саме правоохоронні, митні та податкові передбачливо захищатимуть законні інтереси громадян у зазначених сферах.

Стратегією 2020 року, затверджена Указом Президента Володимира Зеленського 14 вересня. Стратегія вводить поняття «стійкості», яка постає як одна з основних засад. Стратегія також формує потребу у запровадженні національної системи стійкості, яка своєю чергою відноситься до основних напрямів державної діяльності збереження національних інтересів і безпеки, як шляхом зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності.

Таким чином, Президентом у 2021 році паралельно зі Стратегією національної безпеки України затверджено Концепцію забезпечення національної системи стійкості, яка враховує нові тенденції.

Концепція забезпечення національної системи стійкості – це концептуальний документ, що визначає, притаманні цьому документу мету,

принципи та напрями функціонування національної системи стійкості. Концепція визначає механізми та встановлює строки запровадження системи. Система стійкості спрямована на підсилення держави і суспільства, зокрема, щодо своєчасної ідентифікації загроз. Перед державою постає необхідність не лише виявляти вразливості, але й належно оцінювати ризики національній безпеці, вчасно запобігати негативним явищам і мінімізувати впливи. Також держава зобов'язана ефективно та швидко реагувати на кризові явища і якнайшвидше відновлюватися після їх настання, із врахуванням загроз гібридного типу [133].

Послання Президента до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище передбачені пунктом 2 статті 106 Конституції України. Послання є політико-правовим актом, офіційним щорічним документом глави держави. Документ готується на основі проведеного аналізу внутрішнього і зовнішнього становища України. В ньому передбачаються заходи щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, визначаються найважливіші напрями розвитку суспільства (економічного, політичного і соціального), а також передбачаються зміни суспільних відносин шляхом вдосконалення нормативних механізмів [4].

Послання готується щорічно щодо основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики. Вона передбачене Конституцією згідно з якою Послання в обов'язковому доводиться до відома до Парламенту та народу. Президент, як глава держави формує у Посланні пропозиції щодо орієнтовних завдань на середньо- та довгострокову перспективу. Розглянемо Послання 2020 року, яка головним чином стосувалося протидії епідемії COVID-19, деокупації Донбасу та повернення анексованого Криму, зміцненню народовладдя, боротьби з корупцією, а також розвитку Збройних сил України. Також мова йде про співпрацю із міжнародними інституціями, які відкрито підтримують Україну, співпраці з північноатлантичним альянсом. Послання 2020 року було оприлюднено напередодні місцевих виборів.

Послання до Верховної Ради України у 2021 році стосувалося 30-річчя з дня проведення Всеукраїнського референдуму про здобуття Україною незалежності 1 грудня.

Звернення 2022 року фокусувалося на питаннях українських біженців і ветеранів, на військових завданнях широкомасштабного вторгнення російської, а також на проблемах післявоєнної відбудови.

У Розділі Послання *«Від опору до відсічі»* Президент України зазначає: «Кремль прагнув дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Україні, провокуючи безлад і хаос у нашій країні, підірвати довіру до влади з боку українського суспільства, придушити здатність Українського народу до опору, дискредитувати й ізолювати Україну на міжнародній арені».

У Розділі Послання *«Ми вистояли»* Президент України констатує: «Збройна агресія та російський терор в Україні мали протилежний від очікуваного ворогом наслідок – консолідацію українців різного етнічного походження. Представники національних меншин та корінних народів України беруть активну участь у військовій службі, громадянському опорі та волонтерському русі. Активізується рух опору місцевого населення на новоокупованих територіях та Кримському півострові».

Також Президент зазначає: «В українському суспільстві практично зникли розбіжності у ставленні до проблем мови, знижується конфліктогенний потенціал мовного питання. Спроба ворога використати його як привід для агресії провалилася. Об'єднання українців навколо боротьби з агресором, зміцнення української національної ідентичності супроводжується утвердженням безальтернативної підтримки ролі та функцій української мови як державної».

Також: «Консолідація задля досягнення перемоги над агресором, яку демонструють українці різних етнічних та мовних спільнот, є свідченням зрілості та згуртованості української політичної нації».

Виборчий кодекс України також закріплено захист національних інтересів у внутрішньополітичній сфері. Кодекс важливий документ з точки

зору гарантування політичних права громадян щодо участі у виборчому процесі. Кодекс регламентує процес підготовки проведення виборів депутатів (народних, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, Президента, а також сільських, селищних та міських голів [24].

Засади внутрішньої політики викладені у Конституції та законах України, які повинні корелюватися з міжнародними угодами. За Конституцією внутрішня політика покладена на Кабінет Міністрів України. Із найважливіших є **Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»**. Цим актом законодавець визначив засади зовнішньої та внутрішньої політики у сферах: розвитку місцевого самоврядування, розбудови державності, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, стимулювання розвитку регіонів, в екологічній, соціальній, економічній і гуманітарній сферах та сфері техногенної безпеки [123].

Засади внутрішньої політики у зазначених вище сферах життєдіяльності суспільства визначено Статтями 4, 5, 6, 7, 8, 9 та 10.

Першим пунктом Статті 6 Закону визначено основні засади внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони. Проте ми повинні пам'ятати, що нас цікавить саме внутрішня складова безпеки, а не воєнна зовнішня.

Поняття «внутрішньополітична» в даному Законі не застосовується.

Закон України «Про Уповноваженого Верховної ради з прав людини» застосовується при реалізації прав і свобод людини і громадянина у відносинах, що виникають між громадянами (в тому числі тими (які перебувають на території України), які перебувають за межами держави), іноземцем чи особою без громадянства та органами державної влади, а також державними службовцями та посадовими особами незалежно від місця їх перебування [134].

Уповноважений за результатами своєї діяльності публікує щорічні та спеціальні доповіді про стан захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та дотримання законодавства в цих сферах.

Цікавий факт: Комітетом ООН з прав людини 9 лютого 2022 року оприлюднив Заключні зауваження до нашого 8-го періодичного звіту щодо

дотримання **Міжнародного пакту про громадянські та політичні права**. Уповноважений зазначає, що впровадження режиму воєнного стану не дає можливості повною мірою виконувати рекомендації, однак окремі питання, які викликали стурбованість Комітету відображаються у цій доповіді.

Військова агресія російської федерації проти України спричинила також чисельні порушення релігійних прав громадян. Уповноважений наголошує на неприпустимості використання релігійних організацій у діях, спрямованих проти національної безпеки країни, переслідування представників релігійних організацій через політичні мотиви, обов'язку правоохоронних органів об'єктивно та неупереджено проводити слідчі дії та недопустимості дискримінації за релігійними переконаннями. За кожним зверненням, пов'язаним із порушенням релігійних прав громадян, Уповноважений реагує згідно повноважень.

Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року № 160/98-ВР займає особливе значення у забезпеченні безпеки та здійсненні заходів захисту об'єктів не лише державної власності. Важливого значення в межах своїх повноважень набувають органи внутрішніх справ. Завдяки Закону унормовано роботу державної охорони, посадових осіб, що входять до системи організаційних, правових, оперативних, режимних, технічних, розшукових, інженерних та інших заходів. Зазначений Закон, з метою забезпечення безпеки посадових осіб, нормального функціонування органів влади та об'єктів державної і не тільки власності передбачає здійснення спеціальних заходів уповноваженими державними органами [117].

Воєнний стан вводиться у випадках оголошення війни, агресії з боку інших держав та загрози військового нападу на певних територіях чи на всій території. Обмеження прав громадян більш характерне для воєнного стану ніж для надзвичайного. Правове регулювання та умови запровадження надзвичайного та воєнного стану передбачені окремими законами.

Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» вводить воєнний стан, що впливає на забезпечення рівності прав і свобод людини саме з боку держави, проте він спрямований більше на захист життя та унеможливорює ще більші порушення з боку воєнного агресора [122].

Станом на 2023 рік в Україні затверджено Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України.

Статтею 3 Указу передбачено право держави на період дії правового режиму воєнного стану обмежувати конституційні права, встановлені статтями Конституції: 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53.

Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» запроваджується надзвичайний стан у разі:

- масових заворушень та при порушеннях правопорядку;
- чисельних зібраннях, що супроводжуються насильством;
- масових обмежень права і свободи людини і громадянина;
- перешкоджань виконувати свої обов'язки посадовим особам;
- блокування або захоплення певних особливо важливих об'єктів;
- захоплення місцевостей із порушенням нормальної роботи державних органів, органів місцевого самоврядування;
- спроб насильницького захоплення влади або зміни конституційного ладу;
- посягань на територіальну цілісність держави;
- загрози зміни державних кордонів;
- необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності державних органів влади.

Станом на 2023 рік в Україні введено надзвичайний стан у ряді областей Указом Президента від 23 лютого 2022 року № 63/2022 та встановлено ряд

заборон, зокрема щодо проведення страйків, масових заходів, розповсюдження інформаційних матеріалів та посилено охорону громадського порядку [121].

Закон України «Про свободу совісті та релігійні об'єднання» прийнято Верховна Рада України 23 квітня 1991 року. Він закріпив новий характер ставлення держави до церкви, відкрив широкі можливості для задоволення релігійних потреб людини, надав релігійним організаціям право на просвітницьку та іншу суспільно-корисну діяльність [130].

Крім зазначених актів, варто відмітити, що в законодавстві України є ряд галузевих документів, які визначають загрози внутрішньополітичній безпеці.

Також відмітимо, що сфера має розвиватися, а тому ряд важливих проєктів чекають свого розгляду, зокрема Проєкт Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів».

Оскільки формат нашого дослідження не дозволяє нам опрацювати кожен акт у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, ми сформуваємо нормативно-правову базу та додали її до дисертації у Додатку В.

До головних напрямів розвитку законодавства з метою забезпечення внутрішньодержавної безпеки та функціонування політичної системи України й української держави можна віднести: виявлення кризових та деструктивних явищ внутрішньополітичній сфері життєдіяльності держави й суспільства; сприяння процесам відродження та збереження загальнонаціональної злагоди суспільства на основі соціальної справедливості, додержання прав людини, громадських свобод і національних інтересів; охорону навколишнього природного середовища, водних та інших ресурсів, організацію боротьби зі стихійними лихами, катастрофами, тероризмом тощо.

Попри наявність всіх означених вище документів, а також сформованої нами згідно з Додатком В нормативно-правової бази у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, перелік актів все ж потребує доповнення, оскільки законодавча база доповнюється та розширюється.

У зв'язку з відсутністю взаємопов'язаних нормативно-правових актів щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки, яка є невід'ємною частиною

політичної і національної безпеки маємо цілу низку перешкод на шляху до повноцінної реалізації державою своїх обов'язків. Ситуація посилюється ще й відсутністю розроблених науковцями пропозицій щодо заходів із забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави.

Наявна гостра недостатність правового врегулювання щодо політичних відносин між політичними суб'єктами, що значно ускладнює настання якісних змін у цій сфері. Лише реалізація науково обґрунтованої державної політики може створити ефективну систему протидії виникнення загроз у цій сфері.

Також ми визнаємо, що станом на 2023 рік коли триває повномасштабне вторгнення існує нагальна потреба в розробленні єдиного комплексного системо утворюючого законодавчого акта, який би забезпечив:

- створення єдиного уявлення щодо державної політики у сфері внутрішньополітичної безпеки (Стратегії політичної безпеки та Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України);
- розроблення організаційно-правових механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- визначення правових статусів суб'єктів внутрішньополітичних відносин, встановлення їх відповідальності у сфері;
- створення системи підготовки кадрів, які використовуються в галузі забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Підбиваючи підсумки можемо зазначити, що діяльність держави у внутрішньополітичній сфері є цілком самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Про це свідчить напрацювання Верховної Ради України та наведена нормативно-правова база. Україна за час незалежності напрацювала як загальні так і галузеві норми, проте вона не має окремого акту, що на нашу думку потребує виправлення. Внутрішньополітична безпека займає важливе місце у системі забезпечення національної безпеки України. Тож, на нашу думку, цілісний розвиток нашої держави як незалежної, суверенної, демократичної, соціальної, правової та економічно стабільної держави прямо залежить від рівня безпеки у внутрішньополітичній сфері.

2.3. Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Ми з'ясували, що для реалізації державної політики національної безпеки, захисту національних інтересів у внутрішньополітичній сфері суспільного і державного життя створюється система забезпечення національної безпеки. Реалізація затвердженої концепції безпеки головним чином залежить від використання різноманітних чинників.

Говорячи про систему забезпечення внутрішньополітичної безпеки як про сукупність суб'єктів таких як державні органи, організації, посадові особи та громадяни, що організовані державою ми враховуємо те, що їх об'єднують цілі та завдання щодо захисту національних інтересів, а також те, що вони здійснюють узгоджену діяльність у межах чинного законодавства України.

Розділ 3 нашого дослідження містить наукову оцінку стану забезпечення внутрішньополітичної безпеки тож ми вже провели аналіз інституційного та нормативно-правове забезпечення. В даному параграфі розглянемо його особливості та те, що характеризує систему забезпечення безпеки.

Ми зазначали раніше, що система забезпечення безпеки – це єдиний механізм державно-правового характеру у якому кожний вказаний вище суб'єкт у межах повноважень виконує притаманні йому функції які визначаються законодавством України щодо опіки та захисту національних інтересів. Діяльність суб'єктів забезпечення безпеки в сучасних правових державах відповідно до законодавства України має бути доступною для контролю [67].

Основними на думку Гетьманчука М. П., Грищука В. К., Турчина Я. Б. та ін., що визначають функціонування системи забезпечення національної безпеки, зокрема у внутрішньополітичній сфері є ряд функцій [32].

Насамперед до функцій відносяться ряд *інституційних потреб, що охоплюють:*

– формування організаційної структури системи забезпечення національної безпеки;

- створення державного апарату з чітким розподілом функцій між державними органами;
- регулярне вдосконалення нормативно-правових засад для належного забезпечення системи;
- створення сил та засобів забезпечення національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки;
- підтримка в готовності структурних елементів системи, а саме її складових частин: кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне забезпечення.

Наступна функція – *управління діяльністю інституцій, що охоплює:*

- планування заходів щодо забезпечення національної безпеки шляхом розробки стратегій, концепцій та інших документів;
- організація керівництва структурними елементами;
- оцінку результатів, дій та наслідків, а також витрат на проведення заходів з метою забезпечення національної безпеки.

Також функція планування діяльності та здійснення *оперативної роботи, що охоплює:*

- визначення національних пріоритетів та інтересів;
- виявлення можливих загроз, їх оцінку, причин виникнення та наслідки, а також їх прогнозування;
- запобігання виникнення дестабілізуючих чинників на національні інтереси, а також усунення впливу;
- розв’язання конфліктів та ліквідацію їх наслідків, локалізацію впливу дестабілізуючих чинників, деескалацію кризових явищ.

Функція – *участь у міжнародних безпекових системах, що охоплює:*

- участь у роботі багатосторонніх керівних органах, що забезпечують політичних, економічний та військовий захист;
- набуття членства глобальних, міжнародних, а також регіональних безпекових систем;

- проведення спільне заходів у рамках міжнародних безпекових систем;
- розроблення законодавчої бази, у сфері відносини між державами щодо взаємодії в галузі безпеки.

Головними принципами забезпечення внутрішньополітичної безпеки, згідно з основними державними документами, є: пріоритет прав людини; верховенство права; важливість проведення мирних засобів; релевантність заходів реальним та потенційним загрозам; адекватність захисту національних інтересів; демократичний військовий цивільний контроль; громадський контроль над структурою системи забезпечення безпеки; взаємна відповідальність інтересів держави та суспільства; баланс інтересів держави, суспільства та особи; чітке розмежування повноважень функцій органів влади.

Перед системою забезпечення внутрішньополітичної безпеки постають важливі завдання, виконання яких покладається на державу. Діяльність державних органів повинна проводитися з урахуванням як геополітичної, так і внутрішньої обстановки в Україні, а також зосереджуватися на своєчасному виявленні, прогнозуванні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз. Крім того, органи мають стояти на захисті людини, її конституційних прав і свобод, на захисті суверенітету і збереженні територіальної цілісності, прикордонного простору, забезпеченні особистої безпеки, боротьбі зі злочинністю, дотриманні правопорядку, зміцненні законності, збереженні політичного та соціального стану суспільства. Також держава повинна враховувати економічні показники країни, вдосконаленні системи державної влади.

Питання прогнозування пов'язані із розробкою органами влади Стратегій.

Досягнення завдань внутрішньополітичної безпеки здійснюється за такими основними напрямками:

- захисту конституційних засад, конституційного устрою та конституційних прав і свобод людини і громадянина
- запобігання порушеннями законності та захист правопорядку;

- створення реально функціонуючих механізмів захисту прав особи, зокрема судових;
- побудова системи боротьби відносно спроб втручання у внутрішні справи України;
- вдосконалення системи політичної влади для зміцнення демократії;
- забезпечення політичної стабільності, взаєморозуміння в суспільстві, формування громадянського миру та запобігання екстремізму;
- підвищення ефективності функціонування політичної організації держави та політичних інститутів;
- забезпечення прозорості роботи державних органів, прийняття чітких управлінських рішень та відповідне інформування населення;
- зміцнення довіри до владних інститутів шляхом забезпечення роботи антикорупційної системи;
- створення повноцінного, такого, що діє ефективно, місцевого та регіонального самоврядування [8];
- вдосконалення політичних, правових, соціальних, економічних та духовно-культурних засад етнонаціональної політики;
- відпрацювання ефективних механізмів погодження інтересів етнічних груп та спільнот, розв'язання міжнаціональних суперечностей;
- формування стабільного міжконфесійного середовища та запобігання загостренню конфліктів на релігійному підґрунті, недопущення протистояння різних церков щодо розподілу сфер впливу на території України.

Вся сукупність визначених напрямів державної політики має забезпечити політичну стабільність, розвиток України як правової, демократичної і соціальної держави та утвердити європейське спрямування держави.

Державна політика з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки, насамперед, передбачає необхідність формування нового громадянського суспільства, вищого рівня політичної свідомості та політичної культури. Великого значення набувають виховання і освіта, адже без глибоких знань

законодавства, прав, свобод та обов'язків людини і громадянина розвиток суспільства не відбувається, а тому значення набуває викладання дисциплін, зокрема «Внутрішньополітична безпека» для студентів підготовки бакалаврів.

Вивчення дисципліни «Внутрішньополітична безпека» набуває особливої актуальності у зв'язку із потребою у проведенні освітньої реформи, що визначається як одна із першочергових змін на шляху до євроінтеграції. Освіта формує систему цінностей та здатна змінити свідомість, яка на метнальному рівні робить на ближче до Європейського Союзу і впливає на укорінення європейських принципів у роботу органів влади.

В межах нашого дослідження звернемо увагу, що національна безпека у соціальній сфері, яка ставить перед собою стимулюванням всебічного захисту культурного потенціалу країни сприяє внутрішньополітичній безпеці шляхом проведення освітніх реформ та відповідних спеціальностей (див. Рис. 4.).

2021 року Факультет морського права при Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова розпочав набір за новою освітньо-професійною програмою «Внутрішньополітична безпека» в межах спеціальності 256 «Національна безпека», що стосується 25 галузі знань, а саме «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).

Вищий заклад освіти запевняє, що освітньо-професійна програма має міждисциплінарний підхід та є однією із найпопулярніших спеціальностей в європейських університетах та американських навчальних закладах. Викладачі на курсі – це експерти з національної безпеки за окремими сферами забезпечення і видами діяльності, а саме політичної, економічної, інформаційної та воєнної безпеки є працівниками різних безпекових структур, зокрема правоохоронних, Служби безпеки України та ін. Програма обіцяє абітурієнтам можливість стажуватися в міжнародних центрах спеціалізації безпеки, при штабі оперативного командування Збройних сил «Південь», Головному управлінні Національної поліції в Миколаївській області, а також Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України.

Статистика вступу, за вказаною спеціальністю складає, відповідно до інформації сайту <https://vstup.osvita.ua/>:

- у 2021 році всього прийнято заяв 29, зараховано на контракт 11;
- у 2022 році всього прийнято заяв 18, зараховано на контракт 15;
- у 2023 році всього поданих заяв 17, зараховано на контракт 17;

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

розпочав набір на унікальну та затребувану освітньо-професійну програму

«ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА»
Першого рівня вищої освіти

за спеціальністю 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності) галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»
Кваліфікація: бакалавр з національної безпеки

Причини обрати освітньо-професійну програму "Внутрішньополітична безпека":

- одна з найпопулярніших спеціальностей в американських та європейських університетах;
- міждисциплінарний підхід;
- викладані спеціальності – це винятково експерти з національної (політичної, інформаційної, економічної та воєнної) безпеки, працівники правоохоронних структур, Служби безпеки України;
- оволодієш англійською мовою на рівні міжнародного сертифікату B2;
- отримаш можливість стажуватися в міжнародних безпекових центрах, головному управлінні Національної поліції в Миколаївській області, Оперативному командуванні «Південь» Збройних сил України, Національному інституті стратегічних досліджень при Президенті України;
- матимеш унікальну можливість пройти військову підготовку (за бажанням з третього курсу здійснюється навчання на військовій кафедрі).

Сертифікати ЗНО

- українська мова
- математика
- історія України/ іноземна мова/ біологія/географія/ фізика/ хімія

Телефон відповідального:
професор, доктор політичних наук **НИКОЛАЄНКО** Наталія Олександрівна
(068-07-08-400)

Рисунок 4. Оголошення про набір за новою ОПП «Внутрішньополітична безпека»*

* Джерело: розробка НУК імені адмірала Макарова (м. Миколаїв).

Наступним важливим пунктом забезпечення внутрішньополітичної безпеки можна вважати створення посад чи підрозділів відповідного спрямування. Наприклад, з відкритих джерел станом на грудень 2001 року ми дізналися про існування у складі Апарату Ради національної безпеки і оборони України Управління внутрішньополітичних аспектів національної безпеки. Станом на 2023 рік в Департаменті суспільних комунікацій Виконавчого органу Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація) функціонує Управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю.

А також в Київській обласній державній адміністрації функціонує Управління з питань внутрішньої політики. Управління внутрішньої політики, підпорядкований Департаменту «Адміністрація міського голови» Львівської міської ради, утворений з метою розробки та впровадження організаційно-функціональних заходів для реалізації політики у сфері інформаційної і

внутрішньої політики міської ради, її зовнішніх відносин та контролю за виконанням цих заходів.

Тож, ми з'ясували, що внутрішньополітична безпека України прямо залежить не лише від стану соціальної, інформаційної чи іншої безпеки. Внутрішньополітична безпека забезпечує формування державної політики у інших сферах життєдіяльності.

Засоби забезпечення внутрішньополітичної безпеки України – це комплекс заходів державного, організаційного, правового, інституційного та спеціального спрямування, які вчиняють органи державної влади для захисту інтересів держави, суспільства та особистості, що є гарантією безпеки. За своєю суттю внутрішньополітична безпека є системою гарантій захищеного самостійного розвитку України та її громадян без втручання з боку інших держав.

Усі засоби забезпечення внутрішньополітичної безпеки рівно як і національної безпеки поділяються односторонні, двосторонні та багатосторонні, вони можуть бути насильницькі (військові та невійськові) та ненасильницькі, прямі й непрямі (опосередковані), а також матеріальні та духовні. До невійськових засобів забезпечення безпеки належать усі засоби, якими володіє держава, окрім військової сили та міжнародних безпекових інституцій. Серед цих засобів забезпечення національної безпеки найважливішими засобами є політичні.

Під політичними засобами ми маємо на увазі форми, погляди, методи і способи діяльності суб'єктів, які забезпечують невійськове вирішення конфліктів. Сюди відносяться сучасне політичне мислення: переговори, особисті контакти політичних діячів, угоди та домовленості, співпраця військової та політичною сфери тощо.

Внутрішньополітична безпека є особливою сферою забезпечення національної безпеки, оскільки саме політичні засоби відносять до головного інструменту цієї сфери.

Структура засобів забезпечення внутрішньополітичної безпеки зрозуміло є складною, оскільки переговори, залагодження конфліктів це емоційна площина. Все це є політичними засобами. До засобів забезпечення внутрішньополітичної безпеки відносяться: дипломатія; особисті контакти сторін; політичні перемовини (консультації); укладання мирних угод і договорів; опрацювання концепцій і програм щодо спірних питань.

Вибір конкретних засобів і методів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України зумовлений необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних по силі, характеру і масштабам загроз національних інтересів у внутрішньополітичній сфері.

Засоби забезпечення внутрішньополітичної безпеки України наділені специфічними рисами, що характерні виключно цій сфері. До них відноситься:

- реальна можливість їх використання для вирішення проблем;
- ефективність застосування цих засобів у вказаній сфері.

Загалом побудова сучасної концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки має два основні елементи:

- мету;
- діючий політичний стан у державі, що визначає чи буде використано воєнізовану силу.

В державах із недемократичними режимами цілком можливе застосування силових методів..

Дієвість системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки залежить від того настільки повно враховуються і наскільки точно відображаються чинники визначення стану безпеки.

Чинники визначення стану національної безпеки чітко розділяються на військові й невійськові, а також на внутрішні і зовнішні. Розглянемо військові чинники, сюди відносяться: стан збройних сил, ступінь боєготовності, стан стратегічних резервів, мобілізаційна можливість, об'єми військових витрат, стан військової науки, професіоналізм особового складу, кількість союзників

держави, участь у військових союзах, наявність військової доктрини, наявність потенційних театрів військових дій. Це важливі складові військової політики.

Невійськові чинники є компонентами державної сили (міць) України встановлюють стратегічну інфраструктуру, політичний устрій, дипломатію, геополітичну ідеологію, природне розташування країни, економічні умови, в яких перебуває ця країна, економічний потенціал, структуру населення, людський чинник, суспільну стабільність, рівень громадянської дисципліни, рівень державної безпеки, досягнення стану правопорядку та інформаційної безпеки. Державною силою (міццю) виступає сукупність якостей (політичні, людські, духовні, військові та економічні), що визначають впливовість державної політики у сфері національної безпеки, її потужність. Ця сила є внутрішньою властивістю держави, яка виступає базою для реалізації її національних інтересів [78].

Загальна європейська, а також індивідуальна національній безпеці може бути порушена як через конфлікт між державами, так і через внутрішні конфлікти у державах-членах. Стан миру та рівень безпеки можуть посилюватися через розробку більш продуманої стратегії, яка буде поєднувати в собі два компонента: покращувати співпрацю між державами та формувати довіру між людьми всередині держави, проте станом на сьогодні жодна країна чи безпекова інституція не можуть дати адекватної відповіді на ситуацію, з якою зіштовхнулася Україна.

Протягом усіх років незалежності України становлення та розвиток її національної безпеки відбувалося в умовах економічного занепаду, поганій демографічній ситуації та загальної державної кризи українського суспільства. Тож досягнення необхідного стану національної безпеки здійснювалося українським суспільством через один із зовнішніх чинників, до яких належать отримання статусу суб'єкта міжнародних відносин.

Внутрішні чинники застосовувалися як намагання утвердити європейські цінності, демократію, здійснити економічні та ринкові реформи, дотримання

курсу на політичну, економічну, соціальну, конфесійну та етнічну стабільність у суспільстві, національне, культурне і духовне відродження України тощо.

Внутрішньополітична безпека, окрім зазначеного, також постає як захист політичних прав та політичної волі особи, а тому політична сфера повинна бути убезпечена від свавілля силових структур під якими розуміється армія, правоохоронні органи, розвідки, контррозвідки, військові формування тощо.

Тож ми з'ясували, що невід'ємною частиною забезпечення безпеки поряд із політичними засобами є силовий сектор, при чому вони постійно перетинаються і проникають у сферу одне одного. До сектору сил забезпечення національної безпеки входять: перш за все, всі компоненти військової організації України; силові органи та служби, що забезпечують роботу підприємств, на транспорті, органи охорони здоров'я населення.

Сили забезпечення національної безпеки функціонують відповідно до рішень Верховної Ради України, Стратегій, Концепцій, Програм та планів забезпечення безпеки. Застосування спецзаходів зазначеними інституціями визначається затвердженими Порядками, Процедурами та законодавством.

Нами було встановлено, що гарантування національної безпеки означає визначення та виконання основних завдань щодо забезпечення військової безпеки не лише під час воєнного стану, а й у мирний. Щодо внутрішньополітичної безпеки, то до таких завдань у мирний час належить прогнозування мети й характеру загроз у внутрішньополітичній сфері для їх вчасного запобігання.

За ступенем шкоди національним інтересам загрози мають варіації: виклики, ризики, загрози та власне загроза.

Найбільшу небезпеку національній безпеці в сфері внутрішньої політики становлять наступні загрози:

- посягання на конституційний лад і державний суверенітет України;
- порушення прав громадянина на території та за межами України;
- недосконале законодавство у сфері пропаганди та використання публічних медіа для впровадження різних своїх ідей політичних сил;

- розповсюдження неправдивої інформації про роботу системи забезпечення безпеки;
- дезінформація та недостовірна інформація про події в країні та за кордоном;
- сепаратистські настрої в окремих регіонах країни;
- тенденції повалення конституційного ладу у деяких політичних силах та громадських об'єднань;
- діяльність угруповань, що спрямована на порушення територіальної цілісності України, розпалення релігійної та расової ненависті, підтримки соціальної ворожнечі;
- розповсюдження терористичних ідей серед підприємств, що обслуговують сферу забезпечення безпеки;
- тенденції до виникнення кризових явищ та відкритих конфліктів у міжетнічних і міжконфесійних відносинах;
- виникнення радикальних ідей в діяльності національних меншин і релігійних громад;
- прояви екстремізму серед громадян та їх об'єднань;
- недорозвиненість системи контролю за дотриманням Конституції і законів України;
- низька політична освіта політичних лідерів та суспільної еліти, її суперечливі геополітичні орієнтації.

Наступним кроком визначимо загрози. У внутрішньополітичній безпеці такими є явища, певні тенденції і чинники, які ускладнюють або можуть ускладнити збереження національних цінностей та реалізацію національних інтересів у внутрішньополітичній сфері.

Окремо варто звернути увагу на те, що внутрішні небезпеки фактично складають основні загрози функціонування усієї системи забезпечення національної безпеки України. Наприклад, економічній нестабільності та духовне спустошення бідних верств населення України. Сюди також

відносяться тенденції підміни національної безпеки на сімейну чи кланову, відсутність єдиної національної ідеології. Все це може бути основою розвитку ультрарадикальних рухів, що є викликами національній, політичній і внутрішньополітичній безпеці держави. Також значну проблему складає втрата культурних цінностей та соціальних норми, коли інституції стають нестійкими та вразливими, а деякі представники суспільства невдоволені своїми соціальним становищем.

Після нападу росії 24 лютого 2022 року та мобілізації українського населення, в першу чергу чоловіків, можуть виникнути специфічні загрози у вигляді військовослужбовців. Професійні військові в умовах кризи українського суспільства, проблем з розвитком Збройних Сил можуть не сприймати роль політичних, а також демократичних засобів розв'язання проблем і застосувати військові чинники, відстоювати силове спрямування політики безпеки.

Відмітимо, що багато науковців вважає, що загрози внутрішнього характеру мають вирішальне значення у виборі підходу до забезпечення національної безпеки. Тобто існує думка, що вибір підходу має здійснюватися передусім у контексті закономірностей та особливостей суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку держави [71, с. 136].

Політичними небезпеками внутрішнього спрямування виступають соціальні явища (дії та процеси), які здатні послабити дійсну владу та встановлений законний правовий порядок. Політичні дії здатні викликати хаос у суспільстві, міжусобиці, конфлікти та кризові явища, викликати втрату незалежності, ослабити силу та міць держав, викликати загальну деградацію, позбавити народ права проявлятися, позбавити особу політичних прав, а опозицію діяти відносно влади. В матеріальному виразі це конфронтаційні дії в боротьбі за світову і внутрішню державну владу політичних суб'єктів проти інших структур, держав, партій, еліт, соціальних груп або окремих осіб. Також сюди відносяться процеси такі, як зростання злочинності, наркоманія, тероризм тощо. Пояснимо, що якщо не вдасться подолати наркоманію в державі в

майбутньому це явище здатне призвести деградацію суспільство і знищити державу зсередини. Тож бачимо, що неполітичні явища можуть стати цілком політичними [71, с. 138].

Наприклад, це може бути внутрішній конфлікт, під час якого відбуваються зіткнення між урядовими силами правопорядку і навіть армійськими підрозділами, які намагаються підтримати конституційний порядок, та опозицією до уряду, яку ті чи інші країни (з огляду на свою зацікавленість у конфлікті) можуть називати «демократами», «сепаратистами», «терористами», «бойовиками» тощо. Часто опозиція має найсучаснішу зброю (хто її озброює, зазвичай не афішується). Це може бути фактично й зовнішня агресія, яку Рада безпеки ООН за визначеною процедурою санкціонує як миротворчу чи гуманітарну операцію з метою захисту цивільного населення або як контр терористичну операцію для знищення баз і таборів терористів.

Наведемо роз'яснення притаманних темі явищ, які згадуються вище.

Демократ – це прихильник демократії, такої форми управління, політичного ладу, при якому верховна влада належить народові.

Сепаратизм (від лат. *separatus* – відокремлення) – це явище, яке характеризує бажання спільноти, групи населення відокремитися від загалу; надання регіону чи частині держави автономних прав чи повноцінне створення нової держави.

Тероризм – це діяльність, яка має суспільно небезпечний характер та полягає у застосуванні насильства до населення та органів влади з метою досягнення злочинних цілей, застосовуючи при цьому залякування людей, захоплення заручників, здійсненні підпалів, застосуванні тортур, посягань на життя чи здоров'я людей, вчиненні убивств або погрози вчинення таких ій.

Бойовики – учасники бойової групи чи загону, терорист.

Екстремізм – прихильність до крайніх поглядів і заходів у політиці.

Наприкінці, як визначальну складову забезпечення національної безпеки розглянемо українську національну ідею, яка констатує ідеології нації, напрям

розвитку держави, надію на світле майбутнє. Це політична програма народу, стратегія державотворення, норми єдиної економічної політики, освіченість народу, його менталітет, єдність духовності та моралі нації. Подібні принципи формування української політичної нації є визначальними для забезпечення національної безпеки. Оскільки констатування української національної ідеї – це формування єдиного погляду нації, синтез національних ідей державності, конституційного порядку, солідарності та громадянського миру, духовності та патріотизму. Також зазначимо, що на фундаменті єдності держави, консенсусу політичних рухів, плюралізму політичних сил, національної самоідентифікації народу відбувається реальне творення української політичної нації.

Глобалізаційні процеси послаблюють здатність держав нейтралізувати загрози національної безпеки. Виникає посилення зовнішніх державних джерел політичного впливу, деформування національної ідентичності. Це вимагає нових підходів до визначення та реалізації державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

У вересні 2020 році Президент України затвердив стратегію національної безпеки, де життєво важливі національні інтереси, а саме: «територіальна цілісність, державний суверенітет, демократичний стан та конституційний лад України – мають бути захищені також від невоєнних загроз з боку російської федерації та інших держав, зокрема спроб спровокувати внутрішні конфлікти».

Пункт 45 Розділу III «Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки» Стратегії правоохоронні, розвідувальні, контррозвідувальні та спеціальні державні органи відповідно до своїх компетенції мають пріоритетні завданнями щодо:

- активна протидія підривній діяльності спецслужб інших країн;
- перешкоджання пропаганді, кібератакам та інформаційним операціям російських спецслужб;
- боротьба з сепаратизмом, тероризмом, екстремізмом;
- припинення діяльності незаконних збройних формувань;

- перешкоджання насильства спричиненого різністю політичних поглядів;
- отримання повної інформації про політичну обстановку в світі;
- протидія зовнішнім загрозам та сприяння безпеці національних інтересів України.

Отже, система забезпечення внутрішньополітичної безпеки України складна та має свої особливі аспекти. Проте можемо однозначно стверджувати, що державна політика забезпечення внутрішньополітичної безпеки України встановлює пріоритетність національних інтересів у сфері шляхом врахування пріоритетів визначених вищими в структурі документів, а саме: Стратегії національної та політичної безпеки України. Від того, як саме корелюється військові та невійськові чинники, внутрішні та зовнішні явища національної безпеки залежить ефективність системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Також державна політика у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України ґрунтується на принципі єдності та взаємодоповнюваності як національної, так і регіональної безпеки.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертаційного дослідження здійснено оцінку стану забезпечення внутрішньополітичної безпеки, що являється важливим аспектом до глибшого вивчення системи державної влади, яка в свою чергу здійснює управління суспільством і складається з конкретних державних механізмів.

Другий розділ містить наступні параграфи:

§ 2.1. Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

§ 2.2. Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

§ 2.3. Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

У першій частині другого розділу проаналізовано інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Ми з'ясували, що внутрішньополітична безпека має своє інституційне середовище зі своїми компонентами (інститутами), які беруть участь у формуванні система

забезпечення національної безпеки. В структурному вигляді це організована державою система державних і недержавних інститутів, що об'єднані спільними цілями з метою захисту нації та національних інтересів. Інститути взаємодіють між собою та діють відповідно до раніше встановлених критеріїв, методів та законодавчо закріплених засобів.

У сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки існує система організацій – суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки:

- парламент;
- президент;
- виконавчі органи влади;
- суди загальної юрисдикції;
- державні адміністрації в регіонах;
- організації місцевого самоврядування;
- військова організація, збройні сили та органи захисту підприємств;
- військові формування, передбачені законодавством України;
- громадяни, громадські об'єднання.

У другому параграфі другого розділу проаналізовано нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

За роки незалежності в Україні закладено основне законодавче підґрунтя системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Країна суттєво попрацювала над створенням нормативно-правової бази, в якій визначено основні принципи та функції забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Сюди відносяться документи, що регламентують роботу органів, об'єднань громадян і громадян, встановлюють повноваження державних органів щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Ми сформуваємо чотири основні функції нормативної бази, охарактеризували її рівні. Встановили, що нормативно-правове забезпечення має документальну означеність. Основу нормативно-правового забезпечення внутрішньополітичної безпеки України складають: Конституція, Стратегії,

Концепції, Доктрини, Закони України, Плани дій для інституцій та інші документи з питань безпеки, які вносяться Радою національної безпеки і оборони України на розгляд Президента і затверджуються його указами.

Детально ми зупинилися на таких документах:

- Декларації про державний суверенітет України;
- Конституції України;
- Концепції (основи державної політики) національної безпеки;
- Воєнній доктрині України;
- Законі про основи національної безпеки України;
- Законі про національну безпеку України;
- Стратегії національної безпеки;
- Концепції забезпечення національної системи стійкості;
- Посланні Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище держави до Верховної Ради України;
- Виборчому кодексу України;
- Законі про засади внутрішньої і зовнішньої політики;
- Законі про Уповноваженого Верховної ради з прав людини;
- Законі про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб;
- Законі про свободу совісті та релігійні об'єднання;
- Указі Президента України від 24 лютого 2022 року про введення воєнного стану в Україні, що затверджено окремим законом.

За результатами проведеного дослідження ми сформуваємо нормативно-правову базу у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, де згрупували акти за напрямками.

У третій частині другого розділу проаналізовано особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Ми перелічили основні функції системи забезпечення національної безпеки у внутрішньополітичній сфері. Визначили головні принципи

забезпечення внутрішньополітичної безпеки, згідно з основними державними документами. Сформували завдання, які постають перед системою забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Перелічили основні напрями за якими здійснюється досягнення завдань внутрішньополітичної безпеки. Ми з'ясували, що великого значення набувають створення посад в органах влади, освіта та підготовка вузькоспеціалізованих спеціалістів за професійною програмою «Внутрішньополітична безпека».

У цьому параграфі ми зупинилися на важливості політичних засобів забезпечення безпеки України. Визначили їх специфічні риси та елементи.

Під політичними засобами ми визначили форми, погляди, методи і способи діяльності суб'єктів, які забезпечують невійськове вирішення конфліктів. Сюди відносяться сучасне політичне мислення: переговори, особисті контакти політичних діячів, угоди та домовленості, співпраця військової та політичною сфери тощо.

До особливостей забезпечення безпеки відносяться певні чинники, які поділяються на військові та невійськові, внутрішні та зовнішні. Навели варіацію загроз за ступенем можливої шкоди національним інтересам (небезпека, ризик, виклик та загроза). Опираючись на Стратегію національної безпеки України звернули увагу на невоєнних загрозах з боку російської федерації та її спроб підбурити внутрішні конфлікти. До специфічних загроз ми віднесли позицію військовослужбовців, які в умовах системної кризи суспільства, можуть відстоювати силове спрямування політики безпеки.

Дали визначення «внутрішньополітичної небезпеки» та поняттям «демократ», «сепаратизм», «тероризм», «бойовики» та «екстремізм».

У кінці згадали про важливість фактору «національної ідеї».

Отже, можна зробити висновок, що внутрішньополітична безпека це поєднання випереджальних заходів, заходів з виявлення та усунення тих небезпечних явищ, які можуть зупинити реалізацію політичних інтересів країни, суспільства та окремих громадян, чи стати причиною політичної деградації і призвести до руйнації держави.

РОЗДІЛ 3.
НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Зарубіжний досвід удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки та можливості його застосування в Україні

В нашій державі існує ціла низка складних проблем у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, які головним чином сформувалися після того, як Україна обрала для себе шлях Європейської та Євроатлантичної інтеграції.

Враховуючи євроінтеграційний вибір України та динамічний характер її внутрішньополітичного життя доречно вивчити зарубіжний досвід державної політики держав-членів Європейського Союзу та інших провідних країн світу. Зарубіжний досвід буде доцільним з метою практичного застосування при розбудові системи національної безпеки, зокрема, і у внутрішньополітичній сфері де криза більш ніж очевидна.

Свою ефективність, структурну довершеність та функціональну збалансованість на сьогодні вже довели такі успішні демократичні системи як США та Великобританія, Німеччина та Франція. Але Україні необхідно адекватно застосувати досвід найуспішніших країн світу, трансформуючи його під власну специфіку та коректно, з урахуванням національної унікальності України.

В різні історичні часи забезпечення безпеки було основним напрямком політичних процесів про що свідчать міжнародні наукові розробки в проектах: «Рада загальноєвропейського союзу» П'єра Дюбуа (1306 року); «Союзна рада» Іржі Подебрада (1464 року); «Постійний конгрес» Емеріка Крюса (1623 року); «Верховна рада» Вільяма Пенна (1693 року); «Проект вічного миру»

Шарля Сен-П'єра (1713 року); «Союзна рада» Йоганна Каспара Блюнчлі (1876 року), «Роздуми про мир і війну» Василя Малиновського¹ (1803 року).

Після закінчення двох світових воєн важливою віхою в історії було створення організацій для забезпечення міжнародного миру Ради Ліги Націй і Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН).

Міжурядова організація Ліга Націй, мала на меті роззброєння, забезпечення колективної безпеки й дипломатичне врегулювання суперечок між країнами. Проіснувала не довго та припинила своє існування в 1946 році.

В 1945 році на Кримській конференції в м. Ялті було досягнуто домовленість щодо створення ООН, де Рада Безпеки постійно діючий орган. На Раду покладено відповідальність відповідно до ст. 24 Статуту ООН за підтримку миру і безпеки на міжнародному рівні. У Ради є ряд прав, зокрема застосовувати примусові заходи до тих держав, які змінюють стан миру і безпеки. До складу Ради входять 15 держав-членів (п'ять постійних і 10 непостійних). Непостійні члени затверджуються Генеральною Асамблеєю ООН на дворічний термін (кожного року по 5). Постійними членами є: США, Великобританія, Франція, Китай та росія [58, с. 90].

Україна була одним із засновників ООН і обиралась непостійним членом Ради в наступні роки: 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017.

Деякі науковці виділяють існування двох моделей управління сектором безпеки, оборони та формування безпекової політики. Моделі відрізняються рівнем децентралізації управління і називаються: «англосаксонська» та «континентальна» (німецько-французька модель).

Якщо розглядати Україну для впровадження децентралізації сектора безпеки, оборони та формування безпекової політики то науковці однозначно відкидають такий варіант. Прийнятною все ж є централізована модель управління, оскільки в сучасних українських умовах говорити про таку модель – ставити під сумнів цілісність держави.

¹ філософ часів російської імперії українського походження, український патріот. Головною працею є трактат про національне самовизначення як основу незалежного політичного буття народів.

Європейський Союз має у своєму складі країни-члени, що також розділяють членство в НАТО. Це переважна кількість країн ЄС, але Австрія, Ірландія, Фінляндія та Швеція не входять до цього списку. Узагальнюючи можна виділити те, що створення високих стандартів життя соціуму, додержання демократичних прав і свобод це основні принципи та ключові завдання національних урядів та їх систем національної безпеки [150, с. 37].

Україна ж тривалий час знаходилась під впливом тоталітарних та авторитарних режимів, які отримали можливість змінити розвиток державних інститутів в недемократичному напрямі та деформувало світоглядні установки суспільства. Невизначеність населення щодо власної ідентичності, перманентна політична криза, непоборна корумпованість, інформаційна вразливість, від'їзд інтелектуалів за кордон призводить до втрати захищеності [82, с. 144].

Система національної безпеки кожної держави, перш за все, опирається на концептуальні документи та нормативно-правові акти, що являють собою концептуальні погляди на статус держави в світі, національні інтереси та цінності, а також реальні та потенційні загрози національній безпеці. Такі документи мають конкретний вигляд і представлені як:

- «Стратегія національної безпеки» діє в США, Україні та ін.;
- «Біла книга» укладається у Великобританії, Німеччині, Франції, Китаї, Японії та інших країнах;
- «Політика національної безпеки» діє в Туреччині та Канаді;
- «Стратегічна концепція національної оборони» діє в Італії;
- «Військова доктрина» розробляються в Україні;
- Закон про національну безпеку діє в Казахстані, Україні;
- інші правові акти.

Дані документи є базовими у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки формулюють основи державної політики, містять основні механізми забезпечення національної безпеки і її видів, реалізації її цілей і завдань. Проте перелічені документи розрізняються за своїм найменуванням. В чому ж різниця?

Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) – це певний спосіб розуміння будь-якого предмета, явища чи процесу, що заснований на точці зору на цей предмет, керівна ідея для їх систематичного висвітлення. Концепція є документом, що об'єднує в собі всі засадницькі ідеї та займає найвищий рівень в системі нормативно-правових актів в сфері національної безпеки. Нижчестоящі документи, як то Стратегії, Доктрини, Закони, Програми, Плани, Положення тощо, розробляються та затверджуються опираючись на Конституцію і Концепцію. Завданнями перелічених документів є конкретизації положень Концепції та надання їм більш окресленого спрямування відповідно до сфер життєдіяльності суспільства, зокрема внутрішньополітичної.

Доктрина (від лат. *doctrina* – вчення) – це концепція, систематизована праця, сукупність принципів чи поглядів на будь-що. Складова частина концепції національної безпеки – це Воєнна доктрина, що являє собою поєднання основних принципів, настанов та положень щодо організації безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів. Вона визначає державну політику у військовій сфері.

Стратегія (від грец. – мистецтво полководця) – наука про війну, для воєначальника, загальний план військової діяльності на тривалий період часу. Адміністрацією Президента США Р. Ніксона в 1969 році як основоположний доктринальний документ була розроблена Стратегія національної безпеки США, в якій визначалися цілі, завдання, методи і засоби реалізації національної та геополітичної безпеки. Стратегія являється є документом цільового планування та основою військово-політичного курсу США.

У багатьох країнах світу активний процес по реорганізації системи забезпечення національної безпеки почався після закінчення Другої світової війни. Цей процес найбільш активно відбувався в США. Важливого впливу зазнали Великобританія, Франція та Німеччина, розробивши свої «Білі книги». Стратегія національної безпеки Китаю, на відміну від американської, позбавлена активної наступальної позиції, але в якості держав-орієнтирів з ефективним забезпеченням національної безпеки він теж орієнтується на США.

Сполучені Штати Америки є лідером світу у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема, і внутрішньополітичній.

Терористичний акт 9 вересня 2001 року змусив переосмислити безпекові стандарти в штатах. Президентом видано указ № 13228, який заклав ґрунт для формуванню принципово нової організаційної структури, що здатна забезпечувати безпеку додатково посилюючи існуючої системи.

У жовтні 2001 року прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом», в якому спецслужби отримали більш широкі повноваження. Закон дає можливість простіше правоохоронним органами отримати санкції суду щодо заходів із прослуховування та проведення обшуків підозрюваних у екстремізмі та пов'язаних з ними осіб.

Нова організаційна структура системи національної безпеки отримала назву Системи внутрішньої безпеки/Homeland Security System, до складу якої входять: Рада внутрішньої безпеки/Homeland Security Council та Служба внутрішньої безпеки/The Department of Homeland Security. До штатного розпису введено посаду помічника Президента з внутрішньої безпеки Управлінням внутрішньої безпеки. Фахівець, що обійме цю позицію зобов'язаний розробити і реалізувати Стратегію внутрішньої безпеки та Стратегію координації діяльності спецслужб.

Указ Президента від 13 листопада 2001 року «Про затримання, обіг і розгляд справ щодо негромадян в ході війни з тероризмом» дозволив справи про міжнародний тероризм розглядати спеціальним військовим комісіям, а рішення приймає Президент або міністр оборони.

Головною інституцією в структурі системи забезпечення безпеки США є інституція, яку створено відповідно до Закону «Про національну безпеку» 1947 року. Рада національної безпеки США почала функціонувати як вищий консультативний орган при адміністрації Президента [30, с. 532].

Президент щорічно подає у Конгрес Стратегію національної безпеки США, в якій визначаються основні цілі, завдання і напрями діяльності адміністрації на найближчий рік у сфері зовнішньої та внутрішньої політики.

На різних етапах історичного розвитку Стратегія національної безпеки набувала різного вигляду. Одними з основних цілей Стратегії 2002 року було зміцнення безпеки, сприяння економічному процвітання, збереження суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави, боротьба з тероризмом, розповсюдження демократії за кордоном, захист кожного американця де б він не був чи в країні, чи за її межами. В січні 2018 року була затверджена нова Стратегія, яка, на відміну від попередніх, визначила як загрозу для США не окремі терористичні організації, а держави: Китай, росію та Іран. Загалом, акцент в бік визнання загрози з боку держав, а не організацій чітко був визначений у Військовій стратегії 2015 року [78, с. 220].

Національні інтереси поділені на три категорії: життєво важливі інтереси, важливі національні інтереси, інші інтереси та інтереси гуманітарного порядку. До останнього належать, зокрема, порушення прав людини, що відстоюватимуться через прийняття певних дій для усунення порушень, а саме через: підтримання процесу демократизації, здійснення громадянського контролю над військовими та інше [78, с. 222].

Загрози інтересам поділені на декілька груп: локальні, транснаціональні, регіональні; діяльність іноземних розвідувальних служб; впровадження шкідливих технологій; порушення звичайної роботи державних органів та структур. Стратегія має характерну особливість – опис методів боротьби та ефективного протистояння загрозам, але вони всі мають зовнішній характер.

Найважливішим інструментом реалізації американської стратегії національної безпеки вважається розвідка, якій приділяється особлива увага. Окреме місце посідають контррозвідувальні заходи. Основними завданнями по протидії іноземним спеціальним службам є: реалізація всеохоплюючих програм щодо забезпечення безпеки, постійна оцінка намірів і потенційних об'єктів уваги іноземних спецслужб.

До основних пріоритетів щодо зміцнення безпеки належать, зокрема:

- сприяння у створенні демократичної, мирної і неподільної Європи;

- стимулювання процесу створення сильного Тихоокеанського співтовариства;
- продовження виконання Штатами ролі світового лідера;
- діяльність США в інтересах зміцнення глобального миру;
- посилення співробітництва з метою протидії новим викликам міжнародної безпеки, де односторонніх дій не достатньо [78, с. 224].

В загальному, характеризуючи Стратегію національної безпеки США можна відзначити наявність чітко окресленого керівного принципу її будови, а саме пропорційність. Мова про правильне співвідношення всіх складових Стратегії, а також застосування сили такої інтенсивності, що відповідає рівню загрозам тощо.

2022 року США оприлюднило нову Стратегію національної безпеки США/ National Security Strategy of The United States of America. Її презентація мала відбутися раніше, але була відкладена через вторгнення росії в Україну.

Американський досвід слід розрізнити в три основних етапи: перший, «національну стратегію держави» як система державних стратегічних цілей держави у внутрішньо- і зовнішньополітичних галузях і шляхи досягнення на підставі раціонального розподілу ресурсів; другий, що охоплює частину політики і характеризує питання безпеки в усіх сферах існування суспільства; третій (1980-1990 рр.) – починається зі значного просування в області обґрунтування національної стратегії [12, с. 141].

Для України підходить позитивний досвід США щодо забезпечення національної безпеки держави. Вона має достатні можливості для його імплементації, зважаючи на ряд особливостей. Зарубіжним підходам до забезпечення національної безпеки властивий різкий оберт до внутрішніх проблем держави. А от в основі забезпечення з метою досягнення національних інтересів знаходяться чітко окреслені національні цінності та національна ідея, пошук якої в Україні поки що триває. Чіткий опис практичних методів протистояння загрозам, які виникають у внутрішньополітичній сфері США на нашу думку, суттєво покращить стосунки між державою і громадянами,

оскільки сприятиме хоча б деякому розумінню державних дій для пересічних громадян. Недовіра до держави виникає через низьку прозорість діяльності.

Стратегія національної безпеки європейських країн не відрізняється від міжнародної. Європейські країни є елементами єдиної системи колективної безпеки, а тому зникає потреба у військових силах і на перше місце виступають гуманітарні відносини між державами.

Політика національної безпеки Франції, найбільш цікава для нашого дослідження з точки зору надзвичайно активного протестного середовища. У державі відсутній єдиний документ, що регулює питання забезпечення національної безпеки. Основні положення в сфері містяться в Законі «Про національну оборону» 1959 року, а також в державній доктрині «Біла книга» 1972 року та інших стратегічних документах, що охоплюють питання оборони, зовнішньо і внутрішньополітичні відносини.

У головному безпековому документі Франції виділяються такі загрози як екстремізм, тероризм, торгівля наркотиками, поширення неправдивої інформації. Іншим офіційним призначенням режиму безпеки Франції як елемента забезпечення внутрішньої безпеки, є збереження цілісності федерації й внутрішнього миру, недоторканність конституційного порядку, запобігання загрозам демократичній правовій державі, недопущення існування й діяльності антиконституційних партій та ін.

Національні інтереси розділяються на три категорії: 1) життєво важливі інтереси; 2) загальні стратегічні інтереси; 3) міжнародні інтереси Франції. Країна має своє бачення щодо потреби точного визначення першої категорії інтересів, оскільки це може вплинути на свободу дій і прийняття рішень управлінцями у випадку виникнення загроз. Порівнюючи з США то Франція має протилежне бачення. США для кожної категорії інтересів пропрацьовує всі ступені захисту. Франція прийняла рішення, що всі види інтересів захищатимуться з однаковою силою [180, с. 296].

Життєво важливими інтересами визнаються: територіальна цілісність, суверенітет, захист населення. Стратегічними інтересами, зокрема, є зміцнення демократії і правопорядку.

Важливим стратегічним інструментом є розвідка. Її основними завданнями визначено: моніторинг інформації, її аналіз та оцінка з метою прийняття ефективних рішень із запобігання загроз національній безпеці, у тому числі щодо врегулювання більш або менш інтенсивних конфліктів чи конфліктів без застосування кардинальних заходів. Розвідка працює для збору, аналізу та оцінки, а також для надання інтерпретаційних варіантів щодо отриманої інформації. Тому французька розвідка покладає великі зусилля на утримування високопрофесійних спеціалістів, що посилена науково-практичною складовою [109, с. 6].

Розвідка Франції забезпечена серйозними технічними засобами, що дозволяють їй здійснювати заходи в межах повноважень, зокрема співпрацювати з закордонними колегами у рамках Західноєвропейського і Північноатлантичного союзу. Існує три рівня розвідки: стратегічному, тактичному та оперативному [78, с. 226].

Стратегічні завдання розвідки потребують значних зусиль для швидкості реакції, оскільки завдання змінюються відносно географії загроз. Держава залучає до виконання завдань висококваліфікованих спеціалістів розвідувальних служб. Основне в їх діяльності – це прогнозування із більшим ступенем вірогідності виникнення загроз, що дозволяє вживати випереджувальні дії і залишати за собою перевагу у вигляді ініціативи та запасу часу для прийняття ефективних рішучих рішень [78, 227].

Для України питання роботи розвідки та закордонний досвід у роботі спецслужб є дуже важливим, оскільки саме підривна діяльність російської федерації у середині нашої держави активно проявлялася перед початком війни. Нахабна робота російських агентів протягом десятиліть була надзвичайно активною і чітко направленою на повалення чинного конституційного ладу шляхом розколу суспільства з середини.

Великобританія оприлюднює нові Стратегії національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки з приходом нових лідерів.

Стратегія національної безпеки 2008 року була заснована на концепції «цивільної оборони» часів холодної війни, що охоплювала значний об'єм осучаснених загроз у сфері безпеки. Загрози включають бідність, кібератаки, тероризм, зміну клімату, стихійні лиха. Зазначимо, що в історії Великобританії це вперше у сфері захисту національної безпеки сформульовано основні цілі та завдання [159, с. 187].

У Стратегії 2010 році сформульовані чіткі загрози. Тероризм – основна загроза. Великобританія визнає, що під прапором ісламу протягом тривалого часу стикається з насильницьким екстремізмом в середині держави. Проте цікаво наведене аргументування щодо необхідності боротьби з рухом. Він вважається таким, що не підтримується основною частиною громадян, а тому релігійні вимоги – сприймаються негативно.

2015 року Великобританія оприлюднив «Стратегію національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки» (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015), які покликані замінити Стратегію 2010 року. Зазначені Стратегія і Огляд визначили на період до 2025 року всі потреби у розвитку британських силових структур і збройних сил. Спільність Стратегії і Огляду – готовності рядових громадян брати участь у надзвичайних ситуацій разом зі спеціальними службами у забезпеченні безпеки на місцях.

2021 року Велика Британія ухвалила нову доктрину своєї оборони та безпеки до 2030 року під промовистою назвою «Велика Британія в Епоху конкуренції» Головною відмінністю зазначеного документу є те, що Британія визначила головним ворогом російську федерацію. Вивчення доктрини дозволяє зрозуміти, як оцінює Британія росію в якості противника, які пріоритети в протистоянні з РФ визначає, що збирається робити. Британська Доктрина визначає загрози, ініціативи та пріоритети за якими здійснюється фінансування армії і сектора безпеки на 10 років вперед. Британія задала цілком

конкретні характеристики розвитку професійної армії, і цей контур абсолютно зрозумілий кожному платнику податків, політику, військовому [174].

Важливим аспектом системи національної безпеки Великої Британії являється її демократичність, яка проявляється у створенні балансу «свободи слова і права на інформацію» та «необхідного рівня секретності». Мова йде про функціонування системи спеціальних повідомлень «DA Notices». Це офіційні прохання міністерств та відомств до редакторів медіа не публікувати й не повідомляти певну інформацію з міркувань національної безпеки. Повідомлення мають рекомендаційний характер, проте медіа зазвичай їх дослухаються не спонукаючи до додаткових дій державу. Ця впровадження координує The Defence, Press & Broadcasting Advisory Committee – Дорадчий комітет оборони, преси та телерадіомовлення.

В Україні подібний досвід був застосований на початку повномасштабного вторгнення коли керівництво держави звернулося до представників медіа з обережністю публікувати інформацію і дав на цей рахунок рекомендації. Такий підхід є свідченням ефективної взаємодії держави з громадянськістю. На нашу думку, важливо впровадити в Україні таку систему та регламентувати її належним чином, перш за все через проведення гібридної війни російською федерацією і не тільки ззовні, а й у середині нашої держави, що передбачає цілеспрямований психологічний вплив на людей. Але зазначимо, що впровадження такої системи має підводне каміння, а тому потребує наукової розробки із залученням відповідних фахівців.

Федеративна Республіка Німеччина має за мету в області політики безпеки – забезпечення миру, свободи і незалежності. Німецька політика в галузі безпеки заснована на національних інтересах та історичному досвіді з урахуванням обстановки в світі. Вона є членом Західноєвропейського союзу, співробітництво з Північноатлантичним союзом доповнено співробітництвом з країнами Східної Європи в рамках програми «Партнерство заради миру».

Законодавство Німеччини у сфері безпеки описує організаційні питання системи, зокрема, шляхи існування система парламентського контролю за

діяльністю спецслужб. Ця система перевіряє, чи діє відбуваються в рамках законодавства і сприяє тому, щоб зовнішню безпеку забезпечували розвідувальні органи, а внутрішню – контррозвідувальні і поліцейські органи. Федеральна Рада безпеки займається розробкою Концепції державної безпеки та опрацьовує пропозиції щодо рішень у стратегічних напрямках зовнішньої і внутрішньої безпеки [78, с. 230].

До системи органів, які забезпечують безпеку Німеччини входять: а) органи розвідки – це розвідка бундесверу та федеральна розвідувальна служба); б) органи контррозвідки – це воєнна контррозвідка, спеціальні підрозділи МВС, прикордонна охорона, служби щодо охорони Конституції та Конституції в землях, кримінальна поліція, служба безпеки Міністерства економіки, великих компаній і підприємств.

Важливо, що служби безпеки великих компаній доповнюють систему забезпечення безпеки на рівні із спеціально уповноваженими державними органами. Федеральна Рада безпеки Німеччини безпосередньо несе відповідальність за розроблення Стратегії національної безпеки, вжиття заходів щодо забезпечення зовнішньої та внутрішньої безпеки країни [78; 159, с. 190].

У захисті основ конституційного ладу Німеччини окрім держави беруть участь окремі громадяни. У Конституції дозволено кожному німцю боротися з тими, хто виступає з метою повалення конституційного лад. Згідно зі статтею 18 Конституції німці втрачають за рішенням суду право на свободу зібрань, вільного висловлення думок, викладання, права на об'єднання, таємницю листування, друку, право власності, поштового, телеграфного та іншого електрозв'язку у разі коли права направлені на боротьбу проти основ конституційного ладу.

У конституції Німеччини визначено, що федеральний уряд може використати збройні сили для боротьби з організованими повстанцями з метою підтримання поліції і прикордонників у разі коли небезпека загрожує стабільності всієї країни або одній із земель. Також федеральний уряд може підпорядкувати собі поліцією та збройні сили однієї із земель, а також

використовувати підрозділи федеральної прикордонної охорони якщо земля, якій загрожує небезпека, сама не в змозі побороти небезпеку.

У цілому режим безпеки Федеративної Республіки Німеччина – це комплекс установлених німецьким правом певних правил, призначених для збереження стабільності політичної системи, охорони соціально-економічних основ до територіальної сфери її влади, забезпечення військової могутності та необхідних умов для проведення в життя основних цілей внутрішньої і зовнішньої політики держави. Цей порядок суспільних відносин підтримується в різних формах, у тому числі й державним примусом.

Внутрішній надзвичайний стан вводиться коли виникає загроза основам конституційного ладу всієї країни або одній із існуючих земель. Такими загрозами можуть бути загрози для всієї федерації або однієї із земель у суспільній безпеці, правопорядку, загрози існуванню вільного демократичного ладу. У таких ситуаціях, суб'єктом, який ініціює режим, є або земля, або уряд. Уряд оголошує стан коли земля самотійно не в змозі боротися із загрозою, або небезпека може загрозувати іншим землям.

Надзвичайний стан в Німеччині оголошується тоді, коли нові обставини небезпеки не можна нівелювати силами поліції. У таких випадках розуміється втрата територіальної цілісності держави як загроза основам конституційного ладу, суверенітету, законності, принципу розподілу влади, втрата державними органами можливості внутрішньої і зовнішньої діяльності, незалежності судів та судової системи, забезпечення багатопартійності, участі у виборах та безпеки населення. Наслідком введення надзвичайного стану є повна централізація управління.

Особливістю Німецького досвіду є унікальна концепція розвитку «сектору безпеки» сучасного зразка *Innere Führung*. По іншому «керівництво та громадянська освіта» (I) або «внутрішній контроль» (II), що має дві складові: «внутрішню» (культурно-політичну) та «зовнішню» (освітньо-політичну) фундаментом цієї концепції є демократичні засади співробітництва [7, с. 32; 168, с. 131].

Для України досвід Федеративної Республіки Німеччини є цікавим передусім через те, що ця держава маючи проблемну політико-історичну спадщину вже постала як повноцінний надійний партнер для країн Європи. Німецький досвід в загальному доречно враховувати у розвитку Української державної політики, проте, звісно, що з певними модифікаціями [159, с.190].

Польща це та країна з власним незалежним досвідом, що першочергово може виступати для нас зразком для нашого розвитку з огляду на проходження подібної історичної долі. Польща завжди в межах співпраці направляти збройний контингент за потреби країн-партнерів при чому не маючи в цьому першочергової потреби із захисту своїх національних інтересів. Це сприяло тому, що союзники почали рахувалися з її інтересами. Таким чином Польща із «споживача» безпеки почала переходити на її «творця» [195, с. 61].

У ХХІ ст. Польщі формувала безпекову політику, яка ґрунтувалася не лише на дотриманні власних оборонних інтересів, а й на виконанні наданих союзниками обіцянок. Країна шукала шляхи взаємодії з ЄС не маючи власних військових сил. Також Польщею було сформовано потребу у протистоянні новим безпековим загрозам. Польська безпекова стратегія поступово набувала глобального спрямування. Вона ґрунтувалася на використанні можливостей НАТО та ЄС та робить акцент на забезпеченні конституційних свобод громадян, створенні умов для динамічного розвитку громадянського суспільства та економіки країни з метою забезпечення внутрішньої безпеки.

Рада національної безпеки Польщі опікується такими питаннями: визначення основних засад національної безпеки, принципи і засади міжнародної практики, розвиток збройних сил, проблеми внутрішньої безпеки, загрози внутрішній безпеці і засоби протидії їм [11, с. 136].

В загальному основними завданнями досить активної польської політики у сфері національної безпеки є: підвищення боєздатності війська, тісна співпраця в межах Європейського Союзу, з партнерами зі Східної Європи та НАТО, досягнення зовнішньополітичних цілей НАТО [88, с. 166].

Таким чином, можна констатувати, що шляхом реформ та інтеграції в Європейський союз та НАТО Польща у межах Варшавського договору на вступ до НАТО як запоруку національної безпеки здійснила перегляд радянської системи безпеки. Такий підхід є також не менш важливим для застосування в Україні, оскільки сьогодні наша держава гостро потребує підтримки НАТО. Сьогодні Україна паралельно з воєнними подіями на території держави пробує здійснити розвиток своєї армії за прикладом кращих світових практик.

Стратегія національної безпеки Китаю на відміну від інших країн, позбавлена активної наступальної позиції. Позиції безпеки Китаю містяться в офіційному оборонному бюлетені – Білій книзі Китаю.

Китайські експерти визнають, що США – єдина супердержава, американська перевага у Тихоокеанському регіоні є очевидна. Китай та Японія на стадії розвитку, росія для них – лише регіональна держава. Тому досить цікави формується висновок про потребу вирівняти дану ситуацію, і пропонується налагоджувати китайсько-російське співробітництво, як конкретний механізм вирішення цієї ситуації [78, с. 240].

Закон «Про Державну оборону» регламентує діяльність державних органів у сфері безпеки, відповідно до нього при військових і цивільних органах, як центральних, так і на місцях розташування – створюються координаційних рад. Визначальною ознакою цього акту є формування єдиної державної політики національної безпеки в забезпеченні якої мають брати участь на рівні обов'язку не лише державні, а й недержавні установи. Міністерство державної безпеки визначається основним відомством, яке займається питаннями безпеки і оборони. Народна озброєна поліція займається забезпеченням громадського порядку.

Окремі положення, які відображають сутність китайських підходів до забезпечення національної безпеки, також розміщені у чисельних доповідях і статтях. Наприклад, у директивах чотирнадцятого п'ятирічного плану економічного і соціального розвитку КНР та нарисі довгострокових цілей на 2035 рік, які Держрада Китаю представила у березні 2021 року на затвердження

Всекитайських зборів народних представників, викладено основні положення плану на 2021-2025 роки та довгострокові установки на зміцнення оборонного потенціалу. Привертає увагу те, що розвитку збройних сил в документі приділяється значна увага, як опорі та інструменту влади у забезпеченні внутрішньополітичної стабільності.

Звернемо увагу також і на ту обставину, що у більшості актів, у яких регламентується питання забезпечення безпеки озвучується консолідація та єдність нації з державними органами.

В загальному, Китай дотримується принципу оборонних операцій, самооборони, а також переваги завдати удару лише після удару противника. При розгляді китайської системи управління національною безпекою слід світогляд цього народу, який характеризується особливим пізнанням світу і певною філософією життя. Таким чином становлення Китаю відбуватиметься не лише завдяки просуванню своїх інтересів через вплив на внутрішні процеси інших держава з метою зменшення впливовості більш сильних держав, а й через психологічну дію на менш стійких держав-конкурентів.

Загальний цивілізаційний розвиток свідчить про те, що наступною світовою супердержавою буде Китай, тому кожному важливо розуміти загальні підходи до їх мислення. Не достатньо знати як ця держава здійснює управління, а і чому вони приймають ті чи інші управлінські рішення. За даних умов Україні необхідно вдало використати історію, світогляд та філософію цієї держави, оскільки «свого ворога потрібно знати в обличчя». Але все ж для України вигіднішим залишається співпраця «Україна, Франція, Німеччина» та активна участь у розбудові європейської цивілізації.

3.2. Удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки

Покращення існуючих механізмів це умова української євроінтеграції. Після повномасштабного вторгнення у нашої країни виникла додаткова потреба у проведенні аналізу існуючих механізмів та визначенні пріоритетних напрямів

удосконалення державної політики забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави, їх відповідності викликам сьогодення.

Удосконалення системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, на нашу думку, це діяльність державних механізмів для досягнення стану відносно надійного, стабільного та ефективного забезпечення політичної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації державної політики захисту національних інтересів у внутрішньополітичній сфері.

Систему забезпечення внутрішньополітичної безпеки можна уявити, як процес створення і підтримки в необхідних умовах всіх властивостей системи безпеки або як організаційний процес за допомогою нормативно-правових засобів, зокрема планування [98; 202].

У законодавстві України поняття «внутрішньополітичної безпеки» застосовується досить часто, проте без надання йому визначення.

За результатами пошукової системи бази даних «Законодавство України» (станом на 31 серпня 2023 р.) де 270730 документів – знайдено 137 документів в тесті яких вживається «внутрішньополітична (-ий, -і, -у)». Згадки містять законні та підзаконні нормативно-правові акти різного змісту, структури та призначення. Поняття вживається в розпорядженнях Кабінету Міністрів України, указах Президента України, наказах Служби Безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства юстиції України, рішеннях Національного банку України та Ради національної безпеки і оборони України, постановах Верховної Ради України, законах та міжнародних документах, а саме: програмах, рішеннях та комюніке.

Відбір проведено за критеріями: «всі документи», «всі види документів», «всі видавники», «весь час». Альтернативний пошук Google дав приблизно 7 930 результатів.

Наприклад, **Конституція України** не містить у своєму тексті поняття внутрішньополітична та політична безпека. Для порівняння наведемо найуживаніші види безпеки, а саме, в Конституції України вживається національна (10), екологічна (3), державна (1), інформаційна (1), економічна (1)

та громадська (1). Однак в Конституції України встановлені прямі норми, які характеризують «внутрішньополітичну» сферу суспільного життя.

Видатний вчений-конституціоналіст Погорілко В. Ф. в своїй монографії *«Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика»* визначав політичну безпеку як «один з основних видів (компонентів) національної безпеки України» [111, с. 617], який характеризується загальними ознаками й рисами, притаманними іншим видам безпеки (економічної, фінансової, екологічної, військової, інформаційної, безпеки культурного розвитку нації, міжнародної тощо), а також особливими якостями й властивостями, регламентованими, перш за все, міжнародно-правовими стандартами змісту й обсягу політичних прав і свобод [8], політичною сферою суспільного життя, політичними інтересами й потребами нації та окремих громадян України. Ми підтримуємо таку точку зору не дивлячись на відсутність поняття «внутрішньополітичної безпеки», явище характеризує окрему сторону політичних прав громадян і тому наскрізь пронизує текст Конституції.

Конституція, як основний Закон держави здійснює загальне керівництво у сфері забезпечення національної безпеки України, зокрема, у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, здійснюється Президентом України, а визначення основ національної безпеки та формування законодавчої бази покладено на Верховну Раду України.

16 січня 1997 року Верховна Рада України схвалила **Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України** та рекомендувала: «Президенту України, Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки разом з іншими профільними комісіями прискорити розробку і подання на розгляд Верховної Ради України проєктів законів про національну безпеку України, про Раду національної безпеки і оборони України, про зовнішню розвідку, а також загальнодержавних програм у даній сфері та інших законодавчих актів, що впливають з положень Концепції (основ державної політики) національної безпеки України. Комісії

Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки забезпечити контроль за виконанням цієї Постанови» [125].

05 березня 1998 року створено **Раду національної безпеки і оборони України**. Рада має повноваження пропонувати Президенту вчиняти заходи щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики, Рада також координує діяльність органів влади у мирний час та в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також в часи конфліктів, що загрожують національній безпеці [129].

19 червня 2003 року надув чинності **Закон України «Про основи національної безпеки України»**. З прийняттям Закону втратила чинність Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України.

Відповідно до цього Закону на Президента України покладался обов'язок розробки і затвердження Стратегій щодо національної безпеки та щодо кібербезпеки, Воєнної доктрини та інших доктрин, які визначають принципи щодо керівництва за воєнним будівництвом, для спрямування органів влади в конкретних обставинах. Документи розробляються з метою своєчасного виявлення, нейтралізації та оборони від реальних та потенційних загроз [127].

Зазначені Стратегії і Доктрина є обов'язковими для виконання, і основою для розробки конкретних програм центральними органами виконавчої влади.

Центральні органи виконавчої влади, в тому числі зі спеціальним статусом, Служба безпеки та зовнішньої розвідки забезпечують виконання завдань, здійснюють реалізацію концепцій, доктрин, програм у сфері національної безпеки, підтримують у стані готовності до застосування сили та засоби забезпечення національної безпеки.

Чинний **Закон України «Про національну безпеку»** скасував 2018 року дію Закону України «Про основи національної безпеки України». В даному Законі вже не вживається термін «внутрішньополітична» взагалі, проте один раз застосовується термін «внутрішньодержавні суперечності».

Суттєвим недоліком Закону є відсутність положень щодо небезпек, ризиків та загроз безпеці у внутрішньополітичній сфері. Не визначаються також

заходи, випереджувальної дії спрямованої на нейтралізацію негативних наслідків криз.

Для попереднього розгляду окремих питань діяльності сектору безпеки і оборони Верховна Рада України відповідно до цього закону може створювати тимчасові спеціальні комісії. Що стосується проведення розслідування з питань, значного суспільного інтересу - тимчасові слідчі комісії.

Органи місцевого самоврядування для здійснення цивільного контролю можуть утворювати депутатські комісії. Місцеві органи державної влади утворюють відповідні підрозділи і приймати документи згідно зі своїми повноваженнями.

Цей закон дає визначення оборонному плануванню та плануванню у сфері національної безпеки, яке має строковість. Роз'яснимо, що виділяється планування *понад п'ять років* – довгострокове, *до п'яти років* – середньострокове, *до трьох років* – це короткострокове планування.

Стратегія національної безпеки України, Національна розвідувальна програма, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – це документи довгострокового планування. Стратегічні документи та програми щодо розвитку усіх елементів системи безпеки, зокрема забезпечення матеріально-технічними засобами, оснащення технікою, посилення системи стійкості – це документи середньострокового планування. Щорічне розроблення планів у яких визначаються завдання щодо реалізації документів довгострокового та середньострокового планування – це короткострокове планування, яке передбачає розвиток конкретних елементів системи безпеки, зокрема шляхом закупівель товарів, робіт і послуг.

Тож, наведемо перелік документів відповідно до яких здійснюється планування у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки у Таблиці 4.

Таблиця 4

**Перелік документів державного планування у сфері забезпечення
внутрішньополітичної безпеки***

Стратегія	документ, що є основоположний в системі планування, містить стратегічні цілі та національні інтереси України
Концепція	забезпечує виконання конкретних проміжних завдань, про які йдеться у Стратегії
Воєнна доктрина	розробляється на основі Стратегії та Концепції, об'єднує в собі вужчі питання в межах конкретних суспільних відносин чи за сферою життєдіяльності, містить виділені аспекти забезпечення безпеки
Закон	нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або народом, регулює відповідні суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил у сфері забезпечення безпеки,
Програми	покроковий опис з часовими проміжками впровадження системи реагування на виклики
Плани заходів	

* Джерело: власна авторська розробка

Метою планування у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки є здійснення державної політики шляхом розроблення та введення в дію стратегій, концепцій, державних програм, планів конкретних заходів щодо управління ресурсами у сфері безпеки та оборони, ефективного їх розподілу, загального розвитку сектору безпеки і оборони.

Планування у внутрішньополітичній, політичній та національній безпеці – це функція державного управління та адміністрування із формування пріоритетних цілей, основних завдань і заходів щодо забезпечення збалансованого розвитку системи безпеки шляхом послідовної оцінки безпекового становища з урахуванням економічних, бюджетних та фінансових можливостей держави. Всі зазначені процеси забезпечує державний апарат, головними виконавцями є органи державної влади [41].

Закон України «Про національну безпеку» вказує на те, що Рада національної безпеки і оборони України здійснює координацію за діяльністю органів виконавчої влади та поточний контроль у сфері національної безпеки.

Рада національної безпеки і оборони визначає концептуальні підходи до створення системи забезпечення національної безпеки з урахуванням змін у безпековому середовищі, розробляє проекти стратегій, концепцій, доктрин та інших стратегічних документів, які визначають основні цілі, напрями і завдання

загальнодержавної політики у сфері безпеки, а також здійснює координацію та контроль за їх виконанням [129].

Стратегія національної безпеки України – головний документ, довгострокового планування, що визначає відповідні цілі, завдання та механізми захисту національних інтересів, актуальні загрози національній безпеці та є основою для планування державної політики у сфері національної безпеки.

Розробляється Стратегія за дорученням Президента після його вступу на пост у термін протягом шести місяців. У підготовці проєкту Стратегії національної безпеки України бере участь Апарат Ради національної безпеки і оборони України, інші державні органи, Національний інститут стратегічних досліджень та інституції громадянського суспільства, іноземні експерти. Стратегія вводиться в дію Указом Президента, який за потреби може вносити зміни до Стратегії в установленому порядку [37, с. 17].

Так, у положеннях «Стратегії національної безпеки України» 2020 року після обрання нового Президента 2019 року було визначено сучасні загрози національним інтересам та безпеці. Крім того, визнано офіційно підвищення рівня загроз у внутрішньополітичній сфері силами російської федерації, які ми вже розглядали в інших розділах.

Стратегія національної безпеки України реалізацією Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України, центральними органами виконавчої влади, сектором безпеки і оборони та іншими державними органами відповідно до їх компетенції. Діюча Стратегія чітко визначається Законом України «Про національну безпеку України».

Реалізація Стратегії національної безпеки України здійснюється на основі національного потенціалу з використанням державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної технічної допомоги (консультативної, фінансової, матеріальної) [40].

Стратегія національної безпеки України у сфері національної безпеки і оборони визначає основу на якій готуються всі інших документів. Вона

виступає основою для розробки документів щодо планування у сфері безпеки, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. Мова про Стратегію людського розвитку, громадської безпеки та цивільного захисту України, економічної безпеки, енергетичної, екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, біобезпеки та біологічного захисту, інформаційної та кібербезпеки, продовольчої та зазначимо окремо Стратегія зовнішньополітичної діяльності та Національної розвідувальної програми.

Зазначимо, що зовнішньополітична діяльність, на відміну від внутрішньополітичної, має свою окрему стратегію, проте всі національні інтереси визначені Стратегії національної безпеки визначають внутрішній аспект, який полягає у покращенні життєвого рівня суспільства, забезпечення політичної стабільності та щодо утриманні влади правлячих сил. Відсутність Стратегії політичної безпеки змушує науковців займатися її розробкою [71].

Контролюють виконання Стратегії Рада національної безпеки і оборони та Кабінет Міністрів України у межах повноважень .

Національний інститут стратегічних досліджень як інституція, яка здійснює комплексний науково-методичний та аналітичний огляд усього сектору безпеки і оборони, готує проекти документів планування у сфері забезпечення національної безпеки, а також готує на основі аналізу виконання Стратегії щорічні доповіді про стан національної безпеки України.

Громадянське суспільство здійснює громадський контроль щодо реалізації Стратегії контролюючи діяльністю усіх органів державної влади.

Центральні органи виконавчої влади, в тому числі зі спеціальним статусом, на основі галузевих стратегій розробляють державні програми щодо реалізації державної політики у сфері безпеки.

Державні органи, які здійснюють формування і реалізацію політики із забезпечення безпеки мають право:

- вносять пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України та Ради національної безпеки і оборони проекти документів у сфері національної

безпеки, в тому числі державних розвідувальних, правоохоронних та інших програм;

- розробляти плани утримання та розвитку органів системи безпеки;
- розробляти бюджетні запити на плановий бюджетний період
- розробляти пропозиції до прогностичних показників видатків Державного бюджету;
- здійснювати закупівлі товарів, робіт і послуг за передбаченими процедурами;
- розробляти проєкт основних показників закупівель на наступні за плановим два бюджетні періоди;
- забезпечувати оприлюднення проєктів стратегічних документів у сфері національної безпеки на офіційних вебсайтах;
- проведення обговорення з інститутами громадянського суспільства стратегічних документів у сфері національної безпеки.

Щорічно Міністерство внутрішніх справ готує звіт про виконання Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, який підлягає оприлюдненню. Відомство формує та реалізує державну політику у правоохоронній сфері, визначає роботу п'яти підсистем. Йому підпорядковані наступні органи: Головний сервісний центр МВС України, Національна гвардія України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України та Державна міграційна служба України.

Дослідники правоохоронних органів часто підіймають питання структури Міністерства внутрішніх справ, зокрема щодо її гомісткості. В різні часи зазначені підсистеми існували як окремі відомства.

Міністерство та правоохоронні органи здійснюють захист і ведуть боротьбу із небезпеками безпосередньо всередині держави [14, с. 20]. Завдання бійців Національної гвардії, яка утворена з добровольців та підрозділів Внутрішніх військ здійснювати захист та охорону суспільства.

Так, відповідно до Положення про Міністерства внутрішніх справ до головних завдань відомства відносяться [120]:

- забезпечення охорони людини, її прав і свобод;
- забезпечення громадського порядку;
- підтримання публічної безпеки і порядку;
- захист інтересів суспільства і держави;
- протидія злочинності, надання поліцейських послуг;
- охорони державного кордону, питання міграції;
- захист у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- вживання заходів захисту під час виборів та референдумів;
- забезпечення безпеки особи під час проведення масових заходів (страйків, пікетів, мітингів тощо);
- розробка проєктів та вдосконалення нормативно-правової бази щодо діяльності органів внутрішніх справ;
- моніторингу стану публічної безпеки в державі;
- участь у формуванні наукової та науково-технічної діяльності держави у сфері захисту суспільних відносин;
- прогноз та аналіз суспільно-політичних процесів у державі.

Відзначимо, що Міністерство виконує внутрішні функції безпеки, зовнішні функції захисту виконують Збройні Сили України, які відповідно до Конституції є військовим формуванням із завданням оборони України, захист її територіальної цілісності, суверенітету та недоторканності [60].

Значення у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави зростає щодо органів системи Міністерства внутрішніх справ України у тих соціально-економічних і політичних умовах, які склалися сьогодні в Україні. Міністерство, вирішуючи свої функціональні завдання, застосовує специфічні методи, форми та засоби щодо захисту громадської безпеки, охорони порядку, а також загальної захищеності життєво важливих інтересів суспільства, прав і

свобод людини, особи, суспільства та держави від внутрішніх загроз невоєнного характеру [110].

Центральна виборча комісія має визначені повноваження щодо проведення всеукраїнського референдуму, виборів Президента України, народних депутатів, депутатів місцевих рад, депутатів до Ради Криму, селищних, міських та сільських голів.

Участь у вищезазначених процесах беруть також місцеві військові адміністрації та органи самоврядування, які у межах законодавства мають визначені компетенції розв'язання питань у сфері внутрішньополітичної безпеки на місцевому та регіональному рівнях.

На сьогодні в Україні існує організаційна структура, що складається із суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки із визначеними для кожного з них повноваженнями.

Звернемо також увагу на характерні недоліки. Тож діяльність зазначених суб'єктів орієнтується переважно на роботі над вузькогалузевими інтересами та боротьбу з наслідками, а не з причинами їх виникнення. Частково вони беруть участь у конкурентній боротьбі за обмежені бюджетні ресурси, які хоч і виділяються на внутрішньополітичної безпеки, проте розподіляється на інші.

20 серпня 2021 року Ради національної безпеки і оборони України запровадила національної системи стійкості.

Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 було затверджено Концепцію забезпечення національної системи стійкості [133].

Концепції визначає основні завдання для органів виконавчої влади:

- нормативно-правове забезпечення практики управління ризиками та оцінювання стану можливостей як елементів стратегічного планування;
- аналіз системи стійкості щодо наявних спроможностей належного функціонування національної безпеки та визначення конкретних потреб системи;
- визначення державних, регіональних та місцевих органів влади, відповідальних за забезпечення національної стійкості;

- створення ефективної системи координації суб'єктів забезпечення національної стійкості;
- удосконалення процедур вирішення кризових явищ, зокрема, впровадження універсальних алгоритмів дій реагування на нові загрози, надзвичайні ситуації на різних етапах їх розвитку;
- впровадження критеріїв та механізмів оцінювання стійкості систем;
- розробка спеціальних освітньо-професійних навчальних програм, відкриття курсів підвищення кваліфікації для особового складу Збройних Сил, державних службовців, учасників військових формувань та представників правоохоронних органів щодо положень забезпечення національної стійкості;
- просвітницька робота із суспільством, поширення необхідних знань щодо реагування на загрози, надзвичайні та кризові ситуації.

11 березня 2021 року Рада національної безпеки і оборони прийняла рішення про створення Центру протидії дезінформації з метою досягнення цілей та завдань, затвердженої Указом Президента від 14 вересня 2020 року № 392, Стратегії національної безпеки України. Центр також здійснює протидію як поточним, так і прогнозованим загрозам національній інтересам та безпеці, зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки України, протидії пропаганді, деструктивним дезінформаційним впливам та кампаніям, недопущення маніпулювання громадською думкою. Центр має сайт: <https://cpd.gov.ua/>

23 лютого 2022 року Кабінету Міністрів України схвалив Стратегію розвитку кримськотатарської мови на 2022-2032 роки. Доручив міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади, що відповідальні за виконання затвердженого операційного плану, забезпечити його виконання за рахунок видатків державного бюджету. Виконання плану моніториться щороку, відповідальне за моніторинг Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

2022 року Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій внесло на затвердження Кабінетові Міністрів України проєкт

Положення про Національну комісію з питань кримськотатарської мови та пропозиції щодо її посадового складу. Міністерство зобов'язано кожні три роки з дати схвалення розпорядження, а також після деокупації тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя проводити аналіз ефективності виконання *операційного плану* з метою внесення пропозицій щодо його оновлення. 06 січня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення про створення Національної комісії з питань кримськотатарської мови. Також було затверджено Положення про комісію.

02 червня 2021 року Президент підтримав рішення Ради національної безпеки і оборони України та увів в дію Стратегію людського розвитку. Кабінет Міністрів України щороку звітує про виконання Стратегії.

14 липня 2021 року Конституційний суд прийняв Рішення № 1-р/2021 у справі за поданням 51 народного депутата, розглянувши Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на предмет його конституційності, який було використано російською федерацією для дестабілізації внутрішньої політичної обстановки України.

20 січня 2021 року Міністерство оборони України видало Наказ про затвердження Порядку проведення комплексного функціонального огляду системи оборонного менеджменту в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

24 березня 2021 року Президент підтримав рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року та увів в дію Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Україна вживає заходи щодо зміцнення національної стійкості, забезпечує ефективний спротив окупаційній діяльності російської федерації, залучення етнічного та релігійного аспекта для узаконення сепаратизму та штучного розколу українського народу.

Механізмом реалізації Стратегії є розробка та затвердження Кабінетом Міністрів України плану заходів, на основі якого відповідні державні органи розробляють і реалізують плани заходів щодо забезпечення деокупації

тимчасово окупованої території. Кабінету Міністрів України зобов'язаний виконати доручення у термін трьох місяців.

Безпосереднє відношення до процесів планування, пов'язаних з забезпеченням внутрішньополітичної безпеки має Воєнна доктрина України. Документ має вагу у сфері забезпечення національної безпеки держави: щодо запобігання воєнним конфліктам; щодо регулювання діяльності суб'єктів забезпечення безпеки, щодо здійснення військового будівництва країни; щодо підготовки збройних Сил та інших військових формувань до збройного захисту національних інтересів; щодо організації правоохоронних органів спеціального призначення (Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту України).

Рішення щодо залучення спеціальних організацій у разі масштабних проявів тероризму, внутрішнього збройного конфлікту чи зовнішньої агресії згідно зі своїми повноваженнями приймає Президент України.

Згідно з пунктом 36 Розділу VI. Прикінцевих положень цей документ на основі якого приймаються воєнні, політичні та воєнно-стратегічні рішення, а також розробляються Стратегії, Концепції, Програми тощо у воєнній сфері.

Що стосується оцінки стану внутрішньополітичної безпеки країни, слід зазначити, що жодного документа, що зачіпає питання сфери ми не знайшли. На сьогодні на державному рівні не існує жодної Методики, проте в науковому середовищі є напрацювання.

Не викликає сумніву, що особливого значення в умовах нестабільного безпекового середовища набуває потреба у створенні такого управління у сфері забезпечення національної безпеки, що легко адаптується до мінливого безпекового середовища.

На думку експерта Національного інституту стратегічних досліджень Резнікової О. О.: «Передусім це передбачає здійснення в державі регулярного аналізу безпекового середовища з метою своєчасного внесення коректив до цілей і завдань державної політики відповідного спрямування» [167].

Ми погоджуємося з вченою – аналіз та розробка відповідних методик мають бути впроваджені державними органами на офіційному рівні.

З вищевикладеного формується висновок про те, що на даний час в Україні не має нормативно-правового акту, який встановлює цілісні підходи до формування та реалізації загальнодержавної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Всі згадані акти Уряду спрямовані на стабілізацію ситуації загалом і не вирішують конкретних проблем внутрішньополітичної безпеки України.

Чинні нормативно-правові документи у сфері внутрішньополітичної безпеки носять, неконкретний характер та не враховують зміни, що відбуваються в умовах функціонування вітчизняного політичної системи. Відсутність цілісного законодавчого комплексу значно знижує ефективність заходів протидії загрозам у внутрішньополітичній сфері України. Україна зможе протистояти гібридним загрозам у внутрішньополітичній сфері, лише реформувавши усю систему національної та політичної безпеки. Державі варто побудувати соціально-правову організацію, створити діючу економіку та гідні умови існування для громадян, що слугують підґрунтям для зростання небезпек та загроз в середині держави

Тож, на цьому етапі нашого дослідження слід визнати гостру потребу удосконалення законодавства. Пропонуємо послідовно здійснити ряд заходів, спрямованих на підвищення ефективності законодавчого та інституціонального забезпечення реалізації державної політики у сфері внутрішньополітичної безпеки відповідно до викликів сьогодення. З огляду на проведений аналіз вважаємо за необхідне внести конкретні пропозиції:

1. Кабінету Міністрів України розробити проєкт *Закону України «Про основні засади державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»*, подати на розгляд Верховної Ради України. Серед іншого, текст законопроекту має містити наступні положення:

- критерії та визначення термінів: «внутрішньополітичної безпеки», «реальні загрози», «потенційні загрози», «виклики», «загрози», «ризики», «надзвичайна ситуація» тощо;
- принципи, засоби та методи реагування держави на загрози у внутрішньополітичній сфері України;
- порядок оперативної відповіді системою на виклики, небезпеки та загрози, що виникають у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- уточнення завдань, функцій і повноважень суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки, зокрема в умовах кризових ситуацій;
- відповідальність суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки у системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки, механізми взаємодії та узгодження дій між ними;
- відповідальний державний орган (органи) зі здійснення загальної організації та координації у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- запровадження практики аналізу та реагування на загрози у сфері;
- запровадження загальнодержавної системи оцінки ризиків у сфері;
- запровадження системи показників внутрішньополітичної безпеки;
- забезпечення підготовки та оприлюднення щорічного звіту щодо аналізу внутрішньополітичної безпеки.

2. Провести оновлення та взаємоузгодження законодавчої бази шляхом перегляду норм чинних законодавчих та підзаконних актів, які регулюють питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Привести їх у відповідність до сьогоденних умов, а саме:

- створення правового визначення сфери внутрішньополітичної держави як цілісного комплексу взаємопов'язаних між собою явищ;
- розробка механізму забезпечення з урахуванням порядку взаємодії між елементами, а також єдиної системи державного управління та контролю у внутрішньополітичній сфері;
- передбачити фінансування механізму, виходячи з її інтересів;

– визначити відповідальний державний орган на який буде покладено формування та реалізацію державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

– покласти на визначений орган завдання щодо запровадження системи стратегічного планування щодо періодичного затвердження перспективних ключових параметрів сфери забезпечення внутрішньополітичної безпеки, а також щодо проведення аналізу ризиків та загроз внутрішньополітичній безпеці.

При цьому базовим документом при формуванні нової системи законодавчого забезпечення внутрішньополітичної сфери повинен стати закон про основні засади державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

3. Затвердити *Стратегію політичної безпеки України* на період до 2030 року, яка не була передбачена Стратегією національної безпеки України, відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року та Указу Президента від 14 вересня 2020 року № 392/2020 проте розроблена експертами і підтримана науковим середовищем.

4. Розпочати роботу по створенню *Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України*, яка на противагу *Стратегії зовнішньополітичної діяльності*, має мати конкретне завдання досягнення стану безпеки України у внутрішній сфері.

3.3. Пріоритетні напрями удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки

Вибір політичного курсу України та її зближення з ЄС викликали з боку російської федерації агресію, до якої сектор безпеки і оборони не був готовий, загрози національним інтересам України різко загострились в усіх сферах та набули комплексного масштабного характеру.

Дії суб'єктів забезпечення національної безпеки України на початку загострення воєнно-політичної ситуації були не ефективними. Оперативність

прийняття управлінських рішень у сфері національної безпеки була низькою, що не забезпечувало своєчасного реагування на нові загрози.

Відсутність постійно діючого механізму моделювання і прогнозування як основи для прийняття рішень не дозволяло діяти на випередження. Законодавство у сфері національної безпеки і оборони не відповідає загрозам національній безпеці України, та потребує доопрацювання або уточнення.

Політичне управління сектором безпеки і оборони, а також його реформування проводилось безсистемно, без створення цілісної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, програм розвитку, планів та відповідного фінансового і матеріально-технічного забезпечення. Корупція, гальмування дієвих реформ.

Характерною рисою сучасного політичного життя в Україні є посилення недовіри громадян до офіційних структур влади й політичних лідерів, спричинене негативними наслідками державної політики в сферах життєдіяльності. Аналізуючи особливості української ситуації, М. Розумний відзначає «надзвичайно низький рівень довіри народу до влади і переважання суспільного песимізму на тлі низької соціальної активності...» [142, с. 521-522].

Викликами внутрішній політичній безпеці України наразі поміж інших визнаються: відчуження народу від влади, зменшення можливостей впливу виборців на своїх представників; відсутність конструктивної опозиції; зловживання маніпуляційними технологіями у політичній сфері; недостатня професійна підготовка частини українських політиків; високий рівень корупції в системі органів державної влади; відсутність політичної відповідальності державних діячів та вищих посадових осіб на фоні слабких демократичних традицій та нерозвинутого громадянського суспільства в Україні.

Внутрішня політична безпека досягається шляхом ефективною, соціально спрямованою, узгодженою діяльністю державних органів та інститутів громадянського суспільства, що задовольняє й захищає політичні, соціальні інтереси особи та суспільних груп, сприяє досягненню стану громадської злагоди та соціального партнерства всередині держави.

В результаті повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну виникла низка додаткових, принципово нових для нашої держави викликів та загроз у питанні забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Насамперед, це пов'язано із введенням в Україні воєнного стану. Зокрема, на даний час, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44 та 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Безумовно українське суспільство, перед яким у наслідок нападу російської федерації виникла загроза виживання як нації, отримало надзвичайний об'єднавчий стимул. Нація об'єдналася заради виживання, кожен українець обрав для себе життя і готовність відмовитися від деяких інших прав. Проте питання виборчих прав періодично постає в медійному полі протягом 2023 року. Дискусії точаться щодо доцільності проведення виборів Президента під час воєнного стану [23].

Якщо повернутися до заходів, що сприяють нейтралізації основним загрозам національним інтересам у внутрішньополітичній сфері, визначимо механізм та головного виконавця:

- захист конституційного устрою, прав і свобод громадян – держава;
- забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявам екстремізму – держава;
- створення ефективно діючого місцевого і регіонального самоврядування – держава;
- зміцнення довіри населення до владних інститутів – держава.

Забезпечення національної безпеки України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у

Стратегії національної безпеки України та інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.

Науковці та законодавці до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні стверджують, що діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, вдосконаленні системи державної влади, тощо.

Державна політика щодо національної безпеки у внутрішньополітичній сфері має свої основні напрями:

- забезпечення прозорості в діяльності державних органів;
- прийнятті обґрунтованих управлінських рішень;
- забезпечення інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інститутів;
- створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту;
- створення ефективно діючого місцевого і регіонального врядування;
- відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей.

Всі вищезазначені пріоритети забезпечуються державним механізмом, який в Україні працює, проте не зовсім ефективно і наше дослідження виявило ряд напрямів які потребують удосконалення.

В Україні Концепція (основи державної політики) національної безпеки України була прийнята 1997 року. Вона представляла собою фундаментальний документ, який містив керівні принципи, цільові настанови та методи забезпечення національної безпеки, окреслював механізм функціонування системи національної безпеки, а також забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз з урахуванням наявних ресурсів і можливостей. Концепція втратила чинність у зв'язку з прийняттям в

2003 року Закону України «Про основи національної безпеки України», який містив чітко сформульовані завдання щодо забезпечення безпеки в різних сферах національної безпеки, зокрема внутрішньополітичній, а також конкретизовані основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Закон втратив чинність 2018 року на підставі Закону України «Про національну безпеку». А от затвердження Стратегії національної безпеки України у лютому 2007 року, на жаль, не стало етапним моментом у сфері забезпечення безпеки. 2021 року Президентом України затверджена Концепція забезпечення національної системи стійкості.

Оскільки Стратегія, як прогностичний документ – це світоглядний набір тез. Тоді Концепція – це налаштування, спосіб повернутися на шлях Стратегії, на визначену раніше траєкторію. Концептуальні документи – це насамперед декларації про наміри здійснити дії, якими, як відомо, вимощено дорогу у вказаному вказаному напрямку. Концепція розвитку – це документ, який представляє загальний напрям дій організації задля досягнення бажаного стану у майбутньому. Вона є наслідком процесу стратегічного планування. Тож, ми можемо говорити про концептуальне забезпечення внутрішньополітичної безпеки, оскільки станом на сьогодні діє Стратегія національної безпеки України [2].

Концептуальне забезпечення внутрішньополітичної безпеки потребує розробки та введення в дію Стратегії політичної безпеки України. Цей документ повинен відповідати національним інтересам України, стати стратегічним орієнтиром на 10-20 років та закласти підвалини безпеки у розвитку національної внутрішньої і зовнішньої політики як складових політичної безпеки. Стратегія політичної безпеки України, яка включає внутрішню складову, має базуватися на:

- системному підході до аналізу динаміки еволюції стану суспільства та політичних процесів, що відбуваються у ньому;
- багатоваріантності параметрів аналізу;

- багатоваріантності прогнозів суспільно-політичного розвитку держави та суспільства. Переваги такого підходу полягають у можливості:
- об'єктивної оцінки наявної ситуації та динаміки її еволюції з огляду на потреби у забезпеченні цілісності, стабільності та ефективності функціонування українського суспільства як системи з власними внутрішніми особливостями та як структурного компонента світової суспільної та політичної системи;
- побудови всебічно обґрунтованих аналітичних моделей, здатних враховувати багатоваріантність впливів зовнішніх і внутрішніх чинників суспільно-політичного розвитку та підтримувати високий рівень достовірності прогнозу;
- корекції стратегії залежно від розвитку подій за тим чи іншим варіантом, що дає змогу уникати екстрених політичних рішень, недостатньо обґрунтованих та прогнозованих стосовно своїх наслідків;
- розробки концепцій внутрішньої і зовнішньополітичної безпеки України на ґрунті відповідності виключно національним інтересам України.

У Стратегії політичної безпеки України слід визначити сутність політичної безпеки, систему національних інтересів у даній сфері, систему критеріїв та індикаторів політичної безпеки, систему загроз політичній безпеці, передбачити створення аналітичної моделі стану то прогнозу політичної безпеки України, розробити механізм забезпечення політичної безпеки та запропонувати шляхи його практичної реалізації. Концепція політичної безпеки України має бути органічною складовою загальнодержавної Концепції національної безпеки [12].

На основі Стратегії політичної безпеки необхідно розробити і прийняти відповідні законодавчі акти, що мають стати індикатором ефективності внутрішньої та зовнішньополітичних рішень владних структур різних рівнів, а також правовим та моральним регулятором політичної поведінки усіх суб'єктів політичної діяльності в Україні.

Очевидно, попередні політичні рішення та законодавчі акти мають узгоджуватися з положеннями цієї Стратегії.

Засобом реалізації Стратегії має стати виконання Програми першочергових та перспективних заходів щодо забезпечення політичної безпеки. Програма повинна базуватися на ґрунтовному аналізі національних інтересів та загроз політичній безпеці. Результатом реалізації Стратегії та Програми має стати створення цілісної загальнонаціональної системи політичної безпеки України.

На виконання вищевказаних документів відповідальні органи виконавчої влади повинні розробити свої Плани, Порядки та Методики.

Прогалини в одній сфері вже є послаблюючим чинником у системі національної безпеки, а тим більше, коли ці прогалини існують у переважній більшості сфер, говорити про цілісність та ефективність цієї системи взагалі не доводиться. Тому, у цьому аспекті важливим є вироблення дієвих напрямів для розвитку державної політики у сфері національної, політичної і внутрішньополітичної безпеки.

Ряд провідних науковців, як Кравчук О. Ю., Кремень В. Г., Ліпкан В. А., Орел М. Г., Ситник Г. П. та ін. напрацювали проекти Стратегії політичної безпеки України, яка за роки незалежності не затверджувалася жодного разу. Саме ця Стратегія має стати основоположною для розробки Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Основною метою Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки має бути визначення основних принципів, напрямів і механізмів запровадження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, яка спрямована на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно реагувати на загрози, небезпеки та ризики, а також виявляти вразливості системи та вірно оцінювати вразливість системи, запобігати настанню негативних впливів, успішно реагувати та швидко відновлюватися після настання кризових обставин в тому числі загроз гібридного характеру. Тобто максимальна мінімізація небезпек у сфері із залученням усього наявного потенціалу держави.

Концепція має бути деталізацією концептуального рівня основ внутрішньої політики держави, але у політичній сфері життєдіяльності суспільства і держави. Має містити детальні визначення національних цілей, загроз у реалізації цілей і завдань системи забезпечення національної безпеки. В результаті Концепція має стати певним інструментом для роботи суб'єктів державного управління у сфері внутрішньополітичної безпеки. На основі Концепції суб'єкти зможуть приймати управлінські та політичні рішення, які відображаються у законах та керівних документах – трансформуючи рішення у програми, плани, бюджети тощо.

При розробці Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки важливим є врахування національних особливостей суспільства і держави у внутрішньополітичній сфері, реальні сепаратистські настрої у віддалених регіонах, стану політичної корупції в країні, активність політичних деструктивних чинників та якість гібридних втручань з боку росії.

Як зазначалося вище, основні положення Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України мають ґрунтуватися на основних принципах національної та політичної безпеки. *Принципи* визначаються чинним законодавством, передусім мова йде про: верховенство права, пріоритет прав і свобод людини і громадянина; пріоритет мирних політичних засобів у розв'язанні конфліктів; чітке розмежування повноважень функцій між органами державної влади у забезпеченні внутрішньополітичної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та в цілому над усією системою національної безпеки; своєчасність виявлення, ліквідація реальним і потенційним загрозам; адекватність застосовуваних заходів захисту типу небезпеки [20]. Дотримання цих основних принципів забезпечить узгодженість основних положень Концепції з основними положеннями Стратегії національної та політичної безпеки.

Концепція забезпечення внутрішньополітичної безпеки має передбачати постійний моніторинг та оцінку загроз, що можуть призвести до питання

існування соціум, перш за все зруйнувати його політичну структуру або призвести її до функціональної неспроможності.

Потрібно не забувати про те, що для різних країн оцінки небезпечних факторів, які здатні поставити під загрозу розвиток соціуму, мають різні ментальні виміри, а тому національне уявлення про розв'язанні проблем і конфліктів можуть суттєво відрізнятись між країнами сусідами. Мова про коливання політичної еліти в різні сторони щодо різних питань, які стосуються забезпечення політичної безпеки та формування суспільної думки щодо пріоритетності загроз, починаючи з оцінки історичного минулого й закінчуючи уявленнями про світовий порядок.

При розробці Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки надзвичайно важливо передбачити довільне трактування ключових понять нашими політиками. Необхідно унеможливити неоднозначність поняття «національних інтересів», їх внутрішніх та зовнішніх факторів (проблем, які потребує розв'язання), які є першопричинами виникнення небезпек у внутрішньополітичній сфері.

Фактори (проблеми), які є причинною виникнення небезпек у внутрішньополітичній безпеці, складають множину умов, що прямо стосуються системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, а їх сукупність та взаємозв'язок складає велику частину небезпек в інших сферах.

Необхідно акцентувати увагу на чіткому визначенні способів розв'язання проблеми, які можуть генерувати загрози спокійному існуванню соціуму, тобто стати причиною гальмування розвитку суспільства, дисбалансу політичної системи та розбалансуванню усієї системи національної безпеки.

Впровадження системи забезпечення внутрішньополітичної системи впливатиме на забезпечення інтересів усіх зацікавлених сторін, а саме: органів державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установ, організацій та громадян України.

Важливою частиною Концепції є прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін та опис очікуваних результатів впровадження

Концепції, що визначають усю необхідність запровадження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Крім того, при розробці Концепція забезпечення внутрішньополітичної безпеки важливим є застосування наукових підходів, оскільки Концепція може призвести до зміни у пріоритетах промисловості, виробництва, а також інтелектуальних здобутків людства (технологій), оскільки відкриття та нові технології зумовлює більш ефективне використання ресурсів. Потрібно враховувати, що розуміння сучасних соціальних систем взаємопов'язане із врахування результатів філософського, нормативно-правового та політичного аналізу усіх процесів забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Проте використання принципів, з дотриманням яких має розроблятися Концепція забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, не визначальне для налагодження процесу розробки. На думку науковців принципово важливо при розробці стратегічного документа провести «організацію процесу стратегічного мислення».

Процитуємо слова видатного безпекознавця Ситника Г. П.: «на Заході розробка Стратегій національної безпеки передбачає організацію процесу стратегічного мислення, орієнтованого на пошук оптимального варіанта плану дій у трикутнику «Цілі», «Засоби» та «Способи», спрямованого на протидію реальним чи потенційним загрозам національним інтересам (цілям). Вказаний план дій має охоплювати всі питання практичної діяльності органів державної влади щодо забезпечення безпеки в політичній, економічній та інших сферах життєдіяльності суспільства та держави і, як правило, передбачає обґрунтування умов, за яких можливим є використання державою сили (політичної, економічної, військової тощо) для здійснення впливу, підтримки, контролю чи прямого примусу у контексті забезпечення реалізації національних інтересів (досягнення національних цілей)» [1, С. 705].

Трикутник «Цілі, Засоби та Способи» передбачає чотири різні підходи, які можуть мати місце при розробці Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки і залежать вони від розвитку країни, яка

здійснює пошук. Будь-яка держава в процесі пошуку оптимальних чи найбільш вірогідних підходів для досягнення країною внутрішньополітичних цілей. На сьогодні можна виділити два основні і два уточнюючі підходи: ресурсний, ресурсний (дефіцитний), суспільно-технологічний, комбінований.

I підхід застосовується державами переважно з ресурсним забезпеченням. Мова йде про наявність власних ресурсів і які в достатній мірі можуть сприяти досягненню поставлених державою стратегічних цілей у внутрішньополітичній сфері. Цей підхід застосовується більш розвиненими країнами світу.

Країни з менш розвиненим ресурсом мають визначати головну ціль, яку можна досягнути у будь-якому випадку, наприклад, цілісність території.

II підхід використовують країни, які відчувають певний дефіцит у ресурсах, тобто дефіцит у «Засобах» у трикутнику «Цілі», «Засоби» і «Способи». Такі країни для найефективнішої реалізації Концепції мають здійснити вибір при якому можна реалізувати задум за наявних ресурсів або залучити зовнішні ресурси. Країни, які змушені діяти так знають, що цей шлях менш ефективний. Також їм відомо, що це створює додаткові ризики для країни. Головним тут є можливість втрати певної територіальної частини або державного суверенітету. Сама країна підпадає під політичну залежність зовнішніх донорів держав. Цей підхід застосовують «країни з перехідною економікою» до яких належить і Україна.

III підхід використовують країни, які вбачають нові суспільних технології як панацея проблем у внутрішньополітичній сфері. Нові суспільні технології коли акцент робиться на політичних способах досягнення бажаних політичних цілей. Наприклад, активне залучення інститутів громадянського суспільства до прийняття рішень, ініціативи щодо модернізації суспільно-політичної системи, мобілізації суспільства навколо суспільно значимих цілей, а також суди відносяться застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування підходу в розробці Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України передбачає обов'язкове врахування

проблем, що можуть виникнути всередині країни у перспективі при застосування цього підходу.

IV комбінований підхід використовують прогресивні країни з науково обґрунтованим акцентом на потреби держави. На нашу думку типи загроз формують застосування адекватних засобів і тому формують потребу держави, а зазначений підхід поєднує елементи описаних вище підходів. Це прогресивний підхід, що може поєднувати різні елементи всіх підходів – окремо або одночасно. Цей підхід є найбільш підходящий для України.

Отже, опираючись на здійснений аналіз і отримані висновки пропонуємо власний проєкт Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України згідно з Додатком Г.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дисертаційного дослідження ми здійснили аналіз та обґрунтування напрямів та пріоритетів щодо удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, які визначають те основне на чому ґрунтується розробка Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Третій розділ містить наступні параграфи:

§ 3.1. Зарубіжний досвід удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки та можливості його застосування в Україні.

§ 3.2. Удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки.

§ 3.3. Пріоритетні напрями удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

У першому параграфі третього розділу дисертаційної роботи описано зарубіжний досвід країн із передовим досвідом формування системи забезпечення національної безпеки та удосконалення механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Ми здійснили припущення щодо можливості застосування зарубіжного досвіду в Україні. Проведено аналіз Сполучених

Штатів Америки, Великобританії, Франції, Німеччини та Китаю, як певної відособленої філософії.

У другому параграфі третього розділу дисертаційної роботи ми запропонували ряд положень, що потребують удосконалення в інституційному і в нормативно-правовому аспекті. Головним рушійним засобом є організаційне забезпечення. З огляду на проведений аналіз навели конкретні пропозиції:

1. Кабінету Міністрів України розробити проєкт Закону України «Про основні засади державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України», подати на розгляд Верховної Ради України (ми навели ряд положень необхідних для внесення до основного тексту законопроекту).

2. Провести оновлення та взаємоузгодження законодавчої бази шляхом перегляду норм чинних законодавчих та підзаконних актів, які регулюють питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Привести їх у відповідність до сьогоденних умов.

4. Розпочати роботу по створенню Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, яка на противагу Стратегії зовнішньополітичної діяльності, має завдання досягнення стану безпеки України у внутрішній діяльності.

У третьому параграфі третього розділу дисертаційної роботи ми конкретизували пріоритетні напрями удосконалення державних механізмів та запропонували власне бачення. Ми довели, що Україні для досягнення стратегічних національних цілей необхідно розробити Концепцію забезпечення внутрішньополітичної безпеки України, основні положення якої мають ґрунтуватися на основних принципах та положеннях національної та політичної безпеки. В свою чергу концептуальне забезпечення внутрішньополітичної безпеки потребує попередньої розробки Стратегії політичної безпеки України, яка за часів незалежності жодного разу не було введена в дію, проте вона виступати основою для Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Ми визначили принципи за яких формується Концепція та окреслили чотири основні підходи до її розробки: ресурсний, ресурсно-дефіцитний,

суспільно-технологічний, комбіновано-універсальний. Охарактеризували найкращий підхід який може використати Україна у забезпечення внутрішньополітичної безпеки. І, насамкінець, розробили проєкт Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки України (див. Додаток Г).

Отже, можна зробити висновок, що пріоритетними на першочерговими напрямками удосконалення державних механізмів є перегляд діючого нормативного та інституційного забезпечення та конкретні зміни в законодавчій базі, яка по своїй суті визначає усю будову цілісної системи забезпечення внутрішньополітичного забезпечення України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в науковому обґрунтуванні та розробленні практичних та теоретико-методологічних рекомендацій щодо удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Висновки, отримані у результаті дослідження, дають підстави сформулювати такі пропозиції.

1. Аналіз теоретичної бази дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що внутрішньополітична безпека України переважно досліджується у розрізі окремих явищ, залишаючись при цьому поза увагою наукового аналізу як комплексна наукова розвідка щодо державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Оцінюючи стан наукової розробки проблематики, відзначимо, що загалом у галузі публічне управління та адміністрування бракує ґрунтовних розвідок з внутрішньополітичної безпеки держави. Дослідники значну увагу приділяли комплексному вивченню національної безпеки та системи її забезпечення, проте внутрішньополітична безпека в межах цієї системи безпеки залишається поза увагою науковців.

До кола вітчизняних вчених, які досліджували внутрішньополітичну безпеку, перш за все необхідно віднести вчених:

– Задувайло Олена Костянтинівна, дисертація на тему: «Розкриття інформації з обмеженим доступом як загроза внутрішньополітичній безпеці держави», 2018 рік;

– Клітченко Олександр Станіславович, дисертація на тему: «Забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій: досвід Румунії та Болгарії», 2010 рік;

– Паламарчук Максим Олександрович, дисертація на тему: «Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України», 2007 року.

А також вчені дисертації яких доповнили тему внутрішньополітичної безпеки: Затонський Б. О., Каплан Ю. Б., Костюк Т. О., Рябой Ю. О., Сергієнко Т. І., Шеретюк О. М.

Науково-дослідні роботи, що внесли вклад у розробку теми, під керівництвом: Бурковського П. А., Кавунника В. Л., Ващенко К. О., Кисельова О. С., Розумного М. М.

Внутрішньополітичні аспекти в умовах політичної безпеки досліджували визнані вчені: Кравчук О. Ю., Кремень В. Г., Ліпкан В. А., Орел М. Г., Циганов В. П. та інші.

Проте, попри зазначені дослідження, що присвячені аналізу внутрішньополітичної безпеки, тема розглянута в окремих аспектах і ще не отримала достатнього комплексного вивчення в наукових працях вітчизняних науковців. На нашу думку, це пов'язано з тим, що поняття «внутрішньополітична безпека» багатогранне і охопити його в цілому досить складно.

2. Визначено місце внутрішньополітичної безпеки в загальній системі національної безпеки із зазначенням, що саме ця складова політичної безпеки, як основної частини національної безпеки, набуває великого значення для безпеки влади і держави як головних упорядників добробуту країни та народу.

Визначаючи місце внутрішньополітичної безпеки ми застосували підхід розглядаючи внутрішньополітичну безпеку як частину національної безпеки. Виходячи з визначень, запропонованих ученими-безпекознавцями, ми дійшли висновку, що кожна з характерних ознак національної безпеки, як то інтереси, цілі чи загрози, містить в собі частину політичної та внутрішньополітичної безпеки. Також ми застосували підхід – розглянувши внутрішньополітичну безпеку з точки зору публічного управління та адміністрування, в сукупності міждисциплінарний підхід збагатив філософське осмислення поняття.

В суспільних науках, як то право, економічна теорія чи політологія різноманіття підходів до розуміння поняття «внутрішньополітична безпека» пояснюється відсутність єдиної концепції та значною кількістю характерних елементів із різних галузей, а тому ця робота спроба концептуалізації поняття.

3. З'ясовано, що, незважаючи на недостатню розробленість та багатогранність категорії «внутрішньополітична безпека», все ж таки існують передумови, що дозволяють дати визначення терміну, з'ясувати сутність і зміст поняття «внутрішньополітична безпека» та суміжних понять, як то «безпека», «політика» та «внутрішня політика».

Запропоновано розуміння поняття як стабільного стану політичної системи суспільства, що визначається законодавчою гілкою державної влади і який досягається системою заходів, спрямованих на збереження конституційного ладу держави, забезпечення державотворення і політичної системи суспільства.

4. Проаналізовано державні механізм зміцнення внутрішньополітичної безпеки, встановлено, що це сукупність пов'язаних механізмів (інституційного, правового та організаційного), суб'єктів забезпечення безпеки, які на підставі чинного законодавства формують державну політику безпеки в цілеспрямовану скоординовану діяльність щодо захисту національних інтересів у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Встановлено, що державний механізм – це система забезпечення внутрішньополітичної безпеки, визначається як діяльність суб'єктів, направлена на забезпечення безпеки держави, громадян і їх об'єднань. В ній приймають участь: держава, громадяни, об'єднання громадян, політичні індивіди, політичні лідери, політичні інститути, громадянське суспільство. Діяльність суб'єктів окреслена документально та направлена на збереження безпеки внутрішньої політичної системи держави та забезпечення сприятливих умов для її розвитку. Цей механізм формується після перемоги політичних сил на виборах та усвідомленням ними потреби захищати національні інтереси, що проявляється в розробці політик та задіяння відповідних механізмів.

Розглянуто основні функції державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Це, перш за все: прогнозування, виявлення та оцінка загроз, негативних тенденцій, дестабілізуючих чинників і конфліктів, а

також причин їх виникнення та наслідків прояву для об'єктів та суб'єктів безпеки; визначення цілей, завдань та пріоритетів забезпечення безпеки;

Підтверджено, що весь комплекс заходів державного, організаційного, правового та спеціального характеру не обмежується виключно політичними засобами. Встановлено, що невід'ємною частиною забезпечення безпеки поряд із політичними засобами є силовий сектор.

5. Охарактеризовано нормативно-правовий та інституційний механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки, що дає підстави розглядати нормативно-правову базу забезпечення внутрішньополітичної безпеки України як основу для усієї організаційної, адміністративної та виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади щодо захисту національних інтересів у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Це формує передумови та підкреслює необхідність і доцільність розглядати нормативно-правове забезпечення як основну можливість для вироблення стратегічних рішень та планування щодо впровадження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Чітке виконання усіма органами влади, що беруть участь у забезпеченні внутрішньополітичної безпеки, своїх повноважень та обов'язків, які закріплені в Конституції України та інших законодавчих та нормативно-правових актах гарантує ефективне функціонування усієї системи національної безпеки.

Здійснюючи оцінку інституційного та нормативно-правового стану забезпечення внутрішньополітичної безпеки України доведено, що система забезпечення внутрішньополітичної безпеки має свою нормативно-правову базу, а проведений аналіз дозволив здійснити групування нормативно-правових актів за такими основними напрямками: 1) конституційні засади державної політики внутрішньополітичної безпеки; 2) нормативно-правові акти основних положень внутрішньополітичної безпеки; 3) нормативно-правові акти інституційного забезпечення внутрішньополітичної безпеки України; 4) нормативно-правові акти щодо забезпечення суб'єктів внутрішньополітичної

безпеки України; 5) законодавство щодо загроз внутрішньополітичній безпеці України (Додаток В).

Проаналізовано постатейно зміст найважливіших нормативно-правових актів, що діють у сфері внутрішньополітичної безпеки. Визначено, що процес формування цілісної системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки поки не завершений та триває. Тож, на сьогодні, можна стверджувати, що на перший план у державній політиці виходить завдання створення дієздатного механізму зміцнення внутрішньополітичної безпеки з огляду на гібридну діяльність російської федерації, яку агресор вів перед повномасштабним вторгненням. Охарактеризовані основні законодавчі документи, які створюють основне правове поле для забезпечення внутрішньополітичної безпеки Української держави у системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки, саме: Конституції України, Стратегії національної безпеки України, Декларації про державний суверенітет України, Воєнної доктрини, Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, Закону України «Про основи національної безпеки України», Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки, Концепція забезпечення національної стійкості та інші.

Оцінюючи отримані результати, ми врахували наслідки застосованої росією гібридної війни, а тому наш висновок полягає у тому, що є нагальна потреба у стратегічних та програмних документів нормативно-правового забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

6. Розглянуто особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки та характерні ознаки системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки (функцій, принципів, завдання та напрями), що надало можливість здійснити наукове обґрунтування та окреслити недоліки правового, інституційного та організаційного характеру у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, які полягають у: відсутності загальної концепції, відсутності відповідального органу, неузгодженості дій між суб'єктами щодо реагування на виклики,

недостатня кількість посад зі спеціально визначеними функціями, низьким рівень обізнаності та досвіду відповідальних осіб.

Визначено основні загрози та виклики внутрішньополітичній безпеці України. Встановлено, що всі проблеми у сфері пов'язані між собою якщо говорити про політичну та національну безпеку. Джерела небезпек, які знаходяться всередині держави можуть виходити не лише від політичної еліти, політичних угруповань та груп, але і від інших країн. На сьогодні викликами внутрішньополітичній безпеці України виступають: корумпованість органів влади; низька ефективність рішень державної влади; недостатній професійний рівень вищих посадових осіб; порушення конституційних прав і свобод людини і громадянин; недостатня ефективність контролю за виконання законів; відсутність відповідальності політичної еліти; наявність сепаратистських течій та рухів; радикалізм, екстремізм, розпалення соціальної, расової, національної і релігійної ворожнечі; наявність конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин. Специфічною загрозою може стати невдоволення військових, що повернулися з фронту, внутрішніми політичними процесами. Крім того, створює небезпеку відсутність чітко сформованої національної ідеї, як стратегії державотворення та ідеології розвитку нації і держави.

Аналіз загроз внутрішньополітичній безпеці України посвідчив, що російська федерація змогла скористатися практично усіма внутрішньополітичними загрозами, головним чином через неспроможність найвищої політичної еліти, державних органів, громадськості, наукової спільноти протидіяти цим загрозам. Тож, Україні слід посилити власну боротьбу, реформувавши свою систему національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки.

Своєю чергою, аналіз загроз внутрішньополітичній безпеки дав змогу зробити пропозиції щодо удосконалення системи. Визначено, що для забезпечення ефективної реалізації державної політики щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки, необхідно призначити відповідальну інституцію, створити контактні центри при органах влади, там де їх ще не має,

передбачити введення посад державної служби з питань внутрішньої політики в органах влади, поширювати досвід та практику щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки серед державних службовців, державних органів та установ, розробити освітні програми, передбачити викладання окремих дисциплін при підготовці лідерських програм для майбутніх політиків, програм підвищення кваліфікації посадових осіб самоврядування на національному, регіональному та місцевому рівнях, в роботі органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення тощо.

7. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо формування і реалізації державної політики щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки та узагальнено успішні закордонні практики удосконалення державних механізмів у сфері безпеки, що дозволило зробити висновки та розробити пропозиції. Окрім іншого з'ясовано, щодо до основних напрямів з удосконалення державного механізму у сфері забезпечення безпеки віднесено діяльність усіх державних органів, яка зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці.

8. Запропоновано підходи до удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення державних механізмів внутрішньополітичної безпеки через розробку Кабінетом Міністрів України проєкту Закону України «Про засади державної політики у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»; оновлення та взаємоузгодження законодавчої бази шляхом перегляду норм чинних законодавчих та підзаконних актів, які регулюють питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки; затвердження Стратегії політичної безпеки на період до 2030 року; розробку та затвердження Концепції забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

9. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Доведено, що удосконалення державного механізму потребує запровадження змін за кількома пріоритетними напрямками, а саме: перегляд діючого нормативно-правового та інституційного забезпечення та конкретні

зміни в законодавчій базі, яка по своїй суті визначає усю будову та цілісність системи забезпечення внутрішньополітичного забезпечення України. Важливо концептуально переглянути та більш чітко прописати функції деяких органів. Ми запропонували розробити Концепцію забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Розроблення та подальше затвердження подібної Концепції сприятиме подальшому посиленню системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що проблема забезпечення внутрішньополітичної безпеки в нашій країні особливо складна, а тому в даній роботі розглянуті лише деякі аспекти. Проте цілі дисертаційного дослідження були досягнуті, а поставлені завдання – вирішені.

Ми впевнені, що впровадження науково обґрунтованих пропозицій сприятиме убезпеченню середовища у внутрішньополітичній сфері України, покращить державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки, запровадить більш злагоджену роботу суб'єктів процесу забезпечення безпеки, стабілізує усю політичну організацію держави та запровадить взаєморозуміння між органами влади та громадянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. та ін. Глобальна та національна безпека : підручник / ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
2. Авер'янов В. Б., Битяк Ю. П., Зуй В. В. та ін. Адміністративне право України : Академічний курс : підручник / голова ред.кол. В. Б. Авер'янов. К.: Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.
3. Андрейчук В. С. Моніторинг внутрішньополітичних процесів як інструмент державного управління (на прикладі виборів 2015 року до місцевих рад України). *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2016. № 1. С. 103-110.
4. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». Київ : НІДС, 2022. 135 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-12/ad-nisd-do-poslannya-prezidenta-ukraini-2022.pdf> (дата звернення: 23.08.2023)
5. Антонов В. О. Національна безпека як конституційно-правова гарантія політичної системи України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 75-79.
6. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
7. Базилевський Б. Підготовка нових членів ЄС – країн-сусідів України до вступу в Шенген і виклики для України : матер. Міжнар. «круглого столу» експертів / С. І. Мітряєва (голов. ред.); УФНІСД, Фонд ім. Фрідріха Еберта. Ужгород, 2007. С. 32.
8. Баймуратов М. О., Погорілко В. Ф. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування. *Муниципальне право України* : підручник / за ред. М. О. Баймуратова. К. : Правова єдність, 2009. С. 128-181.
9. Бессонова М. Стратегії національної безпеки США постбіполярної епохи: головні регіональні виміри загроз американським інтересам. *Гілея : науковий вісник*. 2013. № 75. С. 141-144.

10. Біблія в перекладі Огієнка [Електронний ресурс]. URL: https://www.truechristianity.info/ua/bible_ua.php (дата звернення: 10.03.2023)
11. Біденко А. А. Законодавчі аспекти управління національної безпеки України за рубежом. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 132-140.
12. Бессонова М. Стратегії національної безпеки США постбіполярної епохи: головні регіональні виміри загроз американським інтересам. *Гілея : Науковий вісник*. 2013. № 75. С. 141-144.
13. Білозьоров Є. В., Гіда Є. О., Завальний А. М. та ін. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / за заг ред. Є. О. Гіди. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
14. Білоус В. Т., Плугатар Т. А. Концептуальні питання реформування Міністерства внутрішніх справ України як суб'єкта реалізації державної антикорупційної політики. *Наука і правоохорона*, 2015. С. 16-24.
15. Бліхар В. С. та ін. Політологія : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
16. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Єгоров Ю. В., Бортник О. О. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монографія. К. : Видавництво Кий, 2007. 370 с.
17. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. Київ : НППМБ, 2001. 300 с.
18. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. К. : НІСД, 2001. 242 с.
19. Варналій З. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці / за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2016. 528 с.
20. Варналій З. С. та ін. Економічна безпека : навчальний посібник / за ред. З. С. Варналія. К. : Знання, 2009. 647 с.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. кол. В. Т. Бусел. Київ , Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с. URL: <https://bit.ly/3OAgB3b> (дата звернення: 10.03.2023).

22. Вибори в Україні під час війни: представник Зеленського пояснив, хто може їх дозволити : вебсайт ЮНІАН / Надя Пришляк. 7 серпень 2023 року. URL: <https://www.unian.ua/politics/vibori-v-ukrajini-pid-chas-viyni-predstavnik-zelenskogo-poyasniv-hto-mozhe-jih-dozvoliti-12353286.html> (дата: 07.09.2023).
23. Вибори під час війни. Чи може влада їх провести : вебсайт BBC Україна / Віталій Червоненко. 31 липня 2023 року. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-66335711> (дата звернення: 07.09.2023).
24. Виборчий Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, 48 с.
25. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
26. Власюка О. С. Стратегії розвитку України: наук. доп. К.: НІСД, 2002. 864 с.
27. Воронов І. О. Виклик «Левіафану»: еволюція і перспективи громадянського суспільства : монографія. К. : Генеза, 2007. 400 с.
28. Воронянський О. В. «Національні інтереси» як категорія політичної науки. *Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого*. 2011. № 10. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_53/Gileya53/P8_doc.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
29. Газін В. П. Внутрішньополітичні процеси і формування зовнішньої політики. Незалежність України: проблеми, поступ, перспективи : збірник матеріалів. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2011. С. 18-22.
30. Галака С. П. Рада національної безпеки США. *Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Л.В. Губернський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.*
31. Галь Б. О., Єгорова О. В., Зенкін М. В., Колісник Д. В., Литвиненко В. В., Поух А. В. Політологія: навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ : ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2011. 78 с.
32. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. та ін. Політологія : навчальний посібник / заг. ред. М. П. Гетьманчука. К.: Знання, 2010. 415 с.

33. Горло Н. В. Концептуальні засади і практика іредентизму: внутрішньополітичний і міжнародно-політичний контексти : монографія / Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 446 с.
34. Гриценко А. С., Єрмолаєв А., Флурі Ф. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України / заг. ред. А. С. Гриценко та ін., 2-ге вид., доп., Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. Київ : Б.в., 2012. 793 с.
35. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. К.: Юніверс, 2000. с. 336.
36. Гоббс, Томас. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2000. 606 с.
37. Герасіна Л. М., Безрук О. О., Бліхар В. С. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції : монографія / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
38. Герасіна Л. М., Данильян О. Г. Проблеми модернізації політичних систем сучасності : монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2008. 320 с.
39. Герасіна Л. М., Данильян О. Г., Дзьобань О. П. та ін. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. 351 с.
40. Гетьман А. П., Тацій В. Я. Правове виховання в сучасній Україні : монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» / Друге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2013. 440 с.
41. Гулай В. В. Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014-2018 рр.). *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. № 8. С. 119-125.
42. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрями реалізації. Х.: Фоліо, 2002. 285 с.

43. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Калиновський Ю. Ю., Моїсеєва Н. І. Національна безпека України в етно-ментальному та міжнародному вимірах : монографія. Харків : б. в., 2004. 274 с.
44. Данильян О. Г., Панов М. І. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз : монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2004. 359 с.
45. Данильян О. Національна безпека у філософсько-правовому дискурсі: монографія. Харків: б.в., 2019. 244 с.
46. Дзьобань О. П. Національна безпека у суспільствах транзитивного типу. Х.: НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2004. 247 с.
47. Дзьобань О. П. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія. Харків : Право, 2021. 776 с.
48. Дюркгайм, Еміль. Первісні форми релігійного життя: тотемна система в Австралії. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
49. Економічна енциклопедія : у 3 т. / гол. ред. ради Б. Г. Гаврилишин. Київ : ВЦ «Академія», 2000-2002. Т. 1 : А-К. 2000. 864 с.
50. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. К. : Наукова думка, 1985. Т. 2 : Д-Копці. 572 с.
51. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. Г. Складенко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. К. : Наукова думка, 2006. Т. 5: Р-Т. 705 с.
52. Забезпечення безперервності процесу управління у сфері національної безпеки : аналітична записка від 23.01.2019 / НІСД : вебсайт. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111AZ-governance-continuity-1_1_2-928b5.pdf (дата звернення: 25.08.2023).

53. Задувайло О. К. Розкриття інформації з обмеженим доступом як загроза внутрішньополітичній безпеці держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2018. 19 с.
54. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1682> (дата: 25.08.2023).
55. Катеринчук І. С., Литвин М. М., Кравчук В. В., Кулик В. М. Створення моделі оцінювання загроз національній безпеці держави. НТІ. 2008. № 4. С. 25-31.
56. Каплан Ю. Б. Політичні орієнтації населення України як чинник політики національної безпеки держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. К., 2009. 19 с.
57. Клітченко О. С. Забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій : досвід Румунії та Болгарії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. К., 2010. 24 с.
58. Кобко Є. В., Даугуле А. В. Досвід публічно-правового забезпечення національної безпеки країн Європи і США та шляхи запозичення для України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Т. 2, № 4. С. 186-190.
59. Колодій А. Ф. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями. Демократичне врядування. 2011. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_4 (дата звернення: 22.08.2023)
60. Конституція України : закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, С. 141. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.08.2023)
61. Концепція національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. №3/97- ВР. К., 1997. 24 с.

62. Косевцов В. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації, пріоритетність національних інтересів. К.: НІСД, 1996. 77 с.
63. Косілова О. І. Політична безпека в системі національної безпеки України. *Правова інформатика*. 2011. № 1 (29). С. 72–78.
64. Ковальчук А. Ю. Державний механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки: теоретико-правовий аспект. *Адміністративне право і процес*. 2017 № 2 , С. 136-140.
65. Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. та ін. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2014. 448 с
66. Корж І. Безпека: медотологічні підходи до поняття. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019, С. 68-72.
67. Косарчук В. В., Хижняк М. І. Вивчення стану придатності до військової служби військовослужбовців офіцерського складу мобілізаційного резерву Збройних сил України на етапі звільнення. *Зб. наук. пр. співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2014. № 23 (4). С. 165-170.
68. Костюк Т. О. Динаміка змін політичних інститутів і процесів в «післяпомаранчевій» Україні: співвідношення міжнародних та внутрішньополітичних аспектів : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Нац. ун-т ім. Івана Франка. Л., 2013. 18 с.
69. Кравчук О.Ю. Політична безпека України як наукова і практична проблема. *Політичні науки. Міжнародний науковий журнал*. 2016. Т. 3, № 6. С. 82-84.
70. Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2019. 20 с. URL: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/kravchuk/aref.pdf> (дата звернення: 23.08.2023)
71. Кравчук О. Ю. Політична безпека Української держави як чинник демократичного розвитку суспільства : монографія. Миколаїв : видавець Торубара В. В., 2021. 198 с.

72. Крап А. Сутність політичної стабільності: індикатори та функції. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів : Львівська політехніка, 2006. № 18. С. 118-124.
73. Кремень В. Г., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення : монографія. Київ: МАУП, 1998. 92 с.
74. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
75. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навчальний посібник. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. 93 с.
76. Ліпкан В. А. Поняття та зміст національнознавства. *Право України*. № 9, 2003. С. 114-118.
77. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. К.: НАВСУ, 2005. 350 с.
78. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник. 2-ге вид. К.: КНТ, 2009. 576 с.
79. Лок, Джон. Два трактати про правління / пер. з англ. Павло Содомора. К. : Наш Формат, 2020. 312 с.
80. Меркотан К. П. Архетипные власти и современная демократия. *Публичное управление: теория и практика*. Харьков : ХарРИ НАГУ, 2014. С. 100–106.
81. Михненко А. М., Грущинська Н. М., Нестеряк Ю. В., Жовнірчик Я. Ф., Дейнега І. І., Приходько В. П., Ніжніков М. Л., Макаренко Е. М., Поліщук О. В., Чібісова І. В. Публічне управління та національна безпека : монографія / за ред. А. М. Михненка і Н. М. Грущинської. Київ : НАУ, 2019. 340 с.
82. Моргун А. В. Трансформаційні процеси сучасної України та їх вплив на формування політики національної безпеки. *Держава і право*. 2017. № 76. С. 144-154.

83. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Актуальні проблеми публічного адміністрування вітчизняною сферою національної безпеки : монографія. Дніпро: Дніпровський гуманітарний університет, 2021. 194 с.
84. Муравський О. І. Суспільно-політичні процеси в західних областях України (1985 – 1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / НАН України; Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. Л., 2009. 16 с.
85. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища / Резнікова О. О. Київ: НІСД, 2022. 532 с.
86. Нижник Н. Р., Мосов С. П. Державне управління в Україні: функція координування. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 6. С. 111-116.
87. Нижник Н. Р. Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. / за ред. Н.Р. Нижника. К.: Преса України, 2000. 304 с.
88. Нікіпелова Є. М. Правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки Республіки Польща. *Ефективність державного управління*. 2018. № 1. С. 158-167.
89. Нова воєнна доктрина Великої Британії. Центр міжнародних відносин «Мир і безпека» : вебсайт. URL: <http://surl.li/ihniu> (дата: 25.08.2023)
90. Новицький Г. В. Забезпечення національної безпеки в сучасних умовах: нові підходи. *Науковий вісник Національної академії служби безпеки України*. 2004. № 20. С. 37-45.
91. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
92. Олійник О. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 65-69.
93. Омельченко С. В. Політична безпека: внутрішньополітичні виклики та загрози. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. № 6. С. 49-53.

94. Омельчук В. А. та ін. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч. / заг. ред. А. М. Кислого. Київ : МАУП, 2021. Ч. I. 304 с.
95. Орел М. Г. Принципи, підходи та чинники розробки ефективної стратегії забезпечення політичної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 8.
URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1110> (дата звернення: 27.08.2023).
96. Орел М. Г. Політична безпека як наукова категорія та мета системи державного управління у сфері політичної безпеки. *Науково-виробничий журнал «Державне управління»* / за ред. О. В. Покатаєвої. Запоріжжя: КПУ, 2017. № 2 (58). С. 11-16.
97. Орел М. Г. Теоретичні основи класифікації небезпек політичній безпеці при підготовці державно-управлінських рішень / *Sciences of Europe*, Прага, № 2, С. 91-98.
98. Орел М. Г. Ідентифікація типу дестабілізації політичної системи, як передумова підготовки стратегічних рішень у сфері політичної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1059> (дата звернення: 31.08.2023)
99. Орел М. Г. Політична безпека як складова національної безпеки: теоретичний аспект. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018. № 1(17). С. 22-34.
100. Отенко І. П., Москаленко Н. О., Азаренков Г. Ф. Теорія управління безпекою соціальних систем : навчальний посібник. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 220 с.
101. Павлютін Ю. М. Система національної безпеки: політико-правовий аналіз. *Честь і закон*. 2020. № 3. С. 84-90.
102. Пал, Леслі А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюб. К. : Основи, 1999, 422 с.

103. Паламарчук М. О. Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. К., 2007. 16 с.
104. Паламарчук М. О., Литвиненко О. В. Механізми народовладдя і внутрішньополітична безпека : монографія. К. : Інтертехнологія, 2009. 143 с.
105. Паламарчук М. О. Інституційна деградація як стратегічний виклик внутрішньополітичній безпеці України. *Політичний менеджмент*. 2010. № 6. С. 142-149.
106. Пелих А. О. Концепції застосування військової сили в системі державної політики національної безпеки США. *Державне управління : теорія та практика*. 2013. № 2. С. 62-68.
107. Підготовка стратегічних документів у сфері національної безпеки України в умовах російської агресії: обрані аспекти : вебсайт Центру «Стратегія XXI» / Устименко Богдан. Київ. 18.09.2023. URL: <https://geostrategy.org.ua/media/statti/pidgotovka-strategichnyh-dokumentiv-u-sferi-nacionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-v-umovah-rosiyskoyi-agresiyi-obrani-aspekty> (дата звернення: 20.09.2023)
108. Пікуля Т. О. Сучасний підхід до інтерпретації поняття «механізм держави» *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012, № 2(1). С. 46-54.
109. Пивоваров Є. Ю. Модель національної безпеки і оборони Франції: можливості її адаптації до умов України : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01 / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки Ради нац. безпеки і оборони України. К., 2010. 20 с.
110. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. К.: НАВСУ, 2009. 702 с.
111. Погорілко В. Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003, 652 с.

112. Поліщук Ю. Види суспільної консолідації у підходах вітчизняних дослідників. *Наукові записки*, 2019. № 3-4 (95-96). С. 73-93.

113. Полтораков О. Ю. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5 (38). С. 19-28.

114. Приходько Х. В. Політична безпека України: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1.С.36-40.

115. Про Воєнну доктрину України : Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 (втратив чинність). ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n8> (дата звернення: 30.09.2023).

116. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 червня 2003 року № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, N 46, С. 366. (Закон втратив чинність на підставі закону від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (2469-19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text> (дата: 30.09.2023).

117. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 березня 1998 року № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 35, С. 236.

118. Про державний суверенітет України : декларації Верховної Ради від 16.07.1990 № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1990, № 31, С. 429.

119. Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основи національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 22.02.2014 № 756-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 11, С.157.

120. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінет Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

121. Про затвердження Указу Президента України «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» : Закон України від

23.02.2022 № 2101-IX. ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2101-20#n2> (дата звернення: 01.10.2023).

122. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. ВРУ : вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

123. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

124. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020, № 471. ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

125. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 10, С. 85.

126. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. ВРУ : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

127. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV (втратив чинність 2018 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

128. Про неприпустимість організації підготовки та проведення на тимчасово окупованих територіях України псевдореферендумів : постанова Центральної виборчої комісії від 15.07.2022 № 82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0082359-22#Text> (дата: 27.08.2023).

129. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 35, С.237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

130. Про свободу совісті та релігійні об'єднання : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. К.: Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 25, 283 с.

131. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.01.2007 № 105/2007 / Офіційний вісник України. 2007. № 11. (втратив чинність). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/105/2007.e> (дата звернення: 27.08.2023).

132. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 27.08.2023).

133. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

134. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році : доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/> (дата звернення: 27.08.2023).

135. Пшеворський А. Переходи до демократії. Політологія : хрестоматія. Київ : Наук. думка, 2004. С. 385-406.

136. Радецький В. Г., Дузь-Крятченко О. П., Воробйов В. М. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави. К.: НУОУ, 2010. 592 с.

137. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.

138. Резнікова О. О., Цюкало В. Ю., Паливода В. О., Дрьомов С. В., Сьомін С. В. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. К.: НІДС, 2015. 58 с.

139. Резнікова О. О., Місюра А. О., Др'юмов С. В., Войтовський К. Є. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / заг. ред. О. О. Резнікової. К.: НІСД, 2017. 60 с.

140. Ребкало В. А. Політична стабільність і політична безпека: характер та механізми взаємозв'язку. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2011. № 3. С. 159–169.

141. Ребкало В. А. Політичні науки і суспільні процеси. Концептуальні засади реформування політичної системи України. Стан і перспективи розвитку політичних наук (м. Київ, 13 квітня 2001 р.) / заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К. : Вид-во УАДУ, 2001. С. 188-195.

142. Розумний М. М. Екстремізм і радикалізм у смисловому полі української політики. *Українська політична нація: тенева, стан, перспективи* / за ред. В. С. Крисаченка. Київ : НІСД, 2003. С. 521-529.

143. Рудич Ф. М. та ін. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації: порівняльний аналіз : монографія. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. 448 с.

144. Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. / перек. з франц. та коментарі: О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с.

145. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія. К.: НАДУ, 2008. 429 с.

146. Семенченко А. І. Механізм стратегічного управління забезпеченням національної безпеки у кризових та надзвичайних ситуаціях. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 1 (2). С. 200-207.

147. Семенюк Т. Ю. російський чинник у парламентських виборах в Україні (1994 – 2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2009. 20 с.

148. Сергієнко Т. І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в контексті державотворення : автореф. дис. ... канд. політ. наук / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2007. 20 с.

149. Сергієнко Т. І. Політична консолідація сучасного українського суспільства як результат внутрішньополітичної інтеграції. Держава і право : збірник наукових праць. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2009, № 43. С. 676-682.

150. Серкевич І. Р. Формування політики України у сфері національної безпеки (на прикладі Великої Британії та Німеччини). *Держава і право*. 2017. № 78. С. 35-49.

151. Сили територіальної оборони. Ukrainian Military Pages : вебсайт URL: <https://www.ukrmilitary.com/p/territorial-defense-forces.html> (дата звернення: 25.08.2023)

152. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика) : монографія. К. : НАДУ, 2004. 408 с.

153. Ситник Г. П. Національна безпека України : навчальний посібник К.: Б.в., 2004. 58 с.

154. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія / заг. ред. Г.П. Ситника. Хмельницький-Київ : Вид-во «Кондор», 2007. 669 с.

155. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концепт-ні та організаційно-правові засади) : підручник К.: НАДУ, 2011. 730 с.

156. Ситник Г. П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. С. 25-34.

157. Ситник Г. П. Геополітичний аналіз та прогнозування: навчальний посібник: у 2 ч. К.: НАДУ, 2014. Ч.1. 152 с.

158. Ситник Г. П. Основи механізму антикризового стратегічного управління у сфері національної безпеки. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 1-2 (9-10).

159. Ситник Г. П., Орел М. Г. Основи стратегічного планування національної безпеки : навчальний посібник. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. 208 с.
160. Сидорук Т. В. Внутрішньополітичні фактори стримування євроінтеграційного курсу України Т. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 147-155.
161. Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник К.: Обереги, 2004. 448 с.
162. Скоркіна А. О., Сергієнко Т. І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни. *The 3 rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development» (December 28-29, 2019)*. Львів. 2019. С. 620–625.
163. Слабінська С. В. Висвітлення дискусій щодо інтеграційних процесів України в ЗМІ. *Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец.* 2008. № 1. С. 138-141.
164. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 1. С. 137. URL: <https://bit.ly/3IUFCCLT> (дата звернення: 27.08.2023).
165. Словник української мови в 11 томах (1970-1980) : вебсай. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 27.08.2023).
166. Сотнікова К. В. Методологічні аспекти дослідження конфліктогенності процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. К., 2010. 20 с.
167. Стратегічний аналіз безпекового середовища України : вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень / Резнікова Ольга Олександрівна. Київ. 08.09.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 05.09.2023).

168. Тарасюк В. М. Інститут військового омбудсмена як інструмент демократичного контролю. *Держава і право*. 2016. № 73. С. 130-131.
169. Телешун С. О. Ефективне управління і публічна політика як напрям реалізації політичної влади в умовах кризи. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 35-45.
170. Теорія держави та права : мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/vstup.html> (дата звернення: 27.08.2023).
171. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.
172. Тертий В. Пошуки і шляхи роз'язання політичної безпеки. *Безпека життєдіяльності*. 2009. №1. С. 27-29.
173. Ткачук Г. Ю., Підходи до сутнісного наповнення категорії «безпека». *Вісник ЖДТУ*. 2014. № 2 (68). С. 178-184.
174. У Лондоні представили новий стратегічний документ. Укрінформ : вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3210644-oborona-britanii2030-protistoati-rosii-zmicnuvati-ukrainu.html> (дата звернення: 25.08.2023)
175. Фесенко М. Формування понятійно-категоріального апарату проблеми консолідації суб'єктів світ-системи і нового міжнародного порядку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2017. 1 (46). С. 39–44.
176. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
177. Фуко, Мішель. Наглядати й карати / пер. з фр. Петра Таращука. К.: Основи, 1998. 392 с.
178. Циганов В. В. Національна безпека України : посібник. К. :НАВСУ, 2004. 100 с.
179. Циганов В. В. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції. К.: Ніка центр, 2006. 112 с.

180. Шевченко Ю. М. Аналіз Стратегічного огляду оборони та національної безпеки Франції 2017 у контексті нових викликів і загроз. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 133. С. 294-297.
181. Шемшученка Ю. С., Бабкіна В. Д., Горбатенка В. П. Політологічний енциклопедичний словник. Київ : Генеза, 2004. 735 с.
182. Шеретюк О. М. Політичні імперативи євроінтеграційного курсу України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2008. 20 с.
183. Шульженко Ф. П. Державний примус в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-правовий концепт. К.: Юрінком Інтер, 2022. № 2. С. 6-12.
184. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 1 : А-Г. 1998. 669 с.
185. Яременко В. В., Сліпушко О. М. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Київ : Аконіт, 2007. Т. 1. 926 с.
186. Bacon, Francis. Stanford Encyclopedia of Philosophy / First published Mon Dec 29, 2003; substantive revision Fri Dec 7, 2012. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/francis-bacon/#MajPhiWorBac> (дата: 27.08.2023)
187. Baudrillard, Jean. The Gulf War Did Not Take Place, P. Patton (trans.), Sydney: Power Publications, and Bloomington: Indiana University Press, 1995. 88 p. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5f19ed0382525a1ca134124a/t/5f7d09c65a8dd315c8de38d3/1602030023380/Jean+Baudrillard%2C+The+Gulf+War+Did+Not+Take+Place+.pdf> (дата звернення: 27.08.2023)
188. Baudrillard, Jean. The Spirit of Terrorism: And Requiem for the Twin Towers, London : Verso. 2002. URL: <https://cidadeinseguranca.files.wordpress.com/2012/02/ baudrillard.pdf> (дата звернення: 27.08.2023).
189. Dictionary of the Social Sciences / Julius Gould and William L. Kolb, eds. New York: The Free Press of Glencoe, 1964. 761 p.

190. Dye T. Understanding Public Policy. New Jersey : Prentice Hall, 1995. 342 p.
191. Guralnik D. (Ed.) Webster's New World Dictionary of the American Language. N.Y.: The World Publishing Co., 1972. P. 507. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/security> (дата звернення: 27.08.2023)
192. Huntington S. P. Political Order in Changing Societies. New Haven : Yale University Press. 1968. 488 p.
193. Lasswell H. The Decision Process: Seven Categories of Functional Analysis. College Park, 1956.
194. Lelechenko, A. L, Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2022. Vol. 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.3.1> (дата звернення: 27.08.2023)
195. Longhurst K. Od roli konsumenta do roli producenta. Nowy czlonek «starego» Sojuszu. *Polska jako nowy aktor w euroatlantyckiej polityce bezpieczenstwa* / pod red. O. Osicy, M. Zaborowskiego. Warszawa : Fundacja Centrum Stosunkow Miedzynarodowych, 2002. S. 61-82.
196. Nort D. Institutions, institutional change and the functioning of the economy / trans. from English I.Dziub. K.: Osnovy. 2000. 198 p.
197. Przeworski A. Democracy and the Limits of Self-Government; Cambridge: Cambridge University Press, 2010. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511778490> (дата звернення: 27.08.2023).
198. Plancarte-Escobar, R. Andras Sajo (2023). Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy. *Jindal Global Law Review* 14, 137-144. URL: <https://doi.org/10.1007/s41020-023-00198-9>. (дата звернення: 11.10.2023).
199. Podunavac, Milan. Politička teorija, poredak i strah. *Godišnjak*. 2009, str. 27-42. [COBISS.SR-ID 513661271] URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=275518>. (дата звернення: 11.10.2023)
200. Podunavac, Milan. Civil Society in the Countries in Transition (Subotica, OU, 1999). URL: <http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/Civil->

[society-in-the-countries-in-transition-Comparative-Analysis-and-Practice#.Y8ZXcnbMLIU](#) (дата звернення: 11.10.2023).

201. Rogers Alisdair, Castree Noel, Kitchin Rob. Dictionary of Human Geography. Oxford: Oxford University Press, 2013.
URL:<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199599868.001.0001/acref-9780199599868-e-1648?rskey=bzuUxZ&result=8> (дата зверн. 27.08.2023)

202. Schmitt M. Identifying National Objectives and Developing Strategy: A Process Oriented Approach. *Strategic Review*. 1997. Vol. XXV, No. 1. P. 24-37.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження та участь у науково-дослідних роботах

Громадська наукова організація «Міжнародний центр з розвитку науки і технологій»
(Державний реєстраційний номер: 1494300)
Україна, 01135, м. Київ, вул. Павлівська, буд. 22, оф. 12
Телефон/факс: (044) 222-5-889

Вих. № 190923-734-20
«19» вересня 2023 року

ДОВІДКА про участь у науковій темі

Видана Русенко Наталії Василівні, здобувачці ступеня доктора філософії «Ph.D.» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», аспірантці Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, про те, що вона дійсно бере участь у виконанні науково-дослідної теми: «Удосконалення механізмів державного антикризового управління в умовах системних реформ в Україні» (номер державної реєстрації 0118U100228), як відповідальний виконавець підрозділу 2.3 (Договір про виконання науково-дослідних робіт № 09/734-20 від «19» вересня 2023 року). Строк дії договору: до «19» вересня 2024 року.

Голова ГО «Міжнародний центр
з розвитку науки і технологій»
К.е.н., доцент

Ю.О. Русіна

ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ

вул. Генерала Алмазова, 18/9, м. Київ, 01133, тел (044) 285-12-74,
факс (044) 286-79-85, www.spfu.gov.ua Код ЄДРПОУ 00032945

20.09.2023 № 10-22-1-24364

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи

Русенко Наталії Василівни

на тему:

«Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»

Теоретичні та методологічні положення дисертаційного дослідження Русенко Наталії Василівни на здобуття ступеня доктора філософії за темою: «Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування») було впроваджено в роботі Департаменту економічної безпеки Фонду державного майна України, а саме:

результати дисертаційного дослідження знайшли практичну реалізацію при підготовці для керівництва Фонду, регіональних відділень (представництв) та суб'єктів господарювання, що перебувають під їх управлінням інформаційних матеріалів щодо забезпечення безпекового стану та контролю за приватизацією, орендою та управлінням державним майном з метою виявлення гібридних загроз важливим інтересам суспільства та держави;

окремі положення дисертації стали корисними в оперативно-аналітичній роботі Департаменту при розробці методології аналізу внутрішньополітичних факторів забезпечення економічної безпеки України;

матеріали знайшли відображення при прогнозуванні результатів реалізації стратегії взаємодії Фонду з громадськістю.

Директор Департаменту
економічної безпеки

Геннадій БОРОВІКОВ

УВ
Фонд державного майна України
№10-22-1-24364 від 20.09.2023
КЕП: Боровіков Г. М. 20.09.2023 21:36
3FAA9288358EC003040000005EAF3600382EBA00

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

вул. Васильківська, 36, м. Київ, Україна, 03022
 Tel: +38(044)521-35-60, Fax: +38(044)521-35-52, Електронна пошта: ire@knu.ua

№ 024/158/1-26

"19" "09" 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Русенко Наталії Василівни

на тему:

**«Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки
 України»**

Теоретичні висновки, що представлені у дисертаційному дослідженні «Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України» (спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», галузь науки 28) аспірантки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, здобувачки ступеня доктора філософії «PhD» – Русенко Наталії Василівни, були використані в навчальному процесі Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка в ході викладання навчальних дисциплін слухачам магістратури з права 1 та 2 курсів освітньо-професійної програми «Приватне та публічне право».

Основні результати дисертаційного дослідження щодо напрямів та пріоритетів удосконалення нормативно-правового та інституційно-правового забезпечення внутрішньополітичної безпеки України застосовані практично під час підготовки окремих лекцій програми, семінарів та групових занять.

Методологічні положення запропоновані Наталією Василівною Русенко щодо покращення функціонування органів публічної влади у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України стали корисними тим студентам, які займають посади державної служби в органах публічної влади та без відриву від основної роботи та виконання функцій держави отримують другу вищу освіту в Інституті післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник Директора з навчальної роботи,
 кандидат економічних наук, доцент

Наталія РОГОВА

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

пл. Лесі Українки, 1, м.Київ, 01196, тел. 286-81-25, 286-82-57, e-mail: dert@econkoda.gov.ua, СДРПОУ 02741485

від 30 листопада 2023 р. № 657/24/01/2023

на № _____ від _____ 20__ р.

Довідка

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи

Русенко Наталії Василівни

Теоретичні і методологічні положення дисертаційної роботи аспірантки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Русенко Наталії Василівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії PhD за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» на тему: «Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України» були застосовані практично у процесі підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів Управління з питань внутрішньої політики Департаменту комунікацій Київської обласної державної адміністрації.

Основні висновки дисертаційного дослідження щодо напрямів і пріоритетів удосконалення державних механізмів забезпечення внутрішньополітичної безпеки були використані у роботі над документами стратегічного планування.

Розроблені науково-методичні пропозиції дисертантки щодо формування ефективної державної внутрішньої політики, які пройшли апробацію в наукових фахових виданнях відображають окремі положення затвердженої рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 № 789-32-VII (зі змінами від 15.10.2020 № 930-36-VII) Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки.

Директор департаменту

Наталія ПОГРЕБНА

Департамент економіки Київської обласної державної адміністрації
№651/24/01/2023 від 30.10.2023
КФП: Погребна Н. О. 30.10.2023
26B2648ADD3032E10400000DD3D200074BEAB00
Сертифікат ліцензій з 08.11.2022 до 08.11.2024 10:26

Громадська наукова організація
«Міжнародний центр з розвитку науки і технологій»
(Державний реєстраційний номер: 1494300)
Україна, 01135, м.Київ, вул. Павлівська, буд. 22, оф. 12
Телефон/факс: (044) 222-5-889

Вих. № 2009/23-52
«20» вересня 2023 року

До спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

наукових результатів дисертаційного дослідження Русенко Наталії Василівни на тему:
«Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України»

Видана Русенко Наталії Василівні, здобувачці ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» про те, що основні теоретичні положення викладені нею в дисертаційному дослідженні за темою: «Державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України», а також представлена дисертанткою авторська схема місця внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки (1), пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення і посилення інституційної спроможності органів державної влади (2) та аналітичне узагальнення стану розробки проблеми внутрішньополітичної безпеки України (3) впроваджені у науковій діяльності Громадської організації «Міжнародний центр розвитку науки і технологій».

Особливої уваги заслуговують науково обґрунтовані пропозиції авторки щодо відповідного реагування на можливі кризові ситуації суб'єктами системи державного управління у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки, зокрема шляхом розробки плану реагування на виклики та небезпеки, залежно від того, який дестабілізуючий чинник політичної системи встановлено.

Знайшли підтвердження головні висновки дисертації про невідповідність реагування суб'єктів на загрози національним інтересам у внутрішньополітичній сфері (дестабілізацію політичної системи, реалізацію політичних інтересів), може призвести до вкрай тяжких наслідків, а саме втрати державності.

*Голова ГО «Міжнародний центр
з розвитку науки і технологій»
К.е.н., доцент*

Ю.О. Русіна

Список опублікованих праць за темою дисертації

I. Праці, які відображають основні наукові результати дисертації			
1.	Русенко Н. В.	Внутрішньополітична безпека в системі національної безпеки України. <i>Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»</i> . К. 2023, № 8. Свідоцтво: серія МН, № 01185, головний редактор Романенко Є. О. URL: https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-8-9121	Київ 2023
2.	Русенко Н. В.	Особливості забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Мультидисциплінарний міжнародний журнал «Věda a perspektivy»</i> . Прага, Чехія : Міжнародний економічний інститут. 2023.	Прага 2023
3.	Русенко Н. В.	Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»</i> . К. 2023, № 5 (35). С. 58-65. Свідоцтво: серія МН, № 01150, головний редактор Романенко Є. О. URL: https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8941	Київ 2023
4.	Русенко Н. В.	Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Публічне управління і адміністрування». 2023, № 3 (81). С. 100-108. URL: https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.3.15	Київ 2023
5.	Русенко Н. В.	Нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»</i> . К. 2023, № 7 (37). С. 43-51. Свідоцтво: серія МН, № 01174, головний редактор Романенко Є. О. URL: https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-7-9076	Київ 2023
II. Опубліковані праці апробаційного характеру			
6.	Русенко Н. В.	Структура державного механізму забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Перспективи розвитку сучасної науки та освіти</i> : матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 14-15 липня 2023 року. Львів: Львівський науковий форум, 2023. С.36-37. Сертифікат: № 23-1911 URL: http://surl.li/lfkog	Львів 2023
7.	Русенко Н. В.	Міністерство внутрішніх справ України в системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Diversity and Inclusion in Scientific Area</i> : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (August 6-8, 2023; Warsaw, Poland) / comp. by LLC SPC «InterConf» . Warsaw : Ceac Polonia, 2023. № 165. Pp. 109–111. ISBN: 978-83-7138-640-4 (series) Свідоцтво: Ag-2306054 URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4173	Варшава 2023

8.	Русенко Н. В.	Характеристика основних загроз у внутрішньополітичній безпеці України. I Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського : матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Київ, 16-17 березня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. № 2. С. 142-144. ISBN: https://www.calameo.com/read/0031683721c32d8a30b79 URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-35	Київ 2023
9.	Русенко Н. В.	Реалізація виборчих прав осіб, які не здатні пересуватися самостійно. <i>Форум прямої демократії</i> : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнародної участі. 7 грудня 2020 р. / за заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В., Лахижі М. І. Київ, ІПК ДСЗУ, 2020.	Київ 2020
10.	Русенко Н. В.	Посади державної служби як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Innovations and prospects in modern science</i> : proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2023. Pp. 255-257. URL: https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovations-and-prospects-in-modern-science-28-30-08-2023-stokgolm-shvetsiya-arhiv/ .	Стокгольм 2023
11.	Русенко Н. В.	Професійна підготовка спеціалістів як особливий засіб забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Scientific Horizon in the Context of Social Crises</i> : with the Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference (September 6-8, 2023; Tokyo, Japan). Tokyo: Otsuki Press, 2023. № 169, Pp. 119–120. ISBN: 978-4-272-00922-0 (series) Сертифікат: Se-230604 URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4316	Токіо 2023
12.	Русенко Н. В.	Базові документи України та країн світу у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки. <i>Sectoral research XXI: characteristics and features</i> : with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference (September 8, 2023; Chicago, USA). Chicago : European Scientific Platform. Pp. 43-44. ISBN: 979-8-88955-767-8 URL: https://doi.org/10.36074/scientia-08.09.2023	Чикаго 2023
13.	Русенко Н. В.	Планування у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. <i>Modern methods of solving scientific problems of reality</i> : The 35th International scientific and practical conference (September 05–08, 2023) Varna, Bulgaria. International Science Group. 2023. Pp. 54-56. ISBN: 979-8-89145-198-8 URL: https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.35	Варна 2023

III Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації			
14.	Русенко Н. В.	Русенко Н. В. Державна та правова політика: порівняльний аналіз. <i>Науковий журнал «Інформація і право»</i> . К. 2022. № 4(43)/2022. С. 165-174. ISBN: 2616-6798 URL: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4(43).270078	Київ 2022
15.	Русенко Н. В.	Вплив держави на правову політику. <i>Теорія та практика сучасної юриспруденції</i> : матер. наук.-практ. конф. 25 грудня 2022 р. Харків, 2022. № 1. С. 40-42. URL: https://drive.google.com/file/d/1ulNX2ptG0q4mYFLSwgZRp00oR_3KyYDI/view	Харків 2022
16.	Русенко Н. В.	Вплив права на державу політику. <i>Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики</i> : матер. XV міжн. наук.-практ. конф., що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв, 28–29 грудня 2022 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres. 2022, С. 56-58. ISBN: 978-966-397-287-9 Сертифікат: № LSI-2812106-NUSAM від 29.12.2022 URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-15	Львів – Торунь 2022

Нормативно-правова база
у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України

Розділ I.**Конституційні засади державної політики внутрішньополітичної безпеки**

1. Декларація про державний суверенітет України
2. Постанова Верховної Ради Української РСР
3. Акт проголошення незалежності України
4. Стратегія національної безпеки України
5. Воєнна доктрина України
6. Декларація прав національностей України
7. Загальна декларація прав людини
8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
9. Європейська конвенція з прав людини
10. Європейської Хартії місцевого самоврядування
11. Закон України «Про громадянство України»
12. Закон України «Про державний кордон України»

Розділ II.**Нормативно-правові акти з основних положень внутрішньополітичної безпеки України**

13. Закон України «Про національну безпеку України»
14. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»

Розділ III.**Інституційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки України**

1. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України»
2. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»
3. Закон України «Про Службу безпеки України»
4. Закон України «Про Центральну виборчу комісію»
5. Закон України «Про Конституційний Суд України»
6. Закон України «Про Уповноваженого Верховної ради з прав людини»
7. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»
8. Закон України «Про Національну поліцію» 2016
9. Закон України «Про розвідувальні органи України»
10. Закон України «Про комітети Верховної Ради України»
11. Закон України «Про політичні партії в Україні»
12. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»
13. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997
14. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» 1999
15. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»
16. Закон України «Про громадські організації»
17. Закон України «Про громадські об'єднання»

18. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»
19. Закон України «Про медіа»
20. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» 2012
21. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» 2012
22. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо дальшої демократизації суспільства та посилення цивільного контролю за діяльністю правоохоронних та розвідувальних органів України»

Розділ IV.

Нормативно-правові акти щодо забезпечення суб'єктів внутрішньополітичної безпеки України

23. Закон України «Про Державний реєстр виборців»
24. Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку»
25. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»
26. Закон України «Про державну службу»
27. Закон України «Про запобігання корупції»
28. Закон України «Про доступ до публічної інформації»
29. Закон України «Про звернення громадян»
30. Закон України «Про всеукраїнський референдум»
31. Закон України «Про вибори Президента України»
32. Закон України «Про місцеві вибори»
33. Закон України «Про вибори народних депутатів України»
34. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність»
35. Закон України «Про розвідку»
36. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»
37. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України
38. Закон України «Про протидію політичному екстремізму»
39. Закон України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації»
40. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»
41. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» 2022
42. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2016
43. Закон України «Про адміністративні послуги» 2012
44. Закон України «Про державну прикордонну службу України»
45. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»
46. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України»
47. Закон України «Про корінні народи України»
48. Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист»
49. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15

лютого 2008 року Про Концепцію реформування Служби безпеки України»

50. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України
51. Указ Президента України від 30 листопада 1994 року «Про інформаційно-аналітичне забезпечення Президента України»
52. Указ Президента України від 26 липня 2005 року № 1132 «Питання контролю за виконанням указів, розпоряджень і доручень Президента України»

Розділ V.

Законодавство щодо загроз внутрішньополітичній безпеці України

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»
2. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»
3. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»
4. Закон України «Про інформацію»
5. Закон України «Про державну таємницю»
6. Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму»
7. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»
8. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»
9. Закон України «Про засади запобігання корупції»
10. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму»
11. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху пандемічного грипу в Україні» 10.2009
12. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про суспільно-політичну ситуацію в Україні» 10.2008
13. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення конституційних виборчих прав громадян України під час проведення позачергових виборів до Верховної Ради України» 10.2008
14. Постанова Спеціалізованого суду від 25.09.2007 № 4/50 «Про обмеження права на мирне збирання»
15. Постанова Верховної Ради України «Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основи національної безпеки України»

Розділ VI.

Нормативно-правові акти, що пройшли кодифікацію

16. Виборчий кодекс України
17. Цивільний кодекс України
18. Кодекс адміністративного судочинства України

Розділ VII.

Законодавство щодо державної безпеки

19. Закон України «Про страховий фонд документації України»
20. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»

КОНЦЕПЦІЯ забезпечення внутрішньополітичної безпеки України (проект)

I. Загальні положення

Концепція забезпечення внутрішньополітичної безпеки (далі – Концепція) визначає мету, основні принципи, напрями, механізми і строки впровадження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Концепція спрямована на посилення політичної системи та реалізацію політичних інтересів держави і українського суспільства шляхом своєчасного встановлення загроз, оцінювання ризиків, визначення типів небезпек, виявлення вразливих місць в системі забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Система забезпечення внутрішньополітичної безпеки України здатна запобігати або мінімізувати небезпечні внутрішні та зовнішні впливи, ефективно та швидко реагувати на них, а також відновлюватися після настання кризових політичних ситуацій усіх видів, включаючи гібридні загрози.

Терміни, що вживаються у Концепції:

гібридні загрози – тип загроз національній безпеці із застосуванням комбінованих методів впливу, які застосовуються відкрито, приховано або замасковано під інші процеси у рамках правового поля (наприклад, громадянська війна, самовизначення народу Донбасу, псевдо референдум в Криму тощо);

інституційне забезпечення внутрішньополітичної системи – здатність адаптуватися до змін безпекового становища, підтримувати стале функціонування до, під час і після настання кризових політичних ситуацій задля збереження функціонування і подальшого розвитку;

кризові політичні ситуації – загострення політичних протиріч, що значно дестабілізують політичне становища в внутрішньополітичній сфері держави зі значним порушенням умов функціонування політичної організації та потребують вжиття спеціальних заходів для стабілізації та відновлення умов функціонування суспільства і держави;

нормативно-правове забезпечення внутрішньополітичної системи – здатність держави на законодавчому рівні забезпечувати належне функціонування системи;

система забезпечення внутрішньополітичної безпеки – комплекс дій, методів, засобів та механізмів взаємодії між органами влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, інститутами громадянського суспільства, які забезпечують функціонування політичної системи до, під час і після настання кризової ситуації;

організаційне забезпечення внутрішньополітичної безпеки – здатність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій передбачати, визначати та реагувати на виклики, небезпеки та загрози у внутрішньополітичній сфері;

суб'єкти забезпечення внутрішньополітичної безпеки – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, які входять в систему забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному у Виборчому кодексі України, Законі України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки та *Стратегії політичної безпеки України*, затвердженими Указами Президента України та інших актах законодавства України.

II. Проблема, яка потребує розв'язання

Підпільна діяльність гібридного характеру інших країн, змінила традиційні уявлення українців про загрози як такі, що настають переважно через природний, техногенний, соціальний або воєнний стан. Новітні методи створення конфліктів у суспільстві потребують розуміння природи їх виникнення опираючись на системний аналіз та оцінювання ризиків національним інтересам для найбільш важливої сфери життєдіяльності суспільства і держави – політичної та внутрішньополітичної.

Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, визначено основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки.

Запровадження комплексної багаторівневої національної системи внутрішньополітичної безпеки.

Сьогодні спостерігається відсутність єдиних принципів, процесів і механізмів забезпечення

внутрішньополітичної безпеки на державному, регіональному та місцевому рівнях. Не вирішено також питання законодавчого, інституційного, методологічного забезпечення функціонування забезпечення внутрішньополітичної безпеки та взаємодії суб'єктів її забезпечення.

За таких обставин запровадження національної системи стійкості насамперед потребує законодавчого врегулювання організаційних основ її функціонування, у тому числі визначення повноважень, завдань і відповідальності суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Створення системи має передбачати взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, а також діючих та ново запроваджених загальнодержавних систем, визначення механізму координації зазначеної діяльності, розподіл повноважень та чітке розмежування зон відповідальності, формування планів дій в умовах запобігання, реагування та подолання дії усіх загроз.

III. Проблемами, які потребують розв'язання на етапі впровадження

1. на інституційному рівні:

недосконалість діючих механізмів організації і координації дій у сфері кризового менеджменту на національному рівні;

відсутність органів державної влади, відповідальних за координацію та взаємодії суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки на державному, регіональному та місцевому рівнях;

відсутність механізмів міжвідомчої взаємодії з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки на державному, регіональному і місцевому рівнях;

недостатній рівень реагування та взаємодії органів державної влади і громадян в умовах виникнення криз;

2. на методологічному рівні:

відсутність загальних методик оцінювання ризиків з метою підготовки, прийняття і впровадження стратегічних рішень;

недостатній рівень обізнаності посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства з вимогами інформаційної безпеки;

недостатність відповідних структурних підрозділів або низький рівень укомплектованості кадрами, які за своїми функціональними обов'язками здійснюють виконання функцій із забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

відсутність методик прогнозування, запобігання та реагування на загрози, ризики, кризові ситуації та небезпеки на різних етапах їх розвитку, а також планів дій з урахуванням різких перемін розвитку кризових ситуацій; здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей;

відсутність засобів ефективного протистояння інформаційним війнам, яка ведуться проти України зовнішнім ворогом, та навичок роботи з дезінформацією;

3. на рівні комунікацій:

низький рівень комунікації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та населенням;

недостатній рівень довіри населення до органів державної влади, і як наслідок недостатній рівень залучення широких верств населення, громадських об'єднань до реалізації заходів у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

відсутність суспільної несприятливості, зокрема, до загроз та інформаційних впливів;

4. на законодавчому рівні:

вимоги, рекомендації і показники оцінювання мають визначатися окремими нормативно-правовими актами.

IV. Принципи, що маю бути покладені в основу

адаптивність – передбачає здатність системи пристосовуватися до кризових обставин, забезпечувати виживання, а також застосовувати інноваційні рішення;

безперервність – система продовжує діяти без значної втрати функціональності, усі суб'єкти забезпечення здатні виконувати основні функції;

готовність – наявність планів дій щодо реагування на будь-які загрози, належний рівень теоретичної і практичної підготовки усіх суб'єктів забезпечення на усіх етапах циклу забезпечення безпеки;

надійність – усі суб'єкти забезпечення внутрішньополітичної безпеки мають достатні ресурси і спроможності для реагування на загрози;

обізнаність – усі суб'єкти забезпечення внутрішньополітичної безпеки володіють належними знаннями і практичними навичками щодо реагування на загрози і кризи на будь-якому етапі;

повна взаємодія – передбачає, що усі суб'єкти забезпечення внутрішньополітичної безпеки постійно обмінюються інформацією, комікують між собою, спільно виконують завдання у межах своєї відповідальності;
 передбачуваність – своєчасне виявлення та ідентифікація загроз, оцінювання ризиків;
 системність – передбачає розподіл повноважень і відповідальності, при яких рішення щодо реагування на загрози і кризові ситуації ухвалюються на найнижчому можливому рівні з координацією на вищому рівні;
 цілісність – життя комплексу заходів на всіх етапах забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

V. Мета реалізації Концепції

Метою Концепції є:
 визначення основних принципів, напрямів і механізмів запровадження системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, яка спрямована на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно реагувати на загрози, небезпеки та ризики, а також виявляти вразливості системи та вірно оцінювати вразливість системи, запобігати настанню негативних впливів, успішно реагувати та швидко відновлюватися після настання кризових обставин в тому числі загроз гібридного характеру.

VI. Строки реалізації Концепції

Концепцію передбачається реалізувати протягом 2025 – 2035 років.
а) першочерговими завданнями (короткострокові, реалізація до 2-х років):
 розроблення та прийняття законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
 аналіз ресурсного, кадрового та фінансового системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, а також визначення необхідних потреб;
 визначення органів, відповідальних за координацію діяльності суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки на державному, регіональному та місцевому рівнях;
 налагодження координації та взаємодії суб'єктів системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки.
б) основними завданнями (середньострокові, до 3-5 років) є:
 нормативно-правове забезпечення впровадження на національному рівні практики управління оцінювання ризиків як елементів стратегічного планування у сфері національної безпеки;
 удосконалення механізмів державного антикризового управління в умовах системних реформ в Україні;
 впровадження механізмів забезпечення і критеріїв оцінювання ризиків;
 впровадження спеціальних навчальних програм і курсів підвищення кваліфікації для державних службовців та службовців правоохоронних органів з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
 поширення у суспільстві необхідних знань і формування навичок щодо реагування загрози внутрішньополітичної безпеки гібридного характеру.

VII. Способи розв'язання проблеми

З метою розв'язання проблем, пов'язаних із запровадженням системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки, необхідним є:

1.

розроблення і прийняття законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на визначення правових та організаційних засад впровадження та функціонування національної системи стійкості;
 визначення порядку формування планів узгоджених дій з метою запобігання, реагування та подолання наслідків виникнення загроз або настання кризових випадків, впровадження універсальних алгоритмів узгоджених дій щодо реагування на загрози та кризові ситуації на різних етапах їх розвитку;
 визначення порядку, каналів та форматів обміну інформацією між суб'єктами забезпечення внутрішньополітичної безпеки України про поточні та прогнозовані загрози, а також про плани, механізми і процедури запобігання і реагування на них та відновлення системи після настання стадії загострення;
 удосконалення нормативно-правового забезпечення внутрішньополітичної безпеки з урахуванням міжнародного досвіду.

2.

забезпечення концептуальної єдності в підходах та принципах діяльності суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
 створення національної системи виявлення та оцінки загроз, небезпек та ризиків, оцінювання стану

вразливості на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;

впровадження єдиної методики оцінювання ризиків внутрішньополітичної безпеці;

визначення органу державної влади, відповідального за координацію дій у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки з метою ідентифікації загроз, виявлення вразливостей, оцінювання ризиків, а також формування окремого переліку та реєстру;

налагодження взаємодії та обміну інформацією між суб'єктами забезпечення внутрішньополітичної безпеки та стану інституційної спроможності державного, регіонального і місцевого рівня;

упровадження практики проведення щорічного оцінювання поточних та прогнозованих ризиків внутрішньополітичної безпеці, підготовки звітів за результатами такого оцінювання;

упровадження практики проведення періодичного оцінювання стану безпеки щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам внутрішньополітичної безпеки на основі результатів комплексного огляду сектору безпеки і оборони України, а також інших спеціалізованих окремих оглядів.

3.

створення механізму інституційного забезпечення внутрішньополітичної системи:

а) на державному рівні:

Рада національної безпеки і оборони України;

Міністерство внутрішніх справ України;

Міжвідомчі групи з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

органи державної влади у межах визначеної компетенції;

дорадчі органи з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки при центральних органах виконавчої влади;

мережа аналітично-експертних, наукових та навчально-методичних центрів;

б) на регіональному і місцевому рівнях:

місцеві державні адміністрації;

територіальні підрозділи органів державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни або об'єднання громадян, які залучені до забезпечення внутрішньополітичної безпеки;

дорадчі органи з питань забезпечення внутрішньополітичної безпеки при територіальних громадах;

4.

підготовка та перепідготовка кадрів, які залучаються до заходів із забезпечення внутрішньополітичної безпеки:

поширення у суспільстві необхідних знань і формування навичок щодо реагування на загрози, надзвичайні та кризові ситуації;

запровадження практики проведення навчань, тренінгів та тренувань з питань готовності та реагування на загрози, надзвичайні та кризові ситуації;

розроблення навчальних програм щодо виявлення вразливостей, визначення типів загроз та оцінювання ризиків;

розроблення і впровадження спеціальних навчальних програм і курсів підвищення кваліфікації для державних службовців та працівників правоохоронних органів з питань забезпечення внутрішньополітичної системи;

5.

налагодження ефективної взаємодії та координації суб'єктів забезпечення внутрішньополітичної системи:

впровадження на національному рівні практики управління ризиками на основі міжнародних стандартів, але з урахуванням територіальних особливостей;

узгодження процедур реагування на кризові ситуації, відновлення та забезпечення належної взаємодії сил безпеки і сил оборони, а також наявних і створюваних державних систем у сферах забезпечення національної безпеки, зокрема:

удосконалення антикризових процедур, а саме: впровадження дієвих алгоритмів узгоджених дій щодо запобігання та реагування на загрози та кризові ситуації на різних етапах їх розвитку;

розроблення рекомендацій щодо покращення механізму забезпечення внутрішньополітичної системи, безперервності діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, об'єктів критичної інфраструктури;

розроблення та впровадження заходів з підвищення рівня комунікаційних систем, що забезпечують інституційну спроможність органів державної влади;

Перелік основних заходів, виконавці і терміни виконання заходів щодо створення системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки визначаються відповідним Планом заходів з реалізації Концепції, який розробляє Кабінет Міністрів України.

Завдання та заходи щодо впровадження системи повинні враховуватися під час розробки галузевих стратегій і концепцій, цільових державних програм.

VIII. Прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін

Система забезпечення внутрішньополітичної системи спрямована на формування на державному горизонтальному та вертикальному рівнях потужностей для належного реагування держави і суспільства на загрози у внутрішньополітичній сфері із застосуванням політичних засобів.

Впровадження системи забезпечення внутрішньополітичної системи впливатиме на забезпечення інтереси усіх зацікавлених сторін, а саме: органів державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установ, організацій та громадян України.

IX. Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме:

- впровадженню системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- запровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- відповідному реагування на можливі кризові ситуації, виклики та загрози, залежно від того, який дестабілізуючий чинник політичної системи встановлено;
- належному реагування суб'єктів на загрози національним інтересам у внутрішньополітичній сфері (дестабілізацію політичної системи, реалізацію політичних інтересів);
- посилення інституційної спроможності суб'єктів системи державного управління у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- запровадження науково обґрунтованого підходу в стратегічному аналізі, моніторингу і плануванні;
- забезпеченню повноцінної готовності держави і суспільства до реагування на загрози національним інтересам у внутрішньополітичній безпеці;
- вчасне реагування на надзвичайні та кризові ситуації різного походження на будь-яких етапах;
- налагодженню ефективної взаємодії між усіма суб'єктами забезпечення внутрішньополітичної безпеки;
- удосконалення механізмів державного антикризового управління в умовах системних реформ в Україні;
- зниженню рівня шкоди внаслідок виникнення загроз, настання кризових ситуацій у внутрішньополітичній сфері;
- консолідації суспільства, підвищенню рівня довіри до влади;
- посилення територіальних громад;
- розвиток місцевого самоврядування у запобігання і протидії загрозам місцевого рівня.

X. Фінансування процесів впровадження Концепції

Фінансування процедури реалізації Концепції здійснюватиметься за рахунок державного і місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяги видатків з Державного бюджету України переглядається щороку з урахуванням конкретних завдань.